

Översättarnas och utgivarens förord

Den engelskspråkiga bibelöversättningen *The New International Version (NIV)* kom ut 1978 och den senaste reviderade utgåvan, *Today's New International Version (TNIV) 2005*. Under tiden har *NIV* blivit en av de allra mest lästa översättningarna av Bibeln i den engelskspråkiga världen. Första utgåvan av *NIV Study Bible* gav man ut 1985. Tio år senare (1995) utgavs en reviderad utgåva. En studiebibel är en bibelutgåva där man under varje sida i den löpande bibeltexten finner kommenterar till det som bibelförfattaren säger.

Inledningarna och fotnoterna i *NIV Study Bible* har varit en utomordentlig hjälp för den engelsktalande bibelläsaren. Nu får också den svenska bibelläsaren samma redskap till sin hjälp.

I *Inledning till den engelska utgåvan* (1995) skriver man under *studienoter* bl.a.: "Det utmärkande draget i denna studiebibel är att den innehåller nära 20 000 studienoter placerade på samma sidor som de bibelavsnitt och -verser de förklarar. Studienoterna...

1. förklarar viktiga ord och begrepp (se not till 3 Mos. 11:44 om "helighet");
2. tolkar "svåra verser"
(se noter till Mal. 1:3 och Luk. 14:26 för begreppet att "hata" sina föräldrar);
3. drar paralleller mellan specifika människor och händelser
(se not till 2 Mos. 32:30 för paralleller mellan Mose och Kristus som förmedlare);
4. beskriver bibeltextens historiska sammanhang och textsammanhang
(se not till 1 Kor. 8:1 för seden att äta kött som offrats till avgudar); samt
5. visar hur ett bibelavsnitt kastar ljus över ett annat
(se not till Ps. 26:8 för hur närvaron av Guds härlighet markerade hans närvaro i helgedomen, i templet, och till slut i Jesus Kristus själv).

Några drag av uppläggningsen bör noteras:

1. Studienoterna om ett *bibelavsnitt* föregår noter till de enskilda bibelverserna inom detta avsnitt.
2. När man hänvisar till bibelboken i vilken den aktuella noten står upprepas inte bokens namn.
T.ex. en hänvisning till 2 Tim. 2:18 inom noterna till 2 Tim. skrivs 2:18 och inte 2 Tim. 2:18.
3. Listan av hänvisningar inom noten, hänvisningar från den aktuella boken placeras först. Resten förekommer i den bibliska ordningen.

Inledningarna till de olika bibelböckerna tar upp författarfrågan, mottagare, bokens bakgrund och syfte, diskuterar dess teman och teologiska betydelse, pekar ut specifika problem och särskilda litterära drag, mm.

Ett komplett disposition för varje bok har utarbetats i inledningarna (med undantag av Psaltaren). För 1 Moseboken har två dispositioner – en litterär och en tematisk – utarbetats. De böcker som ursprungligen var ett enhetligt litterärt verk, som 1 och 2 Samuelsboken, 1 och 2 Kungaboken och 1 och 2 Krönikeboken, har en gemensam disposition.

Det som i *NIV Study Bible* utgör "textnotes" (textnoter) har i denna svenska översättning överförts till studienoterna eller utelämnats bl.a. av den anledningen att *Bibel 2000* har översatt texten så att textnoten är överflödig, eller också har översättarna själva antingen översatt grundtextens ord eller begrepp eller diskuterat frågan i översättarnas anmärkningar. Också "cross-reference"-systemet har utelämnats bl.a. av den anledningen att hänvisningar till parallelltexter i själva studienoterna är så välutarbetade att detta system känns överflödigt.

När det gäller dispositionen i *Inledningar till olika bibelböcker* har vi delvis följt *Bibel 2000*, men för det mesta originaldispositionen i *NIV Study Bible*, och i några enstaka fall formulerat texten på nytt. Dispositionen kan därför i vissa sammanhang kännas lite "onaturlig" eftersom *NIV Study Bible* och *Bibel 2000* avgränsar textavsnitten olika.

Valet av *Bibel 2000* som text till *NIV Study Bible* fotnoterna var ett naturligt val. *Bibel 2000* är ju den "officiella" bibelöversättningen i Sverige, och för att så många bibelläsare som möjligt skulle kunna tillgodogöra sig *NIV* studienoterna var valet av *Bibel 2000* givet. *Bibel 2000* är också en bra översättning som oftast följer grundtexten noggrant. Som översättningar är skillnaderna mellan *NIV* och *Bibel 2000* inte så stora. Detta hänger samman med likheten i de direktiv som de respektive översättningskommittéerna hade att arbeta utifrån. Så här skriver man i förordet i *NIV*: "den (dvs. översättningen) skulle vara en noggrann översättning ... en som har klarhet och litterära kvaliteter som är passande för offentlig och enskild läsning, för undervisning, förkunnelse, att memorera och för liturgisk användning... Samtidigt försökte de (översättarna) återspegla den bibliska författarens stil." I direktiven till översättning av *Bibel 2000* skriver man att i "den nya bibelöversättningen skall bibelns grundtext överföras till nutida svenska i trohet mot originalets stilmedel och stilvariationer, sedan dess ursprungliga lydelse har fastställts och sedan utforskats och tolkats med vedertagna vetenskapliga metoder... bibelöversättningen skulle svara mot ett allmänskulturellt behov av en tillförlitlig översättning och kunna användas på skiftande sätt inom olika kyrkor och samfund... lämpa sig för grundläggande och högre utbildning ... fungera i privat läsning ... predikostol... vid liturgisk läsning." Hur de respektive översättningarna har lyckats med att förverkliga direktiven blir den enskilda bibelläsarens sak att avgöra.

I processen att översätta fotnoterna till svenska har översättarna i möjligaste mån anpassat noterna till bibeltexten i *Bibel 2000*. För det mesta har det inte inneburit några problem alls. Vid de tillfällen som de respektive bibelöversättningarna har avvikit från varandra så att det försvårat fotnotens anpassning till *Bibel 2000* har originaltexter (hebreiskan och grekiskan) konsulterats och klargjorts i fotnoten. Ibland har *NIV*:s val att översätta texten varit mer lyckat, ibland *Bibel 2000*. Ibland kan två (eller t.o.m. flera) alternativ vara lika "rätt", eller också har bibelöversättarna bara brottats med en och samma översättningsvårighet på olika sätt.

Den som läser *Bibel 2000* har upptäckt att i några fall har man låtit bli att översätta delar av eller hela verser. Man har motiverat detta med att originalet inte har gått att översätta. Naturligtvis skulle man kunna diskutera detta men översättarna har valt att inte diskutera sådana frågor utan "löst" dem med hjälp av befintliga översättningar i *Bibel 82* (*Bibel 82* innehåller *Bibel 2000*-text för NT:s del och Bibelkommissionens reviderade text till 1917-års översättning för GT:s del) och med hjälp av *Svenska Folkbibeln* (utgiven av Stiftelsen Svenska Folkbibeln, 1996, 1999). Översättarna har helt

enkelt citerat eller hänvisat till dessa bibelöversättningar och utgått från dem i den aktuella noten. Dessa översättningar har använts i mindre omfattning också i andra sammanhang när man ansett att jämförelser berikar själva bibelläsningen.

Hur bra fotnoterna än må vara kan de aldrig ersätta själva bibeltexten, och det är inte heller meningen. Inga kommentarer kan ersätta Guds levande ord. Fotnoternas syfte är bara att förklara och ge bakgrundsinformation. Här är dock ett varningens ord på sin plats. Fotnoterna har inte skrivits i ett "tomrum" utan de ger samtidigt uttryck för kommentatorernas personliga ställningstaganden. *NIV*:s noter ger uttryck för den traditionella evangelikala teologins grundläggande förståelse av Bibeln. Detta säger man uttryckligen i inledningsorden till den engelska utgåvan. Naturligtvis är det vanskligt att definiera vad "den traditionella evangelikala teologin" är för något i fråga om Bibeln eller i fråga om en specifik tolkning i en biblisk fråga. Men man har åtminstone en gemensam nämnare: tron på Bibeln som Guds uppenbarade ord till människan. Översättarna till fotnoterna i den svenska utgåvan delar denna grundläggande syn på Bibeln även om man inte alltid håller med om det som kommentarer till själva bibeltexterna säger.

Bibel 2000 är däremot en "världslig" översättning i den meningen att den är en statlig utredning vars översättningskommitté inte har avgett någon form av trosbekännelse i fråga om själva Bibeln. Men samtidigt är detta s.k. icke-ställningstagande ett ställningstagande för det moderna synsättet vilket innebär ett rent inomvärldsligt närmande till själva bibeltexten. Naturligtvis kan man inte på något sätt rättfärdiggöra ett sådant ställningstagande. Hur vet man att ett sådant ställningstagande motsvarar verklighetens sanna beskaffenhet? Naturligtvis påverkas översättningen och tolkningen av bibeltexten av detta.

Utöver de ursprungliga översättarnas teologiska hemvist (eller frånvaron av det) påverkas allt bibelöversättningsarbete och tolkning av bibeltexten av de föreställningar och idéer (både teologiska, filosofiska och livsåskådningsmässiga) som är förhärskande och "givna" för dagen. Översättarna har varit speciellt uppmärksamma på denna fråga och därför lagt till i fotnoterna översättarnas anmärkningar (placerade inom | ... | för att markera detta). Dessa anmärkningar har ett tvåfaldigt syfte:

1. Att påminna läsaren om att göra en innehållsmässig skillnad mellan själva bibeltexten och kommentaren i fotnoten. Det är så lätt att läsa in tankar och föreställningar i texten där det inte finns. Paulus har lämnat ett bibelläsningråd som alltid är lika aktuellt: "I det som vi skriver till er ligger ingenting annat än det ni läser och även kan förstå. Och jag hoppas att ni helt skall förstå." (2 Kor. 1:13) Dvs. läs texten *naturligt*. Om texten är prosa läs det som prosa. Om texten är poesi läs den som poesi. Om texten är profetia försök tränga in i profetens symbolvärld. Ställ alltid en fråga: Säger bibeltexten samma sak som fotnoten till den?

2. Att utöka och bredda diskussionen i vissa centrala teologiska spörsmål. I några enstaka fall när bibeltexten tar upp en viktig fråga som översättarna har upplevt behöver en fördjupning, har ytterligare kommentatorer citerats (med källhänvisningar) som kan anses ge uttryck för åsikter som läsaren bör få del av. Också hänvisningar har gjorts till några enstaka böcker där man kan finna vidare diskussion i någon specifik fråga. Några nya noter har lagts till för att ytterligare utöka diskussionen.

Arbetet har inneburit mycket kontroll av parallellhänvisningar därför att versindelningen i *NIV* (och andra engelska översättningar) i många fall skiljer sig från versindelningen i svenska bibelöversättningar. Alla ansträngningar har gjorts för att hänvisningarna skall vara korrekta. Om läsaren ändå finner att hänvisningen inte riktigt stämmer kan det bero på att en sats eller en del av satsen i *NIV*'s översättning finns i efterföljande vers i *Bibel 2000* (vilket trots översättarnas ansträngningar kanske inte uppmärksamats). Läsaren bör också vara medveten om att de citerade bibelverserna inte alltid tycks korrespondera (i ordalydelse eller i kronologisk ordning) mot förklaringen i fotnoten. Detta är dock ett mindre problem eftersom själva versens innehåll stämmer (nästan utan undantag) i de båda översättningarna. Några enstaka noter (eller delar av noter) har inte översatts bl.a. av den enkla anledningen att *Bibel 2000* har översatt versen så att själva noten blir överflödigt.

När det gäller statistiska uppgifter, t.ex. hur många gånger ett visst ord eller uttryck förekommer i Bibeln har det inte alltid gått att vara säker på om *NIV* har utgått från grundtexten eller från sin egen översättning, och då har översättarna i möjligaste mån försökt klargöra detta.

Översättningarna till inledningarna är från den senare utgåvan och anpassade till *Bibel 2000* (när det gäller bibelböckernas namn etc.). Tillsammans med noterna utgör de en ovärderlig kunskapskälla till Bibeln. Den enskilde bibelläsaren har direkt tillgång till kunskap som behövs för att förstå texten bättre. När man i en bibelstudiegrupp sitter tillsammans och studerar Bibeln är det en ypperlig källa till samtal. En pastor eller präst som förbereder predikan har ofta behov av en förklaring till texternas innebörd och historiska sammanhang. En studerande har alltid behov av snabb tillgång till kunskap om och kring Bibeln. *Stora StudieBibeln* (SSB) uppfyller alla dessa behov!

Arbetet med översättning och anpassning har för översättarna personligen inneburit en hel del aha-upplevelser. En del frågetecken har rätats ut, en hel del nya har uppstått och en del har bara blivit större! Arbetet har m.a.o. inneburit många samtal och diskussioner kring bibeltexter. Översättarna hoppas att utgivningen av denna bibelutgåva ska bära samma frukt i varje enskild läsares liv. *SSB* har två stora målsättningar: att hjälpa läsaren upptäcka att Bibeln är Guds tillförlitliga ord och att leda läsaren till en djupare livsgemenskap med Bibelns centrala person, Herren Jesus Kristus.

Översättarteamet

GAMLA TESTAMENTET

Första Moseboken

Genesis

Titel

Det första ordet i den hebreiska texten (1:1) är *bereshit* ("i begynnelsen") som också är bokens titel i en rad olika översättningar (i gamla tider brukade man namnge boken med hjälp av dess första eller två första ord). Det internationella namnet för Första Moseboken, *Genesis*, kommer från *Septuaginta* (den grekiska översättningen av Gamla Testamentet från andra århundradet f.Kr.). Där kallas Första Moseboken för *geneseos*. Ordet betyder "berättelse" eller "släkttavla" (se t.ex. 1 Mos. 2:4; 5:1). Vårt "Första Moseboken" härleds från det grekiska ordet *pentateuk* ("femboken" eller "femrullen") eller fem bokrullar (dvs. de fem Moseböckerna). Första Moseboken är den första boken, Andra Moseboken den andra osv.

Bakgrund

Kapitel 1-38 reflekterar mycket av det vi vet om livet och kulturen i det gamla Mesopotamien från andra källor. Skapelsen, släkttavlor, förödande översvämningar, geografi och kartritning, byggnadskonst, förflyttning av folk, säljande och köpande av land, rättsliga sedvänjor och förfaranden, fårhushållning och uppfödning av kreatur – alla dessa saker och många andra var av viktig betydelse för folken i Mesopotamien under denna tid. De var också intressanta för individer, familjer och släkter om vilka vi kan läsa i de 38 första kapitlen i Första Moseboken. Författaren tycks placera Eden, människans första hem i eller nära Mesopotamien; Babels torn restes där; Abraham föddes där; Isak hämtade sin hustru därifrån och Jakob levde där i 20 år. Även om dessa patriarker bosatte sig i Palestina var deras ursprungliga hemland Mesopotamien.

Den närmaste litterära parallellen till 1 Mos. kap. 1-38 kommer också från Mesopotamien. *Enuma elish*, berättelsen om guden Marduks uppstigande till höggudens ställning i det babyloniska panteon (gudavärlden) liknar i viss mån (även om den är helt mytisk och polyteistisk (innehåller flera gudar) Första Mosebokens skapelseberättelse. Några egenheter i en viss sumerisk kungalista har slående likheter med släkttavlan i 1 Mos. kap. 5. Den elfte tavlan i *Gilgamesheposet* är till sin uppläggning ganska lik flodberättelsen i 1 Mos. 6-8. Flera viktiga händelser i 1 Mos. 1-8 berättas i samma ordning som liknande händelser i *Atrahasiseposet*. Faktum är att det senare återger samma grundläggande motiv av skapelse-syndafall-syndafloed som den bibliska texten. Lertavlor som man nyligen upptäckt i gamla (ca 2500-2300 f.Kr.) Ebla (dagens Tel Mardik) i norra Syrien kan också innehålla samma spännande paralleller.

Två andra viktiga dokumentsamlingar visar de mesopotamiska tankemönstren i de 38 första kapitlen i Första Moseboken. Från *Maritavlorna*, daterade till den patriarkala tiden, förstår vi att patriarkernas namn (särskilt Abram, Jakob och Job) var typiska för den tiden. Breven visar också tydligt friheten att kunna röra sig i den delen av världen patriarkerna levde i. *Nuzibreven*, även om de kommer från tiden ca 200 år före patriarkernas tid, kastar ljus över patriarkernas levnadsvanor som tenderade att överleva praktiskt taget oförändrade under flera århundraden. Arvsrätten för en adopterad medlem i hushållet eller en slav (se 15:1-4), förpliktelsen för en ofruktsam hustru att förse sin make med en son genom en tjänsteflicka (se 16:2-4), bestämmelsen

mot att kasta ut en sådan tjänsteflicka och hennes son (se 21:10-11), det uttalade ordets bindande karaktär i lagtexter från Fjärran Östern, som testamenten utfärdade vid dödsbädden (se 27:1-4,22-23,33) – dessa och andra rättsliga sedvänjor, sociala kontrakt och åtaganden illustreras tydligt i de mesopotamiska dokumenten.

På samma sätt som kap. 1-38 är mesopotamiska till sin karaktär och bakgrund, reflekterar kap. 39-50 det egyptiska inflytandet – om än inte lika påtagligt och direkt. Exempel på sådant inflytande är: egypternas sed att odla druvor (40:9-11), strandscenen (kap. 41), Egypten som Kanaans matförråd (kap. 42), Kanaan som ursprungsland för ett antal produkter för egypternas konsumtion (kap. 43), egyptiska religiösa och sociala sedvänjor (i slutet av kap. 43 och 46), den egyptiska administrationen (kap. 47), egyptiska begravnings seder (kap. 50) och flera egyptiska ord och namn som används i dessa kapitel. Den närmaste specifika litterära parallellen från Egypten är berättelsen om de två bröderna, som i viss mån liknar berättelsen om Josef och Potifars hustru (kap. 39). Egyptiska biografiska berättelser (som *Sinuhes berättelse* och *Wenamuns resa*) och vissa historiska legender ger mer generella litterära paralleller till 1 Mos.

Författare och datering

Historiskt har judar likväl som kristna framhållit att Mose var författaren/sammansättaren av de första fem böckerna i GT. Dessa böcker, också kända som Pentateuken (se ovan under "Titel") menade man i den judiska traditionen vara fem femtedelar av Moses lag. Bibeln själv antyder mosaiskt författarskap för Första Moseboken, eftersom Apg. 15:1 hänvisar till omskärelse som "mosaiskt bruk", en hänsyftning till 1 Mos. 17. Men en viss redaktionell uppdatering har ägt rum (se t.ex. noter till 14:14; 36:31; 47:11).

Den tid då Moses levde tycks kunna bestämmas med ganska stor exakthet genom 1 Kung. Där får vi läsa att det "fyrahundraåttionde året efter israeliternas uttåg ur Egypten" var det samma som "det fjärde året av Salomos regering" (1 Kung. 6:1). Och eftersom det senare året var 966 f.Kr., var det tidigare – och därmed tiden för uttåget – 1446 (om man utgår ifrån att 480 år i 1 Kung. 6:1 tolkas bokstavligt; se Inledning till Domarboken: bakgrund). Israels 40-åriga vandring i öknen, som varade från ca 1446 till 1406, skulle då vara den tid som är mest trolig då Mose skrev huvuddelen av det som vi nu känner till som Pentateuken.

Under de senaste tre hundra åren har många forskare hävdats att man i Pentateuken kan finna fyra underliggande källor. De antagna dokumenten, har man gjort gällande, kan dateras från ca 900-talet till 400-talet f.Kr. och kallas J (Jahvisten, Jahve är Guds personliga namn i GT), E (Elohisten, Elohim är det vanliga namnet för Gud), D (Deutoronomisten) och P (Prästskriften). Var och en av dessa dokument sägs ha sina egna karakteristika och sin egen teologi, som ofta motsäger de andra dokumenten. Pentateuken anses därmed vara ett lappverk av berättelser, poesi och lagar. Faktum är dock att denna synpunkt inte kan stödjas med slutgiltiga belegg, och en intensiv arkeologisk och litterär forskning har tenderat att urholka många av de argument som använts för att ifrågasätta det mosaiska författarskapet.

Tema och budskap

Första Moseboken talar om begynnelse – av himmel och jord, ljus och mörker, hav och moln, land och växter, sol och måne och stjärnor, havs- och landdjur, mänskliga varelser (skapade till Guds egen avbild, och höjdpunkten av hans skapande, synd och återlösning, välsignelse och förbannelse, samhälle och civilisation, äktenskap och familj, konst och hantverk och strävsamhet. Uppräkningen skulle kunna fortsätta och

fortsätta. Ett nyckelord i Första Moseboken är "berättelsen" som gör att boken kan delas upp i tio huvuddelar (se "Litterära drag" och "Litterär disposition") och som omfattar sådana begrepp som födelse, släkt och historia.

Första Moseboken är grundläggande för att vi ska kunna förstå resten av Bibeln. Dess budskap är rikt och komplext, och genom att vara lyhörd för dess viktigaste element får vi en sammanfattande struktur av Bibelns budskap i dess helhet. Det är en storslagen bok om relationer, och lyfter fram Guds relation till naturen, Guds relation till människan och människans relation till människan. Den är alltigenom monoteistisk och tar för givet att det bara finns en Gud värd namnet och motsätter sig tanken att det skulle kunna finnas flera gudar (polyteism), att det inte finns någon gud (ateism) och att allt är gudomligt (panteism). Den lär klart att den ende sanne Guden är suverän över allt annat som finns till (dvs. över hela skapelsen) och att han använder sin obegränsade frihet till att störta ner mänskliga seder, traditioner och planer. Den ger oss en introduktion till på vilket sätt Gud tar initiativ och stiftar förbund med sitt utvalda folk, lovar det sin kärlek och trohet och uppmanar dem att ge sig själva till honom. Han inrättar offer som ersättning för liv (kap. 22). Den ger oss en första antydning om Guds förberedelse för återlösning från ondskans krafter (jämför 3:15 med Rom. 16:17-20) och innehåller den äldsta och mest betydelsefulla definitionen av tro (15:6). Mer än hälften av Hebr. 11 – NT:s förteckning av de troende – hänvisar till personligheter i Första Moseboken.

Litterära drag

Bokens budskap förstärks ofta genom dess litterära struktur och egenartade karaktär. Första Moseboken är indelad i tio huvudavdelningar som alla börjar med orden "Detta är berättelsen" eller "släkttavlan" (hebreiskans *toledoth*, se 2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10; 11:27; 25:12; 25:19; 36:1 – upprepat i 36:9 och 37:2 för att ge eftertryck). De första fem avsnitten kan föras samman och kan tillsammans med inledningen till hela boken (1:1-2:3) lämpligen kallas för "urhistoria" (1:1-11:26), som täcker perioden från Adam till Abraham. De fem sista avsnitten är en mycket mer omfattande (men på samma sätt enhetlig) berättelse och återger Guds agerande med Abraham, Isak, Jakob och Josef och deras familjer – ett avsnitt som ofta kallas för "patriarktiden" (11:27-50:26). Denna del är i sin tur sammansatt av tre berättelser (Abraham-Isak, 11:27-25:11; Isak-Jakob, 25:19-35:29; 37:1; Jakob-Josef, 37:2-50:26), inkluderande berättelser om Ismaels (25:12-18) och Esaus (kap. 36) släkt.

Berättelsen koncentrerar sig ofta kring livet för den senare födde, inte den förstfödde sonen: Set snarare än Kain, Sem snarare än Jafet |NIV och en del andra översättningar menar att *gadol*, "stor", syftar på Jafet, för övrigt figurerar Sem som Noas förstfödde son, se 1 Mos. 6:10; 7:13; 10:1; 1 Krön. 1:4). Övers. anm.], Isak snarare än Ismael, Jakob snarare än Esau, Juda och Josef snarare än deras bröder och Efraim snarare än Manasse. Sådan betoning på Guds val av män och deras familjer är kanske den mest utmärkande litterära och teologiska egenheten i Första Moseboken som helhet. På ett slående sätt understryker den att Guds folk inte är en följd av en naturlig utveckling hos människan, utan en frukt av Guds allsmåttiga och nådefulla intrång i människans historia. Han bär den fallna människan till en ny mänsklighet sammanfogad med honom själv, kallad och utvald till att bli ett folk i hans kungarike och kanalen för hans välsignelse till hela världen.

Talen med symbolisk betydelse är påfallande i Första Moseboken. Talet tio, utöver att vara det antal Första Moseboken är uppdelad i, är också talet för det antal namn

som förekommer i släkttavlorna i kap. 5 och 11 (se not till 5:5). Också talet sju förekommer ofta. Den hebreiska texten i 1:1 omfattar exakt sju ord och 1:2 exakt 14 (två gånger sju) |man bör dock ha i minnet att den ursprungliga texten inte hade några versindelningar, vilket kanske gör det irrelevant att laborera med talen genom att utgå från våra moderna versindelningar, övers. anm.|). Det är sju skapelsedagar, sju namn i släkttavlor i kap. 4 (se not till 4:17-18; se även 4:15,24; 5:31), sju år av överflöd och sju år av hungersnöd i Egypten (kap 41) och 70 ättlingar till Jakob (kap. 46). Mycket av prosan i texten bär drag av lyrik och använder mycket bildspråk och andra grepp som karaktäriserar världens finaste berättande litteratur. Vertikal och horisontal parallelism mellan två serier av tre dagar i skapelseberättelsen (se not till 1:11); fallet under synd och dom i kap. 3 (ormen, kvinnan och mannen i denna följd och sedan Guds fråga i motsatt följd och sedan dom enligt den första ordningen); den mäktiga monotona förkunnelsen "sedan dog han" i slutet av varje avsnitt i kap. 5; följderna av den klimaktiska vändpunkten i uttrycket "Då tänkte Gud på Noa" (8:1) i mitten av flodberättelsen; den timglasmässiga strukturen i berättelsen om Babels torn i 11:1-9 (skildringen i v. 1-2,8-9; talen i v. 3-4,6-7 och v. 5 som övergång); den kusliga ordleken i 40:19 (se 40:13); växlingen mellan en kort återgivning av en förstfödd son och en längre återgivning av en yngre son – dessa och ett antal andra litterära grepp gör berättelsen ännu intressantare och ger oss vinkar om hur man bör tolka den. Dessa borde läsaren bör rikta sin uppmärksamhet på.

Det är inte av en tillfällighet att så många ämnen och teman i de tre första kapitlen i Första Moseboken återspeglas i de tre sista kapitlen i Uppenbarelseboken. Vi kan bara förundra oss över Herrens ständiga inflytande, han som försäkrar oss att "Varje bok i Skriften är inspirerad av Gud" (2 Tim. 3:16) och "drivna av helig ande har människor talat ord från Gud" (2 Petr. 1:21). |Dispositionen nedan är något omarbetad av översättarna, övers. anm.|.

Disposition

Litterär disposition

- I Inledning (1:1-2:3)
- II Stomme (2:4-50:26)
  - A. "Detta är berättelsen om hur himmel och jord skapades" (1:1-2:4a)
  - B. "Detta är Adams släkttavla" (5:1-6:8)
  - C. "Detta är berättelsen om Noa och hans släkt" (6:9-9:29)
  - D. "Detta är släkttavlan för Noas söner, Sem, Ham och Jafet" (10:1-11:9)
  - E. "Detta är Sems släkttavla" (11:10-26)
  - F. "Detta är berättelsen om Terachs släkt" (11:27-25:11)
  - G. "Detta är släkttavlan för Abrahams son Ismael" (25:12-18)
  - H. "Detta är berättelsen om Isaks, Abrahams sons, släkt" (25:19-35:29)
  - I. "Detta är Esaus, dvs. Edoms, släkt" (36:1-37:1)
  - J. "Detta är berättelsen om Jakob och hans släkt" (37:2-50:26)

Tematisk disposition

- I Urhistoria (1:1-11:26)
  - A. Skapelsen (1:1-2:4a)
    1. Himmel och jord, "den första dagen" eller "dag ett" (1:1-5; se även not till 1:5)
    2. Vattnet ovan och vattnet under "valvet", "den andra dagen" (1:6-8)

3. Hav, land och växter, "den tredje dagen" (1:9-13)
4. Himlakropparna, "den fjärde dagen" (1:14-19)
5. Fåglar och havsdjuren, "den femte dagen" (1:20-23)
6. Landdjuren och människan, "den sjätte dagen" (1:24-31)
7. Vilan, "den sjunde dagen" (2:1-4a)
- B. Adam och Eva i Eden (2:4b-25)
- C. Syndafallet och dess konsekvenser (kap. 3)
- D. Syndens snabba "framsteg" (4:1-16)
- E. Två ursprung
  1. Stolthetens ursprung (4:17-24)
  2. Dödens ursprung (4:25-5:32)
- F. Syndens utbredning före floden (6:1-8)
- G. Den stora floden (6:9-9:29)
  1. Förberedelse för floden (6:9-7:10)
  2. Dom och återlösning (7:11-8:19)
    - a. Uppstigande av flodvatten (7:11-24)
    - b. Tillbakagång av flodvatten (8:1-19)
  3. Efter floden (8:20-9:29)
    - a. Ett nytt löfte (8:20-22)
    - b. Nya påbud (9:1-7)
    - c. En ny relation (9:8-17)
    - d. En ny frestelse (9:18-23)
    - e. Ett sista ord (9:24-29)
- H. Utbredning av nationer (10:1-11:26)
  1. Spridning av folken (kap. 10)
  2. Förbistring av språken (11:1-9)
  3. Den första semitiska släktavlan (11:10-26)
- II Patriarkernas historia (11:27-50:26)
  - A. Abrahams liv (11:27-25:11)
    1. Abrahams bakgrund (11:27-32)
    2. Abrahams land (kap. 12-14)
    3. Abrahams folk (kap. 15-24)
    4. Abrahams sista dagar (25:1-11)
  - B. Ismaels ättlingar (25:12-18)
  - C. Jakobs liv (25:19-35:29)
    1. Jakob hemma (25:19-27:46)
    2. Jakob i främmande land (kap. 28-30)
    3. Jakob hemma igen (kap. 31-35)
  - D. Esaus ättlingar (36:1-37:1)
  - E. Josefs liv (37:2-50:26)
    1. Josefs karriär (37:2-41:57)
    2. Jakobs utvandring (kap. 42-47)
    3. Jakobs sista dagar (48:1-50:14)
    4. Josefs sista dagar (50:15-26)

Gamla texter med anknytning till Gamla testamentet

Viktiga icke-bibliska dokument från Mellanöstern, som utgör paralleller till och kastar ljus på flera bibelställen i Gamla testamentet.

AMARNABREVEN Kanaaneiska, akkadiska <i>1300-talet f.Kr.</i>	Hundratals brev huvudsakligen skrivna av kanaaneiska skrivare. De blyser de sociala, politiska och religiösa förbindelserna mellan Kanaan och Egypten under Amenhotep III och Akhenaton.
AMENEMOPES LÄRA Egyptiska <i>Tidigt under 1:a årt. f.Kr.</i>	30 kapitel om visdom som liknar Pred. 22:17-24:22 och utgör den närmaste parallellen till GT:s visdomslitteratur.
ATRAHASISEPOSET Akkadiska <i>Tidigt under 2:a årt. f.Kr.</i>	Ett kosmiskt epos som skildrar skapelsen och människans tidiga historia, inklusive floden (jfr 1 Mos. 1-9).
DEN BABYLONISKA TEODICÉN Akkadiska <i>Tidigt under 1:a årt. f.Kr.</i>	En dialog mellan en som lider och hans vän (jfr Job).
KYROS CYLINDER Akkadiska <i>500-talet f.Kr.</i>	Den persiske kungen Kyros lät nedteckna erövringen av Babylon (jfr Dan. 5:30; 6:28) och skryter över sin religiösa politik gentemot sina nya undersåtar och deras gudar.
DÖDAHAVSRULLARNA Hebreiska, arameiska, grekiska <i>3:e till 1:a årh. f.Kr.</i>	Flera hundra rullar och fragment innehåller de äldsta avskrifterna av böcker och bibelställen ur GT.
EBLATAVLORNA Sumeriska, eblaitiska <i>Mitten av 3:e årt. f.Kr.</i>	Tusentals kommersiella, juridiska, litterära exter och brev beskriver den livliga kulturen och den politiska makten i en förpatriarkal civilisation i norra Syrien.
ELEFANTINEPAPYRUSARNA Arameiska <i>400-talet f.Kr.</i>	Kontrakt och brev dokumenterar livet bland de judar som flytt till södra Egypten efter Jerusalem förstörelse 586 f.Kr.
ENUMA ELISH Akkadiska <i>Tidigt under 2:a årt. f.Kr.</i>	Marduk, den babyloniske guden över den kosmiska ordningen, upphöjs till den högsta positionen i panteon. De sju tavlor som eposet består av innehåller en skapelseberättelse (jfr 1 Mos. 1-2).
GESERKALENDERN Hebreiska <i>900-talet f.Kr.</i>	En skolpojke i västra delen av centrala Israel beskriver årstiderna, grördorna och lantbruket under året.
GILGAMESHEPOSET Akkadiska <i>Tidigt under 2:a årt. f.Kr.</i>	Gilgamesh, kung i Uruk, är med om åtskilliga äventyr, bl.a. träffar han Utnapishtim, som är den ende överlevande efter en stor översvämning (jfr 1 Mos. 6-9).
HAMMURABIS LAG Akkadiska <i>1700-talet f.Kr.</i>	Talrika ställen i Moses lag uppvisar likheter med Hammurabis lag och liknande lagsamlingar som föregick denna lag och som kom efter.
HYMN TILL ATON Egyptiska <i>1300-talet f.Kr.</i>	dikten prisar den välgörande och universella solen med ett språk som tåmligen mycket liknar det som används i Ps. 104.
ISHTARS NEDSTIGNING Akkadiska <i>1:a årt. f.Kr.</i>	Gudinnan Ishtar nedstiger tillfälligt i underjorden, som skildras på ett sätt som påminner om GT:s beskrivningar av Sheol.
JOJAKINS RANSONFÖRTECKNING Akkadiska <i>Tidigt 500-tal f.Kr.</i>	Korta texter från Nebudkadnessar II:s regering som anknyter till det som kung Jojakim och hans söner tilldelats (1 Kung. 25:27-30).
KUNGALISTOR Sumeriska <i>Sent under 3:e årt. f.Kr.</i>	De sumeriska kungarna beskrivs ha regerat tusentals år före floden, vilket påminner oss om människornas långa liv före floden i 1 Mos. 5.
LACHISHBREVEN Hebreiska <i>Tidigt 500-tal f.Kr.</i>	Inskrifter på lerskärvor beskriver på ett levande sätt dagarna som föregick den babyloniska belägringen av Jerusalem 588-586 f.Kr. (jfr Jer. 34:7).
KLAPAN ÖVER FÖRSTÖRELSEN AV UR Sumeriska <i>Tidigt under 2:a årt. f.Kr.</i>	Dikten sørjer över elamiternas förstörelse av staden Ur (jfr Klagovisorerna).
LUDLUL BEL NEMEQI Akkadiska <i>Sent under 2:a årt. f.Kr.</i>	En lidande babylonisk ädling beskriver sitt trångmål på ett sätt som vagt påminner om Jobs erfarenhet.

Gamla texter med anknytning till Gamla testamentet –fortsättning

MARITAVLORNA Akkadiska <i>1700-talet f.Kr.</i>	Brev och administrativa texter som ger detaljerad information avseende seder, språk och personnamn, vilket avspeglar kulturen hos GT:s patriarker.
MERNEPTAHSTELEN Egyptiska <i>1200-talet f.Kr.</i>	Faraon Merneptah beskriver symboliskt sin seger över flera folk i västra Asien, bl.a. "Israel".
MESHASTENEN Moabitiska <i>800-talet f.Kr.</i>	Mesha, kung i Moab (se 2 Kung 3:4) gr uppror mot kung Omris efterträdare i Israel.
MURASHUTAVLORNA Akkadiska <i>400-talet f.Kr.</i>	Handelsdokument, som beskriver finansiella transaktioner. I dessa var Murashu och hans söner involverade.
MURSILIS FÖRDRAG MED DUPPI-TESSUB Hettitiska <i>Mittan av 2:a årt. f.Kr.</i>	Kung Mursilis påtvinga kung Duppi-Tessub ett suzeränfördrag. De litterära dragen i denna och andra hettitiska fördrag har påfallande paralleller i GT:s förbund, som gud upprättade med sitt folk.
NABONIDUS KRÖNIKA Akkadiska <i>Mittan av 500-talet f.Kr.</i>	Berättelsen beskriver den babyloniske kungen Nabonidus frånvaro. Hans son Belshassar är därför ställföreträdande regent (jfr Dan. 5:29-30).
NEBUKADNESSARS KRÖNIKA Akkadiska <i>Tidigt 500-tal f.Kr.</i>	En krönika från Nebukadnessars regeringstid, som bl.a. innehåller berättelsen om Jerusalems belägring år 597 f.Kr. (se 2 Kung. 24:10-17).
NUZITAAVLORNA Akkadiska <i>Mittan av 2:a årt. f.Kr.</i>	Dokument om adoption, säljande av förstfödsrätt och andra rättsliga dokument belyser sedvänjor i GT:s patriarkala värld.
PESSIMISTISK DIALOG Akkadiska <i>Tidigt under 1:a årt. f.Kr.</i>	En herre och hans tjänare diskuterar för- och nackdelar med olika aktiviteter (jfr Pred. 1-2).
RAS SHAMRATAVLORNA Ugaritiska <i>1400-talet f.Kr.</i>	Kanaaneiska gudomar och härskare är med om äventyr i epos som förbättrar vår förståelse för den kanaaneiska mytologin och religionen och poesen i GT.
SARGONLEGENDEN Akkadiska <i>1:a årt. f.Kr.</i>	Den akkadiske kungen Sargon I (den Store), som regerade omkr. 1900 f.Kr., hävdar att an som barn blivit funnen i en vasskorg, som flöt i en flod (men jfr 2 Mos. 2).
SARGONS INSKRIFT Akkadiska <i>700-talet f.Kr.</i>	Sargon II tar äran för Samarias erövring 722/721 f.Kr. och anger att han tillfångatagit och sänt 27 290 israeliter i exil.
SANHERIBS PRISMA Akkadiska <i>Tidigt 700-tal f.Kr.</i>	Sanherib beskriver sin belägring av Jerusalem år 701 f.Kr., då han gjorde kung Hiskia till fånge i sin egen kungliga stad (men jfr 2 Kung 19:35-37).
TRADITIONEN OM SJU MAGRA ÅR Egyptiska <i>100-talet f.Kr.</i>	Egypten upplever 7 år med ett lågt vattenstånd i Nilen och hungersnöd. Denna tid kommer efter överenskommelse mellan faraon Djoser (2700-talet f.Kr.) och en gud att följas av välstånd (jfr 1 Mos. 41).
SHALMANESERS SVARTA OBELISK Akkadiska <i>800-talet f.Kr.</i>	Israels kung Jehu betalartribut till den assyriske kungen Shalmaneser III. Ytterliggare assyriska och babyloniska texter hänvisar till andra kungar i Israel och Juda.
SHISHAKS GEOGRAFISKA LISTA Egyptiska <i>900-talet f.Kr.</i>	Faraon Shishak listar de städer som han erövrat eller gjort tributskyldiga under sitt fälttåg mot Juda och Israel (jfr 1 Kung. 14:25-26).
SILOANSKRIFTEN Hebreiska <i>Sent 700-tal f.Kr.</i>	Under kung Hiskias tid beskriver en judaitisk arbetare byggandet av en underjordisk vattenledning för att garantera Jerusalems vattenförsörjning (jfr 2 Kung. 20:20; 2 Krön. 32:30).
SINUHES BERÄTTELSE Egyptiskan <i>1900/1800-talet f.Kr.</i>	En egyptisk ämbetsman under den 12:e dynastin går i frivillig exil i Syrien och Kanaan under GT:s patriarkala tid.
BERÄTTELSEN OM TVÅ BRÖDER Egyptiska <i>1200-talet f.Kr.</i>	En ung man avvisar närmanden från sin äldre broders hustru (jfr 1 Mos. 39).
WENAMUNS RESA Egyptiska <i>1000-talet f.Kr.</i>	En ämbetsman i Amuns tempel i den egyptiska staden Thebe sänds till Byblos i Kanaan för att köpa timmer för sin guds ceremoniella skepp.

Gud skapar världen

1 ¹I begynnelsen skapade Gud himmel och jord.

²Jorden var öde och tom, djupet täcktes av mörker och en gudsvind svepte fram över vattnet. ³Gud sade: "Ljus, bli till!" Och ljuset blev till. ⁴Gud såg att ljuset var gott, och han skilde ljuset från mörkret. ⁵Gud kallade ljuset dag, och mörkret kallade han natt. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den första dagen.

⁶Gud sade: "I vattnet skall ett valv bli

till, och det skall skilja vatten från vatten." Och det blev så. ⁷Gud gjorde valvet och skilde vattnet under valvet från vattnet ovanför valvet. ⁸Gud kallade valvet himmel. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den andra dagen.

⁹Gud sade: "Vattnet under himlen skall samlas till en enda plats, så att land blir synligt." Och det blev så. ¹⁰Gud kallade det torra landet jord, och vattenmassan kallade han hav. Och Gud såg att det var gott. ¹¹Gud sade: "Jorden skall ge

1:1 Ett sammanfattande konstaterande som introducerar de sex dagarnas skapelseverk. Sanningen av denna majestätiska vers bekräffas glädjefullt av en poet (Ps. 102:25) och en profet (Jes. 40:21). *I begynnelsen...* Gud. Bibeln förutsätter alltid, och diskuterar aldrig, Guds existens. Även om allting annat har en början, har Gud alltid funnits (Ps. 90:2). *I begynnelsen.* Joh. 1:1-10, som betonar Kristi verk i skapelsen, börjar med samma uttryck. *...skapade Gud.* Det hebreiska substantivet *Elohim* är plural men verbet står i singular, en normal praxis i GT när man refererar till den ende sanne Guden. Denna användning av pluralformen uttrycker snarare intensifiering än antal och kallas pluralis majestatis. I GT används verbet för "skapa" endast för gudomlig, aldrig mänsklig aktivitet. *himmel och jord.* "Allt" (Jes. 44:24) Att Gud skapade allting sägs också i Pred. 1:5; Jer. 10:16; Joh. 1:3; Kol. 1:16; Hebr. 1:2. Den positiva och livsbejakande undervisningen i v. 1 sammanfattas vackert i Jes. 45:18.

1:2 *Jorden.* Här fokuseras på *öde och tom*. Uttrycket, som annars bara förekommer i Jer. 4:23 (se not; se även not till Ps. 104:6), ger struktur åt resten av kapitlet (se not till v. 11). Guds "skiljande" och "samlande" under dag 1-3 gav form, och hans "görande" och "fyllande" under dag 4-6 avlägsnade tomheten. *mörker...vattnet.* En komplett bild av en värld som väntar på Guds ljusgivande, ordningskapande och livsskapande ord. *och.* Eller "men". Den skräckinjagande (och för forntidens människor fruktansvärda) bilden av den synliga skapelsens ursprungstillstånd befrias av det majestätiska tillkännagivandet att Guds mäktiga Ande sveper fram över skapelsen. Tillkännagivandet förgriper Guds skapande ord som följer. *gudsvind/Guds Ande* [det hebreiska *ruach* kan översättas med både ande och vind, övers. anm.]. Guds Ande var aktiv i skapelsen, och hans skapande makt fortsätter än i dag (se Job 33:4, Ps. 104:30). *svepte fram.* Som en fågel som ombesörjer och försvarar sina ungar (se 5 Mos. 32:11; Jes. 31:5). Föreställningen kan också föra tanken till en bevingad solskiva, som var en symbol på gudomlig majestät överallt i Mellanöstern.

1:3 *Gud sade.* Endast genom att tala fick Gud allt att existera (Ps. 33:6,9; 148:5; Hebr. 11:3). *Ljus, bli till.* Guds första skapande ord kallade fram ljuset mitt i urtidsmörkret. Ljuset är nödvändigt för att Guds skaparverk ska bli synligt och livet möjligt. I GT är det också en symbol för liv och välsignelse (se 2 Sam. 22:29; Job 3:20; 30:26; 33:30; Ps. 49:20; 56:14; 97:11; 112:4; Jes. 53:11; 58:8,10; 59:9; 60:1,3). Paulus använder detta ord för att illustrera Guds nyskapande verk i det av synden förmörkade hjärtat (2 Kor. 4:6).

1:4 Allt Gud har skapat är gott (se v. 10, 12, 18, 21, 25); slutsatsen blir faktiskt att det är "mycket gott" (v. 31). Skapelsen, formad och ordnad av Gud, hade inga kvardröjande spår av oordning och inga mörka och tärande krafter riktade mot Gud eller människan. Även mörkret och djupet gavs goda funktioner i en värld som var skapad för att välsigna och uppehålla liv. (se Ps. 104:19-26; 127:2).

1:5 *kallade.* Se v. 8, 10. I forna tider innebar att namnge något eller någon att ha makt eller äganderätt (se 17:5,15; 41:45; 2 Kung. 23:34; 24:17; Dan 1:7). Både dagen och natten tillhör Herren (Ps. 74:16). *första dagen* [hebr. "dag ett" eller "en dag". "Dag ett" blir en protodag. Alla resterande dagar skulle bli lika långa. Övers. anm.] Somliga menar att skapelsedagarna var 24-timmarsdagar, andra att de var obestämda perioder.

1:6 *valv.* Atmosfären, eller himlen (v. 8), som sedd från jorden. "Den hårda, blanka spegeln" (Job 37:18 och "som en duk" (Jes. 40:22) är bland de många bildliga uttryck som används för att beskriva den.

1:7 *Och det blev så.* Det enda möjliga resultatet av Guds befallning, vare sig det anges (v. 9,11,15,24,30) eller antyds.

1:9 *en enda plats.* Ett bildligt sätt att syfta på "hav" (v. 10) som omgärdar det torra landet på alla sidor och till vilket vattnet från sjöar och floder rinner. Jorden "hade uppstått ur vatten och genom vatten" (2 Petr. 3:5) och "dess grund [var lagd] i havet" (Ps. 24:2), och vattnen ska inte bryta de gränser som är satta för dem (Ps. 104:7-9; Jer. 5:22).

1:11 *Gud sade.* Uttrycket används två gånger på den tredje dagen (v. 9,11) och tre gånger (v. 24,26,29) på den sjätte dagen. Dessa två dagar utgör en kulmen,

grönska: fröbärande örter och olika arter av fruktträd med frö i sin frukt skall växa på jorden." Och det blev så. ¹²Jorden frambringade grönska: olika arter av fröbärande örter och olika arter av träd med frö i sin frukt. Och Gud såg att det var gott. ¹³Det blev kväll och det blev morgon. Det var den tredje dagen.

¹⁴Gud sade: "På himlavalvet skall ljus bli till, och de skall skilja dagen från natten och utmärka högtider, dagar och år. ¹⁵De skall vara ljus på himlavalvet och lysa över jorden." Och det blev så. ¹⁶Gud gjorde de två stora ljusen, det större ljuset till att härska över dagen och det mindre till att härska över natten, och han gjorde stjärnorna. ¹⁷Han satte ljusen på himlavalvet att lysa över jorden, ¹⁸att härska över dag och natt och att skilja ljus från mörker. Och Gud såg att det var gott. ¹⁹Det blev kväll och det blev morgon. Det var den fjärde dagen.

²⁰Gud sade: "Vattnet skall vimla av levande varelser, och fåglar skall flyga över jorden, under himlavalvet." ²¹Gud skapade de stora havsdjuren och alla olika arter av levande varelser som vattnet myllrar och vimlar av och alla olika arter av fåglar. Och Gud såg att det var gott. ²²Gud välsignade dem och sade: "Var fruktsamma och föröka er och uppfyll sjöar och hav. Och på jorden skall fåglarna föröka sig." ²³Det blev kväll och det blev morgon. Det var den femte dagen.

²⁴Gud sade: "Jorden skall frambringa olika arter av levande varelser: boskap, kräldjur och vilda djur av olika arter." Och det blev så. ²⁵Gud gjorde de olika arterna av vilda djur, boskap och markens kräldjur. Och Gud såg att det var gott.

²⁶Gud sade: "Vi skall göra människor som är vår avbild, lika oss. De skall härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som

liksom den följande strukturen av kapitel 1 avslöjar (se not till v. 2 om "öde och tom"): Både de horisontala och vertikala relationerna mellan dagarna demonstrerar den litterära skönheten

<i>Dagar av skapande</i>	<i>Dagar av fyllande</i>
1. "ljus" (v. 3)	4. "ljus" (v. 14)
2. "vattnet under valvet... vattnet ovanför valvet" (v. 7)	5. "alla olika arter av levande varelser som vattnet myllrar och vimlar av och alla olika arter av fåglar" (v. 21)
3. a. "landet",	6. a. "boskap, kräldjur och vilda djur av olika arter" (v. 24), a ₂ . "människan" (v. 26), b. "alla gröna örter att äta" (v. 30)
b. "grönska" (v. 11)	

i kapitlet och betonar ordningen och symmetrin i Guds skapande aktivitet. *arter*. Se v. 12,21,24-25. Både skapelsen och reproduktionen har sin ordning.

1:14 *utmärka*. På det sättet som nämns här, inte i någon astrologisk eller liknande betydelse.

1:16 *de två stora ljusen*. Orden "sol" och "måne" verkar medvetet ha undvikits här, eftersom båda användes som namn på hedniska gudomar egenamn som associerades till dessa himlakroppar. De är ljuskällor och ska värdesättas som sådana, inte makter som ska fruktas, eftersom den ende sanna Guden gjorde dem (se Jes. 40:26). Kanske

beroende på betoningen på det större och mindre ljuset tycks stjärnorna nästan nämnas som en eftertanke. Dock indikerar Ps. 136:9 att stjärnorna hjälper månen att "härska över natten". *härska*. Den store skaparen tilldelar vissa av sina skapelser underordnade reglerande roller (se v. 26,28).

1:17-18 Himlakropparnas tre huvudsakliga funktioner.

1:21 *havsdjuren*. Det hebreiska grundordet användes i kananeiska mytologi för ett fruktat havsmonster. Det åsyftas ofta bildligt i GT:s poesi som en av Guds starkaste opponenter. Det skildras nationellt (Babylon, Jer. 51:34; Egypten, Jes. 51:9; Hes. 29:3; 32:2), eller kosmiskt (Job 7:12; Ps. 74:13; Jes. 27:1, varav det sistnämnda ibland anses syfta på Egypten). I 1 Mos. porträtteras dock havsdjuren inte som fiender att frukta utan som en del av Guds goda skapelse att värdesätta. *olika arter av fåglar*. Termen betecknar allt som flyger, inklusive insekter (se 5 Mos. 14:19-20).

1:22 *Var fruktsamma och föröka er*. Guds välsignelse över levande varelser som lever i vattnet och som flyger i luften. Genom hans välsignelse blomstrar de och fyller båda riket med liv. (se not till v. 28). Guds styre över sin skapelse främjar och välsignar liv.

1:26 *vi...vär...oss*. Gud talar som Skaparkung, förkunnar sitt kröningsverk för medlemmarna i det himmelska hovet (se 3:22; 11:7; Jes. 6:8; se även 1 Kung. 22:19-23; Job 15:8; Jer. 23:18). *avbild... lika oss*. Ingen distinktion bör göras mellan "avbild" och "lika oss", vilka båda är synonymer i både GT (5:1; 9:6) och NT (1 Kor. 11:7; Kol. 3:10; Jak. 3:9). Eftersom

finns på jorden.”²⁷ Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem.²⁸ Gud välsignade dem och sade till dem: ”Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härskas över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden.”

²⁹ Gud sade: ”Jag ger er alla fröbärande örter på hela jorden och alla träd med frö i sin frukt; detta skall ni ha att äta. ³⁰ Åt markens djur, åt himlens fåglar och åt dem som krälar på jorden, allt som har liv i sig,

ger jag alla gröna örter att äta.” Och det blev så. ³¹ Gud såg att allt som han hade gjort var mycket gott. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den sjätte dagen.

2 ¹ Så fullbordades himlen och jorden och allt vad där finns. ² Den sjunde dagen hade Gud fullbordat sitt verk, och han vilade på den sjunde dagen efter allt han hade gjort. ³ Gud välsignade den sjunde dagen och gjorde den till en helig dag, ty på den dagen vilade Gud sedan han utfört sitt skapelseverk.

⁴ Detta är berättelsen om hur himmel och jord skapades.

människan gjordes till Guds avbild är varje mänsklig varelse värd ära och respekt; hon får varken mördas (9:6) eller förbannas (Jak. 3:9). ”Avbild” inkluderar karaktärsdrag som ”rättfärdighet och helighet” (Ef. 4:24) och ”kunskap” (Kol. 3:10). De troende ska ”formas efter hans sons bild” (Rom. 8:29) och kommer en dag att ”bli lika honom” (1 Joh. 3:2). *härskas*. Människan utgör höjdpunkten i Guds skaparverk, och ”med ära och härlighet krönte [Gud] honom” och ”lät honom härskas” över resten av sin skapelse (Ps. 8:6-9). Eftersom människan skapades till den gudomliga kungens avbild gavs åt henne en delegerad suveränitet (kungavälde). (För den frälsta människans yttersta kungavälde se not till Hebr. 2:5-9).

1:27 I denna högst betydelsefulla vers förekommer poesi för första gången i GT (som till 40% består av poesi). *skapade*. Ordet används här tre gånger för att beskriva den centrala gudomliga akten på den sjätte dagen (se not till v. 1). *man och kvinna*. Jämställda är de Guds avbild, och tillsammans deklarerar de den gudomliga välsignelsen som följer.

1:28 *Gud välsignade dem... uppfyll... härskas*. Människan går vidare i denna gudomliga välsignelse - lever och verkar, fyller jorden med sitt slag, utövar herravälde över andra skapelser på jorden (se v. 26; 2:15; Ps. 8:7-9). Människans kultur är följaktligen inte mot Gud (även om den fallna människan ofta har vänt sina strävanden till ett högmodigt uppror mot Gud). Snarare är den ett uttryck för att människan bär sin skapares avbild och som Guds tjänare är delaktig i hans kungavälde. Som Guds representant i skapelsen är människan förvaltare av de varelsen Gud skapat. Hon ska inte exploatera, slösa eller kasta bort dem, utan ta hand om dem och använda dem i Guds och människans tjänst.

1:29-30 Människan och djuren presenteras ursprungligen som vegetarianer (se 9:3).

1:31 *mycket gott*. Se not till v. 4. *den sjätte dagen*. Kanske för att betona avslutning och vikten av denna dag används bestämd artikel i den hebreiska texten här för första gången i samband med skapelsesdagarna.

2:2 *fullbordat...vilade*. Gud vilade på den sjunde dagen, inte för att han var trött utan därför att ingenting formlöst och tomt återstod. Hans skaparverk var fullbordat - och det var fullständigt funktionellt, absolut fullkomligt, ”mycket gott” (1:31). Det behövde inte upprepas, repareras eller revideras, och skaparen vilade för att man skulle minnas detta.

2:3 *Gud välsignade den sjunde dagen och gjorde den till en helig dag... vilade*. Även om ordet ”sabbat” inte används här är det hebreiska verbet som översätts med ”vilade” ursprunget till substantivet ”sabbat”. 2 Mos. 20:11 citerar första hälften av v. 3 men ersätter ”sabbat” med ”sjunde” och likställer tydligt de två. För första gången förekommer obligatorisk lydnad för sabbaten när Israel är på väg från Egypten till Sinai (2 Mos. 16), och enligt Neh. 9:13-14 var sabbaten inte någon officiell förbundsforpliktelse förrän lagen gavs vid berget Sinai. [Här definieras en tidsenhet som inte är bunden till himlakropparnas rörelse, nämligen en vecka. Året definieras som jordens vandring kring solen. Månaden är månens vandring kring jorden. En dag som jordens rotation kring sin egen ”axel”. Den allmängiltiga seden att använda vecka (dvs. sju dagar) som tidsenhet kan inte härledas från himlakropparnas rörelser utan från Guds avslutande handling i skapelsen. Den härleds från skapelseberättelsen och utgör jordens första vecka. På samma sätt som ”dag ett” blev en protodag (se not till 1:5) blev den förta sjudagarsperioden en första vecka i universums historia. Instiftandet av sabbaten som vilodag hade som syfte att människan skulle komma ihåg att universum har ett gudomligt, icke-naturalistiskt ursprung och därmed bevara mänskligheten från ateism, evolutionism och andra naturalistiska förklaringar till universums uppkomst. Budet om sabbatshållande blev senare ett av de moraliska buden i de tio budorden (se 2 Mos. 20:8-11). Övers. anm.]

2:4 *berättelsen*. Ordet förekommer tio gånger i 1 Mos. - i början av varje huvudsektion. *jord och*

Människan i Edens trädgård

När Herren Gud gjorde jord och himmel, ⁵när ingen buske fanns på marken och ingen ört hade spirat, eftersom Herren Gud inte hade låtit något regn falla på jorden och ingen människa fanns som kunde odla den — ⁶men ett flöde vällde fram ur jorden och vattnade marken — ⁷då formade Herren Gud människan av jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar, så att hon blev en levande varelse. ⁸Och Herren Gud planterade en trädgård österut, i Eden, och satte där människan som han hade format. ⁹Herren Gud lät alla slags träd växa upp ur marken, sådana som var ljuvliga att se

på och goda att äta av. Mitt i trädgården stod livets träd och trädet som ger kunskap om gott och ont.

¹⁰En flod rinner upp i Eden och bevattnar trädgården. Sedan delar den sig i fyra armar. ¹¹Den första heter Pishon, den flyter kring Havila, ett land där det finns guld. ¹²Guldet i det landet är fint, och där finns också bdelliumharts och onyxsten. ¹³Den andra floden heter Gichon, den flyter kring Kush. ¹⁴Den tredje floden heter Tigris, den rinner öster om Assyrien. Den fjärde floden är Euftrat.

¹⁵Herren Gud tog människan och satte henne i Edens trädgård att bruka och vårda den. ¹⁶Herren Gud gav detta bud: "Du får äta av alla träd i trädgården

himmel. Se not till 1:1. Uttrycket "berättelsen om hur himmel och jord skapades" inleder berättelsen om vad som hände med Guds skapelse. Syndens skadeverkningar och uppror förde med sig en trefaldig förbannelse som förmörkar berättelsen om Adam och Eva i Guds goda och vackra trädgård: (1) för Satan (3:14); (2) för marken, pga. människan (3:17); och (3) för Kain (4:11). 1:1-2:3 är en övergripande berättelse om skapelsen, medan 2:4-4:26 fokuserar på början av mänsklighetens historia. *Herren Gud.* "Herren" (hebreiskans *Jahve* "Jahve") är Guds person- och förbundsnamn (se not till 2 Mos. 3:15), som betonar hans roll som Israels frälsare och förbundsherre (se not till 2 Mos. 6:6), medan "Gud" (hebreiskans *Elohim*) är en allmän term. Båda namnen förekommer tusentals gånger i GT, och ofta liksom här, förekommer de tillsammans - klart indikerande att de syftar på en och samme och den ende Guden.

2:7 *formade.* Det hebreiska verbet syftar allmänt på krukmakarens arbete (se Jes. 45:9; Jer. 18:6), som formar kärn av lera (se Job 33:6). "Göra" (1:26), "skapa" (1:27) och "forma" används för att beskriva när Gud skapade både människan och djuren (v. 19; 1:21,25). *bläste in liv.* Människor likväl som djur har en livsande i sig (se 1:30; Job 33:4). *hon blev en levande varelse.* Det hebreiska uttrycket som här översätts med "levande varelse" är också översatt med "levande varelser" i 1:20,24. Orden i 2:7 implicerar att människan, åtminstone fysiskt, har släktskap med djuren. Den stora skillnaden är att människan är skapad "till Guds avbild" (1:27) och har en absolut unik relation till både Gud som hans tjänare och till den övriga skapelsen som dess förvaltare utnämnd av Gud (Ps. 8:6-9).

2:8 *österut.* Från Första Moseboks författares ståndpunkt sett. Edens trädgård låg kanske i närheten av där floderna Euftrat och Tigris möts

(se v. 14), våra dagars södra Irak. *Eden.* Ett namn synonymt med "paradis" och relaterat till det hebreiska ordet för antingen (1) "lycksalighet" eller "välbehag" eller (2) det mesopotamiska ordet för "slätt". Kanske syftar författaren underförstått på dem båda.

2:9 *livets träd.* Betyder och ger liv, utan död, till dem som äter dess frukt (se 3:22; Upp. 2:7; 22:2,14). *trädet som ger kunskap om gott och ont.* Betyder och ger kunskap om gott och ont, leder ytterst till döden, för dem som äter dess frukt (v. 17; 3:3). "Kunskap om gott och ont syftar på moralisk kunskap eller etiskt urskiljande (se 5 Mos. 1:39; Jes. 7:15-16). Adam och Eva ägde både liv och moralisk urskillningsförmåga när de kom från Guds hand. Deras tillträde till livets träd visade att Guds vilja och avsikt för dem var liv. Forntida hedningar trodde att gudarna avsåg att människan alltid skulle vara dödlig. När Adam och Eva åt av trädet som gav kunskap om gott och ont sökte de efter en skapad källa för urskillningsförmågan för att bli moraliskt oberoende av Gud.

2:11 *Pishon.* Läget är okänt. Det hebreiska ordet kan vara en allmän benämning för "översvallande". *Havila.* Läget är okänt; kanske åter nämnt i 10:29. Det bör troligen skiljas från Havila i 10:7, som var i Egypten.

2:13 *Gichon.* Läget är okänt. Det hebreiska ordet kan vara en allmän benämning för "utsprutande". Både Pishon och Gichon kan ha varit floder i Nedre Mesopotamien nära Persiska viken. Namnen var i allmänt bruk när 1 Mos. skrevs.

2:14 *Euftrat.* Kallas ofta bara för "Floden" (1 Kung. 4:24) p.g.a. dess storlek och betydelse.

2:15 *bruka... vårda.* Se not till 1:28. Människan är nu ålagd att härska över jorden med sitt ansvar under Guds suveränitet.

2:16 *alla träd.* Inklusive livets träd (v. 9).

¹⁷utom av trädet som ger kunskap om gott och ont. Den dag du äter av det trädet skall du dö.”

¹⁸Herren Gud sade: ”Det är inte bra att mannen är ensam. Jag skall ge honom någon som kan vara honom till hjälp.”

¹⁹Så formade Herren Gud av jord alla markens djur och alla himlens fåglar och förde fram dem till mannen för att se vad han skulle kalla dem. Varje levande var-else fick det namn som mannen gav den.

²⁰Mannen gav namn åt all boskap, alla himlens fåglar och alla vilda djur. Men han fann inte någon som kunde vara honom till hjälp. ²¹Då försänkte Herren Gud mannen i dvala, och när han sov tog Gud ett av hans revben och fyllde igen hålet med kött. ²²Av revbenet som han hade tagit från mannen byggde Herren Gud en kvinna och förde fram henne till mannen. ²³Då sade mannen:

”Den här gången är det ben av
mina ben,
kött av mitt kött.
Kvinna skall hon heta,
av man är hon tagen.”

²⁴Det är därför en man lämnar sin far och mor för att leva med sin hustru, och de blir ett.

Människans olydnad och straff

²⁵Både mannen och kvinnan var nakna, och de kände ingen blygsel inför varandra.

3 ¹Ormen var listigast av alla vilda djur som Herren Gud hade gjort. Den frågade kvinnan: ”Har Gud verkligen sagt att ni inte får äta av något träd i trädgården?” ²Kvinnan svarade: ”Vi får äta frukt från träden, ³men om frukten från trädet mitt i trädgården har Gud sagt: Ät den inte och rör den inte! Gör ni det kommer ni att dö.” ⁴Ormen sade: ”Ni kommer visst inte att dö. ⁵Men Gud vet att den dag ni äter av frukten öppnas era ögon, och ni blir som gudar med kunskap om gott och ont.” ⁶Kvinnan såg att trädet var gott att äta av: det var en fröjd för ögat och ett härligt träd, eftersom det skänkte vishet. Och hon tog av frukten och åt. Hon gav också till sin man, som var med henne,

2:17 dö. Trots att ormen förnekar det (3:4) leder olydnad gentemot Gud ytterst till döden.

2:18-25 Den enda fullständiga berättelsen om kvinnans skapelse i Mellanösterns litteratur.

2:18 *inte bra att mannen är ensam.* Utan kvinnlig kamratskap och reproduktiv partner kunde inte mannen förverkliga guds plan med människan.

2:19 *vad han skulle kalla dem.* Hans första gärning i att råda över den övriga skapelsen (se not till 1:5).

2:24 *lämnar sin far och mor.* I stället för att bli kvar i sina föräldrars beskyddande förmyndarskap lämnar mannen dem och bildar tillsammans med sin hustru en ny familjeenhet. *leva med sin hustru.. blir ett.* Den gudomliga avsikten för man och hustru var monogami. Tillsammans skulle de forma en oskiljaktlig enhet, vilken ”blir ett” är både ett tecken på och ett uttryck av.

2:25 *var nakna... kände ingen blygsel.* Frihet från skam, som innebär moralisk oskuld, skulle snart gå förlorad till följd av syndafallet (se 3:7).

3:1 *ormen.* Den store bedragaren klädde sig som orm, en av Guds goda skapelser. Han lät en falskhet smyga sig in och framställde upproret som ett smart, men i grunden oskyldigt egenintresse. Därför refereras senare ”djävulen eller satan” som ”ormen från urtiden” (Upp. 12:9; 20:2). *listigast.*

De hebreiska orden för ”listig” och ”naken” är nästan identiska. Trots sin nakenhet kände mannen och kvinnan ingen skam (2:25). Ormens listighet ledde dem till synd, och de skämdes över sin nakenhet (se v. 7). *Har Gud verkligen sagt...?* Frågan och svaret på den vände kursen på mänsklighetens historia. Genom att få kvinnan att tvivla på Guds ord införde Satan ondskan i världen. Här åtog sig bedragaren att skilja människan från Gud. I Job 1-2 agerar han, anklagaren, för att skilja Gud från människan (se även Sak. 3:1).

3:3 *rör den inte.* Kvinnan lägger till något i Guds ord, förvrider hans direktiv och visar att ormens subtila utmaning verkar som ett gift.

3:4 *Ni kommer visst inte att dö.* Ett skräntigt förnekande av ett specifikt gudomligt påbud (se 2:17).

3:5 *Gud vet.* Satan anklagar Gud för att ha ovärdiga motiv. I Job 1:9-11; 2:4-5 anklagar han en rättfärdig man för detsamma. *öppnas era ögon, och ni blir som gudar* [eller, i detta sammanhang, *Gud*, övers. anm.]. Påståendet är bara till hälften sant. Deras ögon öppnades förvisso (se v. 7), men resultatet blev mycket annorlunda än vad ormen hade lovat. *med kunskap om gott och ont.* Se not till 2:9.

3:6 *gott att äta... fröjd för ögat... skänkte vishet.* Tre aspekter av frestelsen. Jfr. 1 Joh. 2:16; Luk. 4:3,5,9.

och han åt. ⁷Då öppnades deras ögon, och de såg att de var nakna. Och de fäste ihop fikonlöv och band dem kring höfterna.

⁸De hörde Herren Gud vandra i trädgården i den svala kvällsvinden. Då gömde sig mannen och kvinnan bland träden för Herren Gud. ⁹Men Herren Gud ropade på mannen: "Var är du?" ¹⁰Han svarade: "Jag hörde dig komma i trädgården och blev rädd, eftersom jag är naken, och så gömde jag mig." ¹¹Herren Gud sade: "Vem har talat om för dig att du är naken? Har du ätit av trädet som jag förbjöd dig att äta av?" ¹²Mannen svarade: "Kvinnan som du har ställt vid min sida, hon gav mig av trädet, och jag åt." ¹³Då sade Herren Gud till kvinnan: "Vad är det du har gjort?" Hon svarade: "Ormen lurade mig, och jag åt."

¹⁴Då sade Herren Gud till ormen:

"Du som gjorde detta, förbannad skall du vara, utstött från boskapen och de vilda djuren.

På din buk skall du kräla och jord skall du äta så länge du lever.

¹⁵Jag skall väcka fiendskap mellan dig och kvinnan,

mellan din avkomma och hennes: de skall trampa på ditt huvud och du skall hugga dem i hälen."

¹⁶Till kvinnan sade han:

"Stor skall jag göra din möda när du är havande, med smärta skall du föda dina barn.

Din man skall du åtrå, och han skall råda över dig."

¹⁷Till mannen sade han:

"Du som lyssnade till din hustru och åt av trädet som jag förbjöd dig att äta av, förbannad skall marken vara för din skull.

Med möda skall du hämta din näring från den så länge du lever,

¹⁸törne och tistel skall den ge dig.

Du skall äta av växterna på marken,

¹⁹du skall slita för ditt bröd i ditt anletes svett tills du vänder åter till jorden. Ty av den är du tagen, jord är du och jord skall du åter bli."

3:7 *de såg att de var nakna.* Inte längre oskyldiga som barn, de hade en ny medvetenhet om sig själva och varandra i sin nakenhet och skam. *de fäste ihop fikonlöv och band dem kring höfterna.* Deras eget intensiva och meningslösa försök att dölja sin skam, som endast Gud kunde täcka (se not till v. 21).

3:8 *trädgården.* En gång en plats för glädje och gemenskap med Gud, blev en plats för fruktan och försök att gömma sig för Gud.

3:9 *Var är du?* En retorisk fråga (se 4:9).

3:12 *Kvinnan som du har ställt vid min sida... gav mig.* Mannen anklagar Gud och kvinnan - alla andra förutom sig själv - för sin synd.

3:13 *Ormen lurade mig.* Kvinnan anklagar ormen hellre än sig själv.

3:14 *förbannad.* Ormen, kvinnan och mannen dömdes alla, men endast ormen och marken förbannades - den senare p.g.a. Adam (v. 17). *jord.* Symbolen för själva döden (v. 19) skulle bli ormens föda.

3:15 *de skall trampa på ditt huvud och du skall hugga dem i hälen.* Antagonismen mellan människan och ormen används för att symbolisera förloppet av den enorma striden mellan Gud och den onde, en strid som utspelas i människans hjärta

och historia. Kvinnans säd skulle slutligen krossa ormens huvud, ett löfte som uppfylldes i Kristi seger över Satan, en seger som alla troende ska dela (se Rom. 16:20).

3:16 *med smärta skall du föda dina barn.* Hennes dom föll på det mest unikt kvinnliga i Kristi seger som "en hjälp" (2:20) för sin man. På samma sätt blev mannens dom den "möda" som arbetet på jorden innebar. En del anser att den hebreiska roten till "mödor", "möda", "mödosamt arbete" bör här förstås som betungande arbete (se Ordspr. 5:10; 14:23). *föda dina barn.* Som ett nådens tecken mitt i domen skulle den mänskliga rasen fortgå. *åtrå... råda över.* Hennes sexuella attraktion till mannen, och hans rådande över henne skulle bli intima aspekter i hennes liv i vilket hon upplever svårigheter och ångest snarare än äkta glädje och välsignelse.

3:17-19 *Du skall äta.* Trots att han skulle få arbeta hårt och länge (dom) skulle mannen också kunna producera mat som uppehåller liv (nåd).

3:19 *vänder åter till jorden... jord skall du åter bli.* Mannens arbete skulle inte kunna undanskjuta döden. Hans kropps ursprung (se 2:7) och källan till hans mat blev en symbol på hans förestående död.

²⁰Mannen gav sin hustru namnet Eva, ty hon blev moder till alla som lever. ²¹Herren Gud gjorde kläder av skinn åt mannen och kvinnan och klädde dem.

²²Herren Gud sade: "Människan har blivit som en av oss, med kunskap om gott och ont. Nu får hon inte plocka och äta också av livets träd, så att hon lever för alltid." ²³Och Herren Gud förvisade människan från Edens trädgård och lät henne bruka jorden varav hon var tagen. ²⁴Han drev ut människan, och öster om Edens trädgård satte han keruberna och det ljungande svärdet att vakta vägen till livets träd.

Kain och Abel

4 ¹Mannen låg med sin hustru Eva, och hon blev havande och födde Kain. "Jag har gett liv åt en man, med

Herrens hjälp", sade hon. ²Därefter födde hon Abel, Kains bror.

Abel var herde och Kain brukade jorden. ³En gång frambar Kain en offergåva till Herren av markens gröda. ⁴Abel frambar också en gåva och offrade de fetaste delarna av de förstfödda djuren i sin hjord. Herren såg med välvilja på Abel och hans gåva ⁵men inte på Kain och hans gåva. Då blev Kain vred, och han sänkte blicken. ⁶Herren sade till Kain: "Varför är du vred, och varför sänker du blicken? ⁷Om du handlar rätt vågar du ju lyfta blicken, men om du inte handlar rätt ligger synden vid dörren. Dig skall den åtrå, men du skall råda över den."

⁸Kain sade till sin bror Abel: "Kom med ut på fälten." Där överföll han sin bror Abel och dödade honom.

⁹Herren sade till Kain: "Var är din bror Abel?" Han svarade: "Det vet jag inte. Skall

3:21 *gjorde kläder.* Gud försåg Adam och Eva nådefullt med mer ändamålsenlig klädsel (jfr v. 7) för att täcka deras skam (jfr v. 10).

3:22 *oss.* Se not till 1:26. *med kunskap om gott och ont.* På ett fruktansvärt förvänt sätt besannades Satans förutsägelse (v. 5). *leva för alltid.* Synden, som alltid leder till död (Rom. 6:23; Jak. 1:14-15) avlägsnar syndaren från Guds gåva av evigt liv.

3:23 *förvisade människan från Edens trädgård... lät henne bruka jorden.* Tills människan syndade hade hon arbetat i en vacker och behaglig trädgård (2:15). Nu skulle hon arbeta i hård jord som var förbannad med törne och tistel (v. 18).

3:24 *keruberna.* Liknar statyer som föreställer bevingade oxar eller lejon med människohuvud som vaktade ingångar till palats och tempel i forna Mesopotamien (se not till 2 Mos. 25:18). *vakta.* Svärdet stod mellan den fallna människan och Guds trädgård. Orsaken ges i v. 22. Endast genom Guds återlösning i Kristus får människan tillträde igen till livets träd (se Upp. 2:7; 22:2,14,19).

4:1 *med Herrens hjälp.* Eva visste att Gud är den yttersta källan till liv (se Apg. 17:25)

4:2 *Abel.* Namnet betyder "andning" eller "temporär" eller "meningslös" (översättningen av samma grundord i hebreiskan i Pred. 1:2; 12:8) och antyder Abels korta levnad.

4:3-4 *frambar Kain en offergåva till Herren av markens gröda. Abel frambar också en gåva och offrade de fetaste delarna av de förstfödda djuren i sin hjord.* Kontrasten finns inte i offerandet av växtriketets liv och offerandet av animaliskt liv, utan mellan ett slarvigt, tankelöst offerande och ett ut-

valt, generöst offer (jfr 3 Mos. 3:16). Motivationen och hjärtats attityd är oerhört viktiga, och Gud såg med behag till Abel och hans offer p.g.a. hans tro (Hebr. 11:4). *förstfödda.* Indikerar insikten om att flockens produktivitet kommer från Herren och att allt tillhör honom.

4:5 *vred.* Gud såg inte med behag till Kain och hans offer, och Kain (vars motivation och attityd var fel från grunden) reagerade som man kunde förvänta sig.

4:7 *ligger synden vid dörren.* Det hebreiska ordet för "ligger" är detsamma som det fornbabyloniska ordet som syftar på en ond demon liggande vid dörren till en byggnad för att angripa folk på insidan. Synden kan således här illustreras som en demon som väntar på att kasta sig över Kain - den vill ha honom. Han kan redan ha gjort upp en plan för mordet på sin bror. *Dig skall den åtrå.* I hebreiskan samma uttryck som "din man skall du åtrå" i 3:16 (se även Höga visan 7:10).

4:8 *överföll han sin bror... och dödade honom.* Det första mordet var speciellt fruktansvärt eftersom det begicks genom avsiktligt vilseledande ("kom med ut på fälten") mot en broder (se v. 9-11; 1 Joh. 3:12) och mot en god man (Matt. 23:35; Hebr. 11:4) - en träffande illustration av syndafallets konsekvenser.

4:9 *Var...?* En retorisk fråga (se 3:9). *Det vet jag inte.* En ren lögn. *Skall jag ta hand om min bror?* Ett konstaterande av känslolös likgiltighet - alldeles för allmän genom hela mänsklighetens historia.

4:10 *Din brors blod ropar till mig.* Abel, i en viss betydelse en profet (Luk. 11:50-51), "talar ännu,

jag ta hand om min bror?” ¹⁰Herren sade: ”Vad har du gjort? Din brors blod ropar till mig från marken. ¹¹Förbannad skall du vara, bannlyst från marken som öppnat sin mun för att ta emot din brors blod, som du har utgjutit. ¹²Om du odlar marken skall den inte längre ge dig sin gröda. Rastlös och rotlös skall du vara på jorden.” ¹³Kain sade till Herren: ”Mitt straff är för tungt att bära. ¹⁴Du driver mig bort från marken, bort ur din åsyn. Rastlös och rotlös kommer jag att vara på jorden. Vem som helst som möter mig kan döda mig.” ¹⁵Herren svarade honom: ”Jag lovar att Kain skall bli hämnad sju gånger om, om någon dödar honom.” Och Herren satte ett tecken på Kain, för att han inte skulle bli dräpt av vem som helst som mötte honom. ¹⁶Och Kain drog bort, undan Herren, och slog sig ner i landet Nod, öster om Eden.

Kains ättlingar

¹⁷Kain låg med sin hustru, och hon blev havande och födde Henok. Han byggde då en stad och kallade den Henok efter sin son. ¹⁸Henok fick en son, Irad, och Irad blev far till Mechujael, Mechujael blev far till Metushael och Metushael blev far till Lemek. ¹⁹Lemek tog sig två hustrur, den ena hette Ada, den andra hette Silla. ²⁰Ada födde Javal, och han blev stamfar till dem som bor i tält och håller boskap. ²¹Hans bror hette Juval, och han blev stamfar till alla som spelar lyra och flöjt. ²²Också Silla födde en son, Tuval Kain, stamfar till alla kopparsmeder och järnsmeder. Tuval Kain hade en syster, Naama.

²³Lemek sade till sina hustrur:
”Ada och Silla, lyssna till mig,
Lemeks hustrur, hör mina ord.

fast han blev dräpt” (Hebr. 11:4), för hans utgjutna blod fortsätter att ropa till Gud mot alla dem som våldför sig på sina mänskliga bröder. Men Kristi blod ”talar starkare än Abels” (Hebr. 12:24).

4:11 förbannad. Marken hade blivit förbannad för människans synd (3:17), och nu förbannas Kain själv. Tidigare hade han arbetat på marken, och det hade producerat liv åt honom (v. 2-3). Nu skulle marken, nedsmutsad av hans brors blod, symbolisera död och inte längre ge honom någon avkastning (v. 12).

4:12 rastlös och rotlös. Främmande för sina medmänniskor och på fientlig jord skulle han vandra i vandrararnas land [Nod i v. 16 betyder ”vandring”, övers. anm.]

4:13 Mitt straff är för tungt att bära. Kain reagerar inte med ånger utan med självömkan när han konfronteras med sitt brott och den därav resulterande förbannelsen. Hans synd var egentligen obruten: ogudaktighet (v. 3), vrede (v. 5), avund, vilseledande och mord (v. 8), falskhet (v. 9) och själviskhet (v. 13). Det slutgiltiga resultatet var alienation från Gud själv. (v. 14,16)

4:14-15 vem som helst... någon... vem som helst. Dessa ord tycks innebära att det fanns ett ansevärt antal människor utanför Kains närmaste familj, men de kan också syfta på människosläktets framtida snabba tillväxt.

4:15 tecken. Ett varnande tecken för att beskydda honom för hämnare. På denna tid besparas mördarens liv (se dock 6:7; 9:6). För en möjlig parallell se Hes. 9:4.

4:16 Nod. Läget är okänt. [Nod betyder vandring, övers. anm.]

4:17-18 Kain... Henok... Irad... Mechujael... Metushael... Lemek. Tillsammans med Adam

blir det totalt sju namn, ett antal som ofta betyder fullständighet (se v. 15). Alla de sex namnen här är parallella till ett liknande eller identiskt namn i Sets släkttavla i kap. 5 som följer: Kenan (5:12), Henok (5:21), Jered (5:18), Mahalael (5:15), Metushelach (5:25), Lemek (5:28). Likheten mellan de två serierna av namn är slående och kan syfta på den selektiva naturen av sådana här släkttavlor (se not till 5:5).

4:17 stad. Det hebreiska ordet kan syfta på vilken permanent bosättning som helst, hur liten den än må vara. Kain försökte rädda sig själv från sin vandrarstatus med egna händer - i vandringslandet bygger han en stad.

4:19 tog sig två hustrur. Polygami kom in i historien. Den högmodige Lemek, den sjunde från Adam i Kains släkted, sökte kanske få fördelar av Guds ursprungliga välsignelse (se 1:28 med not) på sitt eget sätt - genom att multiplicera antalet hustrur. Monogami var dock Guds ursprungliga intention (se 2:23-24).

4:20-22 Javal... Juval... Tuval Kain. Lemeks tre söner hade likartade namn, alla härledda från det hebreiska verbet som betyder ”bringa, bära, leda”, och betonar aktivitet. Tuval Kains namn var speciellt lämpligt eftersom ”Kain” betyder ”metallsmed”.

4:22 kopparsmeder... järnsmeder. För jordbruk och att bygga, men även vapen tillverkades.

4:23 dödar en man för ett sår. Det mänskliga livets våldsamma och vilda destruktivitet hos en som proklamerar sitt fullständiga oberoende av Gud genom att ta hämnden i egna händer (se 5 Mos. 32:35). Högmodigt påstod sig Lemek vara herre över sitt eget öde, och tänkte att han och

Jag dödar en man för ett sår,
en yngling för en skråma.

²⁴Kain blir hämnad sju gånger om,
Lemek sjuttiosju.”

Set

²⁵Åter låg Adam med sin hustru, och hon födde en son. Hon gav honom namnet Set, ”ty”, sade hon, ”Gud har skänkt mig ett nytt barn i stället för Abel, som Kain dödade”. ²⁶Också Set fick en son, och han gav honom namnet Enosh.

Det var vid denna tid man började åkalla Herren.

Adams släkttavla

5 ¹Detta är Adams släkttavla. Då Gud skapade människan gjorde han henne lik Gud. ²Som man och kvinna skapade han dem. Han välsignade dem och gav dem namnet människa när de skapades.

³När Adam var 130 år fick han en son som liknade honom och var hans avbild;

han gav honom namnet Set. ⁴Efter Sets födelse levde Adam 800 år och fick söner och döttrar. ⁵Adams hela livstid blev 930 år; sedan dog han.

⁶När Set var 105 år blev han far till Enosh. ⁷Efter Enoshs födelse levde Set 807 år och fick söner och döttrar. ⁸Sets hela livstid blev 912 år; sedan dog han.

⁹När Enosh var 90 år blev han far till Kenan. ¹⁰Efter Kenans födelse levde Enosh 815 år och fick söner och döttrar. ¹¹Enoshs hela livstid blev 905 år; sedan dog han.

¹²När Kenan var 70 år blev han far till Mahalalel. ¹³Efter Mahalalels födelse levde Kenan 840 år och fick söner och döttrar. ¹⁴Kenans hela livstid blev 910 år; sedan dog han.

¹⁵När Mahalalel var 65 år blev han far till Jered. ¹⁶Efter Jereds födelse levde Mahalalel 830 år och fick söner och döttrar. ¹⁷Mahalalels hela livstid blev 895 år; sedan dog han.

¹⁸När Jered var 162 år blev han far till Henok. ¹⁹Efter Henoks födelse levde Jered 800 år och fick söner och döttrar.

hans söner genom egna ansträngningar skulle kunna rädda sig själva från den förbannelse som låg över Kains släktled. Detta oerhörda påstående utgör en klimax i den syndakatalog som började med Kains stolta självishet i början av kapitlet.

4:24 *sjuttiosju*. Lemeks lastbara uttalande om personlig hämnd möter sin motsats i Jesu svar på Petrus fråga om förlåtelse i Matt. 18:21-22.

4:25 *åter... en son*. Abel var död, och Kain var alienerad; så Adam och Eva garanterades en tredje son för släktets fortbestånd.

4:26 *Enosh*. Namnet, liksom ”Adam”, betyder ”människa”. *började åkalla Herren*. Lemeks högmåda självtillit, som är så karakteristisk för Kains släktled, står i kontrast till det beroende av Gud vi möter i Sets släktled.

5:1 *släkttavla* [eller *berättelse*, övers. anm.]. Se not till 2:4. *lik Gud*. Se not till 1:26.

5:2 *man och kvinna*. Se not till 1:27. *välsignade dem*. Se 1:28 med not. *gav dem namnet*. Se not till 1:5. *människa* [ofta översatt ”man”, övers. anm.]. Syftar ofta på båda könen (mänsklighet) i de tidiga kapitlen i 1 Mos. (se t.ex. 3:22-24)

5:3 *liknade honom... hans avbild*. Se not till 1:26. Såsom Gud skapade människan till sin egen fullkomliga avbild så får den syndige Adam en son som är hans egen ofullkomliga avbild.

5:5 *930 år*. Se noterna till v. 27; 6:3. Om de höga talen betecknande människans livslängd i de tidiga kapitlen i 1 Mos. är bokstavliga eller har en konventionell litterär funktion är osäkert. [En naturlig läsning av texten antyder dock att talen bör tas bokstavligt. Övers. anm.] Några anser att många tal har en symbolisk betydelse, sådana som Henoks 365 (v. 23) år (365 är antalet dagar under ett år, således ett helt liv) och Lemeks 777 (v. 31) år (777 expanderar och mångfaldigar talet sju, som betecknar fullkomlighet; jfr ”sjuttiosju” i Lemeks namn i 4:24). Det faktum att det är exakt tio namn på listan i 1 Mos. 5 (som i släkttavlan i 11:10-26) tyder på att det sannolikt finns gap, vilkas längd summeras i de höga talen. Andra forntida släkttavlor utanför Bibeln avslöjar liknande stora antal. Till exempel sägs tre kungar i den sumeriska kungalistan (som också omfattar exakt tio namn) ha regerat 72 000 år var - uppenbarligen överdrivna tidrum. *sedan dog han*. Upprepas som en sorgsen refräng genom kapitlet, med det enda undantaget för Henok (se not till v. 24). Uttrycket är en stark påminnelse om Guds dom som resultat av Adams fall.

5:24 *levde i gemenskap med Gud* [vandra med Gud]. Det kan tänkas finnas en skillnad mellan att bara leva med Gud och vandra med honom. Övers.

²⁰Jereds hela livstid blev 962 år; sedan dog han.

²¹När Henok var 65 år blev han far till Metushelach. ²²Efter Metushelachs födelse levde Henok 300 år och fick söner och döttrar. ²³Henoks hela livstid blev 365 år. ²⁴Henok levde i gemenskap med Gud. Sedan fanns han inte mer, ty Gud tog honom härifrån.

²⁵När Metushelach var 187 år blev han far till Lemek. ²⁶Efter Lemeks födelse levde Metushelach 782 år och fick söner och döttrar. ²⁷Metushelachs hela livstid blev 969 år; sedan dog han.

²⁸När Lemek var 182 år fick han en son. ²⁹Han gav honom namnet Noa, ”ty”, sade han, ”denne skall ge oss lättnad i vårt arbete och vår möda när vi brukar jorden som Herren har förbannat”. ³⁰Efter Noas födelse levde Lemek 595 år och fick söner och döttrar. ³¹Lemeks hela livstid blev 777 år; sedan dog han.

³²När Noa hade levt i 500 år blev han far till Sem, Ham och Jafet.

Jättarna

6 ¹När människorna nu började bli talrika på jorden och döttrar föddes åt dem, ²såg gudaväsendena att människornas döttrar var vackra, och dem de tyckte bäst om tog de till hustrur. ³Då sade Herren: ”Min livsande skall inte bli kvar i människan för alltid — hon är dock av kött. Hennes livstid skall vara 120 år.”

⁴På den tiden — och även senare — när gudaväsendena låg med människornas döttrar och fick barn med dem, fanns det jättar på jorden. Detta var urtidens hjältar, och deras rykte var stort.

Noa och floden

⁵Herren såg att ondskan på jorden var

anm.]. *Sedan fanns han inte mer, ty Gud hade tagit honom härifrån.* Uttrycket ersätter ”och han dog” i andra delar av kapitlet. Liksom Elia, som ”tas bort” (2 Kung. 2:10) till himlen, togs Henok bort (jfr Ps. 49:16; 73:24) till Guds närvaro utan att behöva uppleva döden (Hebr. 11:5). Lemek, den sjunde från Adam i Kains släkttavla, var ondskan personifierad. Men Henok, ”den sjunde från Adam” (Juda 14) i Sets släkttavla, ”fick vittnesbördet att han hade funnit nåd hos Gud” (Hebr. 11:5).

5:27 969 år. Endast Noa och hans familj överlevde floden. Om siffrorna om livslängder är bokstaviga, dog Metushelach samma år som floden kom (åldersangivelserna i v. 25,28 och 7:6 adderas upp till exakt 969).

6:1 började bli talrika. Se not till 1:22.

6:2 gudaväsendena [gudasönerna eller Guds söner, ordagrant översatt, övers. anm.]... människors döttrar... tog de till hustrur. Se v. 4. Uttrycket ”gudasönerna” har tolkats syfta antingen på änglar eller mänskliga varelser. På sådana ställen som Job 1:6; 2:1 syftar det på änglar, och kanske också i Ps. 29:1. Några bibeltolkare hänvisar också till Juda 6-7 (liksom till judisk litteratur) för att låta uttrycket syfta på änglar.

Dock hävdar andra att äktenskap och samlevnad mellan änglar och mänskliga varelser, hur vanliga de än är i forna mytologier, är helt uteslutna utifrån själva skapelseordningen (jfr Mark. 12:25). På andra ställen syftar liknande uttryck som ”gudasöner” ofta på människor, om än i sammanhang som skiljer sig markant från detta (se 5 Mos.14:1; 32:5; Ps. 73:15;

Jes. 43:6; Hos. 1:10; 11:1; Luk. 3:38; 1 Joh. 3:1-2,10). ”Gudasönerna” (v. 2,4) kanske syftar på gudfruktiga män, och ”människors döttrar” på syndiga kvinnor (märk väl att de inte kallas ”Guds döttrar”), möjligen från Kains fördärvade släktled. I så fall tyder sammanhanget på att v. 1-2 beskriver äktenskap mellan Sets avkomma (”Guds söner”) i kap. 5 och Kains (”människors döttrar”) i kap. 4, och indikerar att isoleringen mellan de två grupperna bröts.

Ett annat förslag är att ”gudasönerna” syftar på kungligheter (kungar var nära förknippade med gudarna i det forna Mellanöstern) som högmödigt förevigade och förvärrade Lemeks, Kains sons (egentligen en kunglighet), korrupta livsstil och etablerade kungliga harem för sig själva.

6:3 De två nyckeltermerna i denna vers är i hebreiskan dunkla: det ena tolkas ”bli kvar” och det andra ”hon är dock av kött”. Versen tycks vilja säga att nådeperioden mellan Guds avkunnade dom och dess verkställande skulle bli 120 år (jfr 1 Petr. 3:20). Men versen kan också utifrån själva texten tolkas som att människans livslängd härefter skulle begränsas till 120 år (se dock 11:20-26).

6:4. jättar. Storväxta och starka människor (se 4 Mos. 13:31-33). Det hebreiska ordet betyder ”fallna”. I människors ögon var de ”urtidens hjältar, och deras rykte var stort” men i Guds ögon var de syndare (”fallna”) mogna för dom.

6:5 En av Bibelns mest levande skildringar om det totala fördärvet. Och eftersom människans natur förblev oförändrad, blev det inte bättre efter floden (8:21).

stor; människornas uppsåt och tankar var alltid och alltigenom onda. ⁶Då ångrade Herren bittert att han hade gjort människor på jorden. ⁷Herren sade: "Människorna som jag har skapat skall jag utplåna från jordens yta, och med dem alla fyrfotadjur, kräldjur och himlens fåglar. Jag ångrar att jag gjorde dem." ⁸Men Noa hade vunnit Herrens välvilja.

⁹Detta är berättelsen om Noa och hans släkt. Noa, som levde i denna tid, var en oförvitlig och rättfärdig man; han levde i gemenskap med Gud. ¹⁰Noa fick tre söner, Sem, Ham och Jafet. ¹¹Men inför Guds ögon blev jorden alltmer fördärvad och full av våld. ¹²Gud såg att jorden var fördärvad, eftersom allt vad män-

niskorna gjorde på jorden var fördärvligt. ¹³Han sade till Noa: "Jag har bestämt att jag skall göra slut på alla människor, ty de har fyllt jorden med våld. Jag skall förgöra både dem och jorden. ¹⁴Bygg dig en ark av goferträ och inred den med olika rum. Bestryk den både invändigt och utvändigt med jordbeck. ¹⁵Så skall du göra arken: den skall vara 150 meter lång, 25 meter bred och 15 meter hög, ¹⁶och du skall göra ett tak på den med en halv meters resning. Ingången till arken skall du göra på ena sidan, och du skall bygga den i tre våningar. ¹⁷Jag skall nu låta floden översvämma jorden och förgöra alla levande varelser under himlen. Allting på jorden skall gå under. ¹⁸Men med dig vill

6:6 *ångrade Herren bittert.* Människans synd är Guds sorg (se Ef. 4:30).

6:7 *Människorna jag har skapat skall jag utplåna från jordens yta.* Nådens period (se v. 3 med not) närmade sig sitt slut. *alla fyrfotadjur, kräldjur och himlens fåglar.* Trots sin moraliska oskuld delade djurvärlden, underställ människans korrupta herravälde, hennes dom.

6:8-9 *funnit Herrens välvilja... oförvitlig... rättfärdig... levde i gemenskap med Gud.* Se not till 5:22. Noas gudfruktiga liv stod i stark kontrast till hans samtid (se v. 5 med not; se även v. 12). Denna beskrivning av Noa innebär ingen syndfri fullkomlighet.

6:9 *berättelsen.* Se not till 2:4. *rättfärdig.* Se not till Ps. 1:5.

6:14 *ark.* Det hebreiska ordet används annars endast syftande på den korg som räddade barnet Mose (2 Mos. 2:3,5). *bestryk den... med jordbeck.* Moses mor gjorde korgen vattentät på samma sätt (2 Mos. 2:3).

6:16 *tak.* För att hindra regnet att komma in. *med en halv meters resning.* Noas ark hade kanske en serie av små fönster (se 8:6) runt hela fartyget. En halv meter från taket ger ljus och luft.

6:17 *översvämma jorden och förgöra alla levande varelser under himlen.* En del menar att floden var världsomfattande, delvis p.g.a. uppenbarligen universella termer i texten - både här och annorstädes (v. 7,12-13; 7:4,19,21-23; 8:21; 9:11,15). Andra argumenterar för att ingenting i berättelsen i kap. 6-9 hindrar att floden uppstod regionalt - och tillintetgjorde allting i sitt kölvatten, men i relativt begränsad omfattning och universell endast utifrån Moses geografiska kunskap. "Jorden" skulle exempelvis kunna definieras i en mer begränsad betydelse som "land" (se 2:5). "Allt liv under himlen" skulle kunna betyda allt liv så som Noa uppfattade det. (Se det universella språkets användning för att beskriva

torkan och hungersnöden på Josefs tid 41:54,57; se även not till 41:57). Eftersom flodvattnets syfte var att förgöra den syndfulla mänskligheten (se v. 13) och eftersom författaren möjligen tänkte på dem som bodde i forna Mellanöstern, behöver denna flod knappast ha varit världsvid för att förgöra dem. Aposteln Petrus verkar dock anta att floden och dess förstörelse var universell och total, förutom för Noa och hans familj (2 Petr. 3:6; se dock även not där). |Flodberättelsen i Bibeln är inte unik. Man har funnit liknande berättelser (över hundra till antalet) från hela världen. Den mest berömda är kanske *Gilgamesheposet*, den mesopotamiska flodberättelsen, som har stora likheter med berättelsen om Noa. Berättelsen om den stora floden var så allmänt känd i den antika världen att man delade upp tiden till tiden före och tiden efter floden på samma sätt som vi delar upp tiden till tiden f.Kr. och e.Kr. Tolkningen att floden var världsomfattande stöds också av Jesu ord i Matt. 24:37-39, där han beskriver sin ankomst som rimligtvis bör vara världsomfattande och gälla alla människor på jorden. I båda fallen förs alla (icketroende) bort; bara de som var i arken överlevde, och bara de som tillhör Jesus överlever hans ankomst. Övers. anm.]

6:18 *förbund.* Se not till 9:9. Noa skulle förstå den fulla innebörden i Guds förbund för honom först efter att flodvattnet hade torkat (se 9:8-17). *du skall gå in i arken.* Berättelsen om Noas räddning från floden visar hur Gud frälser sina barn (se Hebr. 11:7; 2 Petr. 2:5) och är en bild på dopet (se 2 Petr. 3:20-21). *dina söner, din hustru och dina sonhustrur.* Gud sträcker ut sin kärleksfulla omsorg till hela den rättfärdiga Noas familj - ett bestående mönster i hur Gud handlar mot sitt folk, som understryker moral och ansvar i relationen mellan föräldrar och deras barn (se 17:7-27; 18:19; 5 Mos. 30:19; Ps. 78:1-7; 102:29; 103:17-18; 112:1-2; Apg. 2:38-39; 16:31; 1 Kor. 7:14).

jag upprätta ett förbund. Du skall gå in i arken tillsammans med dina söner, din hustru och dina sonhustrur,¹⁹ och av allt som lever, av alla varelser, skall du föra in i arken ett par, hane och hona, av varje art, så att de kan överleva tillsammans med dig.²⁰ Av de olika arterna av fåglar, fyrfotadjur och markens kräldjur skall ett par av varje komma till dig, så att de kan överleva.²¹ Du skall lägga upp förråd av all slags föda, så att ni har att äta, du själv och alla de andra.”²² Noa gjorde i allt så som Gud hade befallt honom att göra.

7¹ Herren sade till Noa: ”Gå in i arken, du och hela din familj. Ty jag har funnit att du ensam är rättfärdig inför mig i denna tid.² Av alla rena fyrfotadjur skall du ta med dig sju par av varje art, hanar och honor, och av alla djur som inte är rena skall du ta ett par, hane och hona —³ också av himlens fåglar sju par av varje art, hanar och honor — så att de kan överleva på jorden.⁴ Om sju dagar skall jag låta det regna på jorden i fyrtio dagar och fyrtio nätter, och jag skall utplåna från jordens yta allt som finns till, allt som jag har gjort.”⁵ Noa gjorde i allt så som Herren hade befallt honom.

⁶Noa var 600 år när floden översvä-

made jorden.⁷ Då gick Noa in i arken tillsammans med sina söner, sin hustru och sina sonhustrur för att rädda sig undan flodens vatten.⁸ Av de rena fyrfotadjure och av de fyrfotadjur som inte är rena, av fåglarna och av allt det som krälar på marken⁹ kom ett par av varje art in till Noa i arken, hane och hona, så som Gud hade befallt Noa.¹⁰ Efter sju dagar kom flodens vatten över jorden.

¹¹ Det år då Noa blev 600 år, den sjuttonde dagen i andra månaden, den dagen bröt alla det stora djupets källor fram och himlens dammluckor öppnades,¹² och regnet strömmade ner över jorden i fyrtio dagar och fyrtio nätter.¹³ Just den dagen gick Noa och hans söner Sem, Ham och Jafet in i arken, och med dem Noas hustru och hans tre sonhustrur,¹⁴ vidare alla de olika arterna av vilda djur och boskap, de olika arterna av det som krälar på jorden och av det som flyger, både fåglar och alla andra djur med vingar.¹⁵ Alla kom de in till Noa i arken, ett par av alla levande varelser.¹⁶ De kom, hanar och honor av alla slags djur, så som Gud hade befallt Noa. Och Herren stängde igen om honom.

¹⁷ Då kom floden över jorden. Den varade i fyrtio dagar, och det kom så mycket

6:19 *av alla varelser... ett par... så att de kan överleva.* De flesta djuren var dömda till att dö i floden (se not till v. 7), men åtminstone ett par av varje art bevarades för artens fortbestånd på jorden efter att vattnen vikit undan.

6:20 *arter.* Se not till 1:11.

6:22 *gjorde allt så som Gud hade befallt.* Berättelsen betonar Noas lydnad (se 7:5,9,16).

7:1 *Gå in i arken.* Början av Guds sista ord till Noa före floden. Guds första ord till Noa efter floden börjar på liknande sätt. ”Gå ut ur arken” (8:16). *rättfärdig.* Se not till 6:8-9. Som ”rättfärdighetens förkunnare” (2 Petr. 2:5) varnade Noa sina samtida för den kommande domen och visade prov på sin egen levande tro (se Hebr. 11:7).

7:2 *av rena fyrfotadjur... sju par av varje art... av alla djur som inte är rena... ett par.* Ceremoniellt orena djur skulle bara föröka sig själva efter floden, men ceremoniellt rena djur skulle behövas också för brännoffer som Noa skulle offra (se 8:20) och för mat (se 9:3).

7:4 *fyrtio dagar och fyrtio nätter.* Längden på en tidsperiod som ofta karakteriserar en kritisk

period i frälsningshistorian (se v. 12; 5 Mos. 9:11; Matt. 4:1-11).

7:7 *gick... in i arken... för att rädda sig undan flodens vatten.* Noa och hans familj räddades, men allt liv utanför arken fortsatte som normalt tills det var för sent (se Matt. 24:37-39).

7:13 *Noa och hans söner... Noas hustru och hans tre sonhustrur.* ”Bara åtta människor räddades genom vattnet” (1 Petr. 3:20; 2 Petr. 2:5), överlevde floden.

7:14 *de olika arterna av vilda djur och boskap, de olika arterna av det som krälar på jorden och av det som flyger, både fåglar och alla andra djur med vingar.* Fyra av dessa kategorier djur nämns i 1:21-25. Den femte kategorin, vattenlevande djur, kunde klara sig utanför arken.

7:16 *så som Gud hade befallt. Och Herren stängde igen om honom.* ”Gud” gav budet, men i sin roll som en frälsande ”Herre” (se not till 2:4; 6:6) stängde han igen arkens dörr bakom Noa och hans familj. Inget av dessa gudomliga namn nämns i resten av kap. 7, när flodens fulla raseri störtade över den syndfulla mänskligheten.

vatten att arken lyftes och flöt över jorden. ¹⁸Vattnet steg högt över jorden, och arken drev på vattnet. ¹⁹Allt högre steg vattnet över jorden, tills det täckte även de högsta bergen under himlen. ²⁰Vattnet steg mer än sju meter över bergen. ²¹Hela myllret av varelser på jorden gick under: fåglar, boskap och vilda djur, allt liv som jorden vimlade av, och alla människor. ²²Allt som levde och andades dog, alla varelser som levde på land. ²³Herren utplånade allt som fanns till på jorden, människor och fyrfotad djur, kräldjur och himlens fåglar: allt utplånades från jorden. Kvar blev bara Noa och de som var med honom i arken.

8 ²⁴Vattnet fortsatte att stiga över jorden i 150 dagar. ¹Då tänkte Gud på Noa och alla de vilda och tama djur som var med honom i arken. Han lät en vind blåsa över jorden och vattnet började sjunka undan. ²Djupets källor och himlens dammluckor stängdes till, regnet hejdades ³och vattnet drog sig efter hand bort från jorden. Efter de 150 dagarna började vattnet minska. ⁴På sjuttonde dagen i sjunde månaden blev arken stående på Araratbergen. ⁵Vattnet fortsatte hela tiden att minska, och när den tionde månaden kom, på första dagen i månaden,

blev bergens toppar synliga.

⁶Efter fyrtio dagar öppnade Noa ett fönster som han hade gjort på arken ⁷och släppte ut en korp. Den flög fram och åter till dess vattnet torkat upp på jorden. ⁸Sedan släppte han ut en duva för att se om vattnet hade sjunkit undan från marken. ⁹Men duvan fann ingen plats där den kunde vila utan återvände till honom i arken, eftersom det stod vatten över hela jorden. Då sträckte Noa ut handen och tog in duvan till sig i arken. ¹⁰Han väntade sju dagar till, sedan släppte han ut duvan ur arken ännu en gång. ¹¹Om kvällen kom den tillbaka till honom, och då hade den ett friskt blad från ett olivträd i näbben. Då förstod Noa att vattnet hade sjunkit undan från jorden. ¹²Han väntade sju dagar till, sedan släppte han ut duvan igen, och nu kom den inte mer tillbaka till honom.

¹³I Noas sexhundraförsta år, på första dagen i första månaden, hade vattnet torkat bort på jorden, och när Noa lyfte undan taket på arken fick han se att marken hade torkat upp. ¹⁴På tjugosjunde dagen i andra månaden var jorden torr. ¹⁵Då sade Gud till Noa: ¹⁶"Gå ut ur arken tillsammans med din hustru, dina söner och sonhustrur. ¹⁷Alla de djur av alla slag som

7:20 *steg mer än sju meter över bergen.* Arken var 15 meter hög (6:15) så vattnet var djupt nog för att den inte skulle stöta på någon grund.

7:22 *allt som levde och andades.* Livsande var Guds gåva i skapelsen (se 1:30; 2:7) och togs bort p.g.a. synden.

8:1 Hittills har flodberättelsen varit en berättelse om dom; från och med nu blir det en berättelse om räddning. *Då tänkte Gud på Noa.* Trots att han inte är nämnd sedan 7:16 eller hörd på 150 dagar (se 7:24) har Gud inte glömt Noa och hans familj. Att "tänka på" |eller "komma ihåg", övers. anm.| betyder i Bibeln inte bara att erinra sig; det uttrycker också att man bryr sig om någon, gör en kärleksfull handling mot någon. När Gud tänker på sitt folk, gör han det med välbehag (se Neh. 5:19; 13:31). *vind.* Det hebreiska ordet betyder både vind och ande (jfr 1:2) och inleder en serie av paralleller mellan händelserna i kap. 8-9 och i kap. 1 i litterär ordning: Jämför 8:2 med 1:7; 8:5 med 1:9; 8:7 med 1:20; 8:17 med 1:25; 9:1 med 1:28a; 9:2 med 1:28b; 9:3 med 1:30. Kap. 1 beskriver den ursprungliga begynnelsen, medan 8-9 beskriver begynnelsen

efter floden.

8:4 *bergen.* Ordet står i plural och syftar på en bergskedja. *Ararat.* Namnet är relaterat till det assyriska Urartu, som blev ett vitt och bergrikt kungadöme (se Jer. 51:27; se även Jes. 37:38), som inbegrep en stor del av det nordmesopotamiska området och den västra delen av nuvarande Turkiet. Arken landade möjligen i södra Urartu.

8:6 *fönster.* Se not till 6:16.

8:11 *kom den tillbaka... ett friskt blad från ett olivträd i näbben.* Oliver växer inte på höga höjder, och det friska bladet var ett tecken för Noa att vattnet hade sjunkit från jorden. Den moderna fredssymbolen i form av en duva med en olivkvist i näbben har sitt ursprung i denna berättelse.

8:13 *I Noas sexhundraförsta år, på första dagen i första månaden.* Datumformuleringen markerar mänsklighetens nya början efter floden.

8:14 *tjugosjunde dagen i andra månaden.* Mer än ett år efter att floden började (se 7:11).

8:16 *Gå ut ur arken.* Se not till 7:1.

8:17 *bli ett myller... vara fruktsamma... föröka sig.* Se 1:22 med not. Djuren och fåglarna kunde nu

du har hos dig, fåglar, fyrfotadjur och alla kräddjur som finns på jorden, skall du ta med dig ut, och det skall bli ett myller av dem på jorden; de skall vara fruktsamma och föröka sig.”¹⁸Och Noa gick ut ur arken tillsammans med sina söner och sin hustru och sina sonhustrur.¹⁹Alla fyrfotadjur och kräddjur och fåglar, allt som myllrar på jorden, gick ut ur arken, den ena arten efter den andra.

²⁰Noa byggde ett altare åt Herren. Han tog fyrfotadjur och fåglar av alla rena arter och offrade dem som brännoffer på altaret.²¹Och Herren kände den blidkande lukten, och han sade till sig själv: ”Aldrig mer skall min förbannelse drabba marken för människans skull, för att hon alltifrån ungdomen har ett ont uppsåt. Jag skall aldrig mer förgöra allt levande, så som jag nu har gjort.

²²Så länge jorden består skall sådd och skörd, köld och

värme, sommar och vinter, dag och natt aldrig upphöra att skifta.”

Guds förbund med Noa

9¹Gud välsignade Noa och hans söner och sade till dem: ”Var fruktsamma och föröka er och uppfyll jorden.²Alla markens djur och alla himlens fåglar skall känna skräck och fruktan för er. Över dem och över allt som krälar på jorden och över alla fiskar i havet ger jag er makt.³Allt som lever och rör sig skall vara er föda; allt detta ger jag er så som jag gav er de gröna örterna.⁴Men kött som har liv, det vill säga blod, i sig får ni inte äta.⁵Och för ert eget blod skall jag kräva vedergällning. Jag skall utkräva den av varje djur, och av varje människa skall jag kräva vedergällning, om hon dödar en annan människa.

återta sina tidigare boplatser.

8:20 *Herren.* Eftersom gudstillbedjan är högst personlig, är det till Gud som ”Herren” (se not till 2:4) som Noa kommer med sitt offer (se 4:4). *brännoffer.* Se 3 Mos. 1:4.

8:21 *kände den blidkande lukten.* Ett bildligt sätt att säga att Herren gläder sig åt sina barns tillbedjan (se Ef. 5:2; Fil. 4:18). *förbannelse drabba marken.* Trots att det i den hebreiska texten står ett annat ord för ”förbannelse” syftar det uppenbarligen på förbannelsen i 3:17. Det kan hända att Herren här lämnade en säkerhet för att aldrig mer lägga förbannelse på förbannelse så som han hade gjort med Kain (4:12). *alltifrån ungdomen har ett ont uppsåt.* För ett nästan identiskt uttryck se 6:5. P.g.a. människans extrema ondska hade Gud förgjort henne (6:7) genom floden (6:17). Trots att den rättfärdige Noa och hans familj räddades, härstammade hans avkomma från Adam och bar i sina hjärtan syndens arv. Nådefullt lovar Gud att aldrig mer ta itu med synden genom en sådan förödande flod (se 9:11,15). Människans historia öppnas för Guds agerande med synden på ett nytt och frälsande sätt - ett sätt som förbereddes genom Guds agerande i Babel (se not till 11:6,8) och som börjar avslöjas i och med Abram (12:1). *alltifrån ungdomen.* Ett uttryck i stället för ”alltid” i 6:5 och som betonar sanningen att synd infekterar en människas liv från befruktningsoögonblicket och födelsen (Ps. 51:7; 58:4).

8:22 Tider och årstider som Gud skapat i begynnelsen (se 1:14) ska aldrig upphöra förrän vid historiens slut.

9:1-7 Vid denna nya början förnyade Gud sin

ursprungliga välsignelse (1:28) och försörjning för människans levebröd (jfr v. 3; 1:29-30). Men eftersom synden hade fört med sig våld in i människans värld och eftersom Gud nu gav kött som en del av människans mat (v. 3), lades det till ytterligare gudomliga bestämmelser och föreskrifter (v. 4-6). Dock dominerar Guds välsignelse och omfattar hela jorden (se v. 7).

9:2 *Alla markens djur och alla himlens fåglar skall känna skräck och fruktan för er. Över dem... ger jag er makt.* Gud bekräftar att mänskligheten skulle råda över hela skapelsen, inklusive djuren (se not till 1:26).

9:3 *Allt som lever och rör sig skall vara er föda.* Människans diet skulle nu kompletteras med kött.

9:4 *Men kött som har liv, det vill säga blod, i sig får ni inte äta.* 3 Mos. 17:14 betonar den intima relationen mellan blodet och livet två gånger genom att deklarerar att ”varje varelses liv är dess blod”. Livet är Guds dyrbara och mystiska gåva, och människan ska inte söka att bevara eller utöka livskraften i henne själv genom att äta ”liv” som är ”i blodet” (3 Mos. 17:11), så som många hedniska folk trott att de kunnat göra.

9:5 *för ert eget blod skall jag kräva vedergällning... av varje djur.* Gud själv är den store försvararen av mänskligt liv (se 4:9-12), som är dyrbart för honom eftersom människan skapades till hans avbild (v. 6) och eftersom människan är den jordiske representanten och centralpunkten i Guds rike. I denna teokrati (gudsstyre) som etablerades vid Sinai stenades ett djur till döds om det hade tagit ett mänskligt liv (2 Mos. 21:28-32).

⁶Den som utgjuter människoblod, hans blod skall utgjas av människor, ty Gud gjorde människan till sin avbild.

⁷Var fruktsamma och föröka er, bli en myllrande mängd på jorden och härska över den."

⁸Gud sade till Noa och hans söner: ⁹"Jag upprättar nu ett förbund med er och era efterkommande ¹⁰och med alla levande varelser som finns hos er, fåglar, boskap och alla vilda djur, alla som gick ut ur arken. ¹¹Jag skall upprätthålla mitt förbund med er: aldrig mer skall det hända att alla varelser utplånas av flodens vatten, aldrig mer skall en flod ödelägga jorden."

¹²Gud sade: "Detta är tecknet för det förbund jag instiftar mellan mig och er och alla levande varelser ni har med er, för alla kommande släktled: ¹³min båge ställer jag bland molnen. Den skall vara tecknet för förbundet mellan mig och jorden. ¹⁴När jag hopar moln över jorden och bågen blir synlig bland molnen, ¹⁵då skall jag tänka på mitt förbund, förbundet mel-

lan mig och er och alla levande varelser av alla slag, och aldrig mer skall vattnet bli till en flod som utplånar alla varelser. ¹⁶När bågen står bland molnen skall jag se den och tänka på det eviga förbundet mellan Gud och alla levande varelser av alla slag på jorden." ¹⁷Och Gud sade till Noa: "Detta är tecknet för det förbund som jag upprättar mellan mig och alla varelser på jorden."

¹⁸Noas söner, de som gick ut ur arken, var Sem, Ham och Jafet. Ham var far till Kanaan. ¹⁹Dessa tre var Noas söner, och från dem härstammar alla människor på hela jorden.

Förbannelse över Kanaan

²⁰Noa var åkerbrukare, han var den förste som anlade en vingård. ²¹När han drack av vinet blev han berusad och låg naken i sitt tält. ²²Och Ham, Kanaans far, såg sin far ligga där blottad och gick ut och berättade det för sina bröder. ²³Då tog Sem och Jafet en mantel, lade den på sina axlar och gick baklänges in och höjde över sin far; de vände bort ansiktet, så

9:6 *Den som utgjuter människoblod, hans blod skall utgjas av människor.* I den senare teokratian avrättades de som gjort sig skyldiga till överlagda mord (se 2 Mos. 21:12-14; 4 Mos. 35:16-32; se även Rom. 13:3-4; 1 Petr. 2:13-14). *ty Gud gjorde människan till sin avbild.* Se 1:26 med not. När en mördare dödar en människa demonstrerar han sitt förakt gentemot Gud likväl som gentemot sin medmänniska.

9:9 *Jag upprättar nu ett förbund.* Suveränt lovar Gud i detta förbund till Noa, till hans efterkommande och allt levande (som en sorts nådefull belöning för den rättfärdige Noa, den nye fadern för mänskligheten - se 6:18) att aldrig mer förstöra människan och jorden förrän hans syften med skapelsen är till fullo realiserade ("så länge jorden består", 8:22). För liknande löften från Gud se hans förbund med Abram (15:18-20), Pinehas (4 Mos. 25:10-13, och David (2 Sam. 7).

9:11 *Aldrig mer skall... alla varelser utplånas av flodens vatten.* En sammanfattning av löftena i Herrens förbund med Noa - ett evigt förbund, som syns i ord som "aldrig mer" (v. 11,15), "alla kommande släktled" (v. 12) och "evigt" (v. 16).

9:12 *tecknet.* Ett förbundstecken var ett synligt sigill och påminnelse om förbundsloftena.

Omskärelsen kom att bli tecknet på förbundet med Abraham (se 17:11) och sabbaten kom att bli tecknet på förbundet med Israel vid Sinai (se 2 Mos. 31:16-17).

9:13 *båge.* Regn och regnbåge fanns säkert långt före tiden för Noas flod, men efter floden fick regnbågen en ny betydelse som tecken på Noas förbund. [Tolkningen förutsätter att det regnat före floden, vilket 1 Mos. inte säger någonting om. Övers. anm.]

9:19 *från dem härstammar alla människor på jorden.* Syftar på olika nationer (se not till 11:8).

9:20 *åkerbrukare.* Noa, liksom sin far Lemek (se 5:29), var åkerbrukare.

9:21 *När han drack av vinet blev han berusad.* Den första hänvisningen till att vin förknippas med berusning. *låg naken i sitt tält.* Mycken användning av vin ledde bl.a. till oanständigt beteende (se 19:30-35).

9:22 *Kanaans far.* Nämnas här eftersom Ham, när han gjorde som han gjorde, visade sig vara den sanne fadern till Kanaan (dvs kanaaneer; se not till 15:16). *berättade det för sina bröder.* han sprider ut, snarare än täcker, sin fars oanständighet.

9:23 *vände bort ansiktet, så att de inte skulle se.* De vill undvika fortsatt onåd hos sin far.

Viktiga förbund i Gamla testamentet

FÖRBUND	REFERENS	TYP	DELTAGARE	BESKRIVNING
med Noa	1 Mos. 9:8-17	kunglig förläning	Slöts med Noa (och alla hans efterkommande och allt levande på jorden-allt som står under människans jurisdiktion). Noa var "rättfärdig" (6:9).	Ett ovillkorligt gudomligt löfte att aldrig förstöra livet på jorden med någon naturkatastrof. Tecknet för "förbundet" är regnbågen på himlen.
abrahamitiska A	1 Mos. 15:9-21	kunglig förläning	Slöts med Abram (och alla hans efterkommande, v. 16). Abram var "rättfärdig", v. 6.	Ett ovillkorligt gudomligt löfte att förlåna landet. Med en självförbannande ed stadgades förbundet symboliskt (v. 17).
abrahamitiska B	1 Mos. 17	suzerän-vassal	Slöts med Abram som det patriarkala överhuvudet i sitt hus.	Ett villkorligt gudomligt löfte att vara Abrahams och hans efterkommandes Gud. Villkor: total helgelse åt Herren, vilket symboliseras genom omskärelse.
sinaitiska	2 Mos. 19-24	suzerän-vassal	Slöts med Israel som efterkommande till Abraham, Isak och Jakob och som det folk Herren hade återlöst från Egyptens band.	Ett villkorligt gudomligt löfte att vara Israels Gud (beskyddare och garrant för dess välsignade öde). Villkor: Israels totala helgelse åt Herren som hans folk (hans kungarike), som lever av sin Gud och tjänar hans syften i historien.
med Pinechas	4 Mos 25:10-13	kunglig förläning	Slöts med den nitälskande prästen Pinechas.	Ett ovillkorligt gudomligt löfte att bevara Pinechas familj i ett "bestående prästadöme" (underförstått ett löfte till Israel att för alltid förse det med ett troget prästadöme).
dauiditiska	2 Sam. 7:5-16	kunglig förläning	Slöts med den trogne kung David, efter att hans hängivenhet till Gud som Israels kung och Herrens smorde vassal hade kommit till uttryck.	Ett ovillkorligt gudomligt löfte att införa och upprätthålla det dauiditiska kungahuset på Israels tron (underförstått ett löfte), att för alltid förse landet med en gudfruktig kung som David och genom hans kungahus göra för det vad han gjort genom David - föra landet till vila i det utlovade landet (1 Kung. 4:20-21; 5:3-4).
nya	Jer. 31:31-34	kunglig förläning	Utlovat till det upproriska Israel, när det var på väg att drivas ut ur det utlovade landet till följd av den mest allvarliga förbundsförbannelsen (3 Mos. 26:27-39; 5 Mos. 28:36-37, 45-68).	Ett ovillkorligt gudomligt löfte till det otrogna Israel att glömma sina synder och inrätta en relation med honom genom att skriva hans lag "på sina hjärtan" - ett förbund av ren nåd.

Viktiga typer av kungliga fördrag i det forntida Mellanöstern

Kunglig förläning (ovillkorlig)

En kunglig förläning (av land eller någon annan förmån) till en lojal tjänare för trogen eller utomordentlig tjänst. Förläningen var vanligen bestående och ovillkorlig, men tjänarens arvingar fick bara del i den om de fortsatte i sin faders fotspår. (Jfr 1 Sam. 8:14; 22:7; 27:6; Est. 8:1.)

Paritet

Ett förbund mellan jämlikar, som band dem till ömsesidig vänskap, eller åtminstone till ömsesidig respekt genomot varandras intressen och områden. Deltagarna kallade varandra "bröder". (Jfr 1 Mos. 21:27; 26:31; 31:44-54; 1 Kung. 5:12; 15:19; 20:32-34; Am. 1:9.)

Suzerän-vassal (villkorlig)

Ett förbund som reglerade relationen mellan en stor kung och en underlydande kung. Den store kungen hävdade sin absoluta rätt till suveränitet, och krävde fullständig lojalitet och tjänst (vassalen måste "älska" sin herre) och lovade att beskydda den underlydandes rike och dynasti. Villkor: vassalens trohet och lojalitet gentemot sin herre. Vassalen lovade sin herre absolut lojalitet - vilken tjänst hans herre än skulle begära - och odelat tillit till sin herres beskydd. Deltagarna kallade varandra "herre" och "tjänare" eller "fader" och "son". (Jfr Jos. 9:6,8; Hes. 17:13-18; Hos. 12:1.)

De åtaganden som man åtog sig i dessa förbund följdes av självförbannande eder (muntliga, ceremoniella eller båda-dera). Gudarna åkallades till att bevitna förbunden och förverkliga edsförbannelserna om förbunden överträdades.

att de inte skulle se sin far blottad. ²⁴När Noa sedan vaknade upp ur ruset och fick veta vad hans yngste son hade gjort honom ²⁵sade han:

”Förbannad skall Kanaan vara och den uslaste slav åt sina bröder.”

²⁶Och han sade:

”Lovad vare Herren, Sems Gud! Kanaan skall vara deras slav.

²⁷Må Gud låta Jafet växa och bo tillsammans med Sem. Kanaan skall vara deras slav.”

²⁸Efter floden levde Noa 350 år. ²⁹Noas hela livstid blev 950 år; sedan dog han.

Släkttavlan för Noas söner

10¹Detta är släkttavlan för Noas söner, Sem, Ham och Jafet. De fick söner efter floden. ²Jafets söner var Gomer, Magog, Madaj, Javan, Tuval, Meshek och Tiras. ³Gomers söner var Ashkenas, Rifat och Togarma. ⁴Javans söner var Elisha och Tarshish, kitteerna och rodaneerna. ⁵Från dem kom folken som spred sig till öarna och kustlandet, vart och ett i sitt land och med sitt språk, i olika stammar och folk.

⁶Hams söner var Kush, Misrajim, Put och Kanaan. ⁷Kushs söner var Seba,

9:24 *upp ur ruset.* Från berusningen orsakad av vinet.

9:25 *Förbannad skall Kanaan vara.* Några anser att Hams son (se v. 18,22) skulle straffas för sin fars synd (se 2 Mos. 20:5), men 2 Mos. 20 avgränsar sådana straff till dem ”som hatar mig”. Det är troligen bättre att se Kanaan och hans efterkommande straffade därför att de höll på att bli ännu värre än Ham (3 Mos. 18:2-3, 6-30). *uslaste slav.* Josuas underkuvande av gibeoniter (Jos. 9:27) är en uppfyllelse av profetian om denna förbannelse (se även Jos. 16:10; Dom. 1:28,30,33,35; 1 Kung. 9:20-21). Noas profetia kan inte användas för att försvara slaveriet av den svarta rasen, eftersom de som förbannades var kanaaneer som var kaukasier.

9:26 *Lovad vare Herren.* Herren (i stället för Sem) är lovad eftersom han är källan till Sems välsignelse. Han är också ”Sems Gud” (och hans efterkommandes, semiternas - som inkluderar israeliterna) i en speciell bemärkelse.

9:27 *bo tillsammans med Sem.* Dela de välsignelser som kom Sem till del.

9:29 *sedan dog han.* Se not till 5:5. Som den tionde och siste i Sets släkttavla hade Noa en dödsruna som slutar på samma sätt som hans värdiga förfäders.

10:1 *släkttavlan [eller berättelsen, övers. anm.].* Se not till 2:4. Namnen som nämns här behöver inte vara baserade på den strikta fysiska nedstigande ordningen utan kan inkludera geografiska, historiska och lingvistiska associationer (se not till v. 5).

10:2 *Jafet.* Som den minst involverade i bibliska berättelser och som kanske också Noas äldste son (se v. 21) är hans efterkommande uppräknade först. Sems släkttavla, det utvalda ledet, kommer sist i kapitlet (se v. 21-31; se även 11:10-26). De 14 nationerna som kom från Jafet plus de 30 från Ham och de 26 från Sem blir sammanlagt 70 (10 multiplicerat med 7, båda talen markerar fullhet; se not till 5:5), kanske en antydning om de 70 medlemmarna i Jakobs familj i Egypten (se 46:27; 2 Mos. 1:5; jfr 5 Mos. 32:8). Jafets ättlingar levde allmänt i norra

och västra Palestina i Eurasien. *Gomer.* Gomers folk och besläktade nationer (se v. 3) levde nära Svarta Havet. *Magog.* Möjligen det skytiska folket som bodde vid Kaukasus och anslutande regioner i sydost om Svarta Havet. *Madaj.* Senare meder. *Javan.* Ionien (södra Grekland) och kanske västra Mindre Asien. *Tuval, Meshek.* Inte relaterade till Tobolsk och Moskva i nuv. Ryssland. Tillsammans med Magog nämns de i senare assyriska skrifter. Se även Hes. 38.2. Möjligen levde Tuval i Pontus, och Meshek i Moschiska bergen. De rörde sig från östra Mindre Asien norrut till Svarta Havet. *Tiras.* Möjligen senare tiders Trakien.

10:3 *Ashkenas.* Senare skyter. Alla tre namnen i denna vers syftar på folk i övre Eufrat-regionen.

10:4 *Elisha.* Antingen Alashia (ett forntida namn för Cypern) eller Sicilien och södra Italien. *Tarshish.* Möjligen södra Spanien. *kitteerna.* Folk som levde på Cypern. *rodaneerna.* Ett folk som kanske fått sitt namn från Rhodos.

10:5 Se v. 20,31. *land... stammar... folk... språk.* Geografiska, etniska, politiska och lingvistiska termer. Dessa olika kriterier användes för att skilja mellan olika folkgrupper.

10:6 *Ham.* Hamiterna levde i sydvästra Asien och i nordöstra Afrika. *Kush.* Övre Nilen-regionen, söder om Egypten. *Misrajim.* Betyder ”två Egypten”, syftar på övre och nedre Egypten. *Put.* Antingen Libyen (se not till v. 13) eller de forna egypternas land som kallades Punt (nuvarande Somalia). *Kanaan.* Namnet betyder ”purpurland” (liksom Fenicien, det grekiska namnet för samma region) - kallat så eftersom Kanaan var den stora producenten och exportören av purpurfärg, högt värderad av kungligheterna. Området kallades långt senare Palestina efter filisteerna (se v. 14).

10:7 *Kushs söner.* De sju kushitiska folken som nämns här levde alla i Arabien. Seba och Dan (eller deras namne) dyker åter upp som Abrahams två sonsöner (se 25:3). Tillsammans med Ragma nämns de i Hes. 27:20-22.

Psaltaren

Namn

Namnen "Psalmer" och "Psaltaren" kommer från Septuaginta (den grekiska översättningen av GT) och syftade ursprungligen på ett stränginstrument (som harpa, lyra och luta), och sedan på de sånger som sjöngs och ackompanjerades med dessa instrument. Den traditionella hebreiska titeln är *tehillim* (med betydelsen "lovprisning"; se not till Ps. 145:1) även om många av psalmerna är *tephillot* ("böner"). Och en av de första samlingarna som inleddades i boken faktiskt bar titeln "Davids, Jishajs sons, böner" (72:20).

Samling, disposition och datering

Psaltaren är en samling av samlingar och representerar det slutgiltiga steget i en process som spände över flera århundraden. Den sammanställdes i sin slutgiltiga form av efterexilisk tempelpersonal, som troligen avslutade arbetet på 4:e århundradet f.Kr. Som sådan tjänstgjorde den som bönbok (bön, lovprisning och religiös vägledning) i det andra (Serubbabels och Herodes) templet och användes också i synagogan. Under första århundradet e.Kr. hänvisade man till den som "Psaltaren" (Luk. 20:42; Apg. 1:20). Vid denna tidpunkt användes Psaltaren som titel för en hel avdelning i den hebreiska GT-kanon, "Psalterna" (se Luk. 24:44).

Många samlingar föregick den slutgiltiga samlingen av psalmer. Faktum är att framväxandet av psaltaren går tillbaka ända till det första (Salomos) templets tidigare år (eller ända till Davids dagar), när tempelliturgin började ta form. Hänvisningar till "Davids böner" har redan gjorts. Ytterligare samlingar som titlar i den nuvarande Psaltaren uttryckligen hänvisar till är (1) sånger och/eller dikter "av Korachs ättlingar" (Ps. 42-49; 84-85; 87-88), (2) psalmer "av Asaf" (Ps. 50; 73-83) och (3) "vallfartssånger" (Ps. 120-134).

Andra tecken pekar på ytterligare samlingar. Ps. 1-21 (Första boken) använder ofta det gudomliga namnet *Jahve* ("Herren") medan Ps. 42-72 (Andra boken) ofta använder *Elohim* ("Gud"). Orsaken varför *Elohim*-samlingen hölls åtskild från *Jahve*-samlingen tyck förbli oförklarad, och båda kan dateras till åtminstone till stor del, i sin nuvarande form till kungatiden. Dessutom tycks Ps. 93-100 vara en traditionell samling (se "Herren är konung" i 93:1; 96:10; 97:1; 99:1). Andra tydliga grupperingar är Ps. 111-118 (en serie halleluja-psalmer); Ps. 138-145 (som alla har "av David" som överskrift) och Ps. 146-150 (med sin återkommande användning av "prisa Herren"). Om "halleluja" (Ps. 120-136; se sista v. i Ps. 135 "halleluja") redan betraktades som en enhet vet man inte. (De sju "ångerpsalmerna" fick namn från språkbruket i den kristna liturgin och var sålunda aldrig en enhet i den judiska psaltartraditionen; se inledning till Ps. 6.)

I sin slutgiltiga form innehåller Psaltaren 150 psalmer. Detta är den hebreiska texten och Septuaginta överens om. Septuaginta har en extra psalm i slutet (men inte numrerad som Ps. 151); den slår också samman Ps. 9-10 liksom Ps. 114-115 men delar Ps. 116 och Ps. 117 båda till två olika psalmer. Märkligt nog numrerar både Septuaginta och den hebreiska texten Ps. 42-43 som två psalmer trots att de från början av allt att döma tycks ha utgjort bara en psalm.

Psaltaren delades upp i fem böcker (Ps. 1-41; 42-72; 73-89; 90-106; 107-150) där varje bok fick en passande avslutande doxologi (se 41:13; 72:18-19; 89:53; 106:48; 150). De två första av dessa böcker, som redan påpekats, var troligen förexilska. Uppdelningen av de resterande psalmerna i tre böcker, som därmed gav antalet fem, hade troligen de fem Moseböckerna som förebild (för övrigt kända bara som lagen). Åtminstone gränser för en av dessa uppdelningar (mellan Ps. 106-107) var godtyckligt dragen (se inledning till Ps. 107). Trots denna uppdelning i fem böcker var Psaltaren säkert tänkt som en helhet, med en inledning (Ps. 1-2) och ett slut (Ps. 146-150). Noterna hela Psaltaren igenom ger ytterligare antydningar om denna medvetna disposition.

Författarskap och titlar (eller överskrifter)

Av de 150 psalmerna saknar endast 34 överskrift av något slag (endast 17 i Septuaginta). Dessa s.k. "faderlösa" psalmer återfinns huvudsakligen i tredje och fjärde boken, där de står i samlade grupper: Ps. 91; 93-97; 99; 104-107; 111-119; 135-137; 146-150). (I första och andra boken saknar endast Ps. 1-2; 10; 33; 43; 71 överskrift, medan Ps. 10; 43 faktiskt är fortsättningar till de föregående psalmerna).

Innehållet i överskrifterna varierar men kan delas in i några få breda kategorier: (1) författare, (2) namnet på samlingen, (3) typ av psalm, (4) musikaliska beteckningar, (5) liturgiska beteckningar och (6) korta antydningar om tiden för tillkomsten. För detaljer se noter i början av de olika psalmerna.

De som forskar kring psalmerna är inte överens när det gäller åldern och pålitligheten i dessa överskrifter. Att åtminstone många av dem är förexiliskatydliggörs av det faktum att översättarna till Septuaginta inte längre var klara över deras innebörd. Dessutom är det ett mycket gammalt bruk att lägga till en överskrift som innehåller författarens namn. Å andra sidan visar en jämförelse mellan Septuaginta och den hebreiska texten att innehållet i vissa överskrifter ändrats långt in i den efterexiliska tiden. De flesta diskussioner kretsar sig kring kategorierna 1 och 6 ovan.

Liksom tiden för överskrifterna och tiden för sammanställningen av Psalmerna tycks många korta hänsyftningar till händelser vara tagna från 1 och 2 Samuelsboken. Och ibland är det inte lätt att finna en korrespondens mellan psalmens innehåll och dess överskrift. Misstanken uppstår därför att de är senare försök att placera in psalmerna i verkliga händelser i historien. Men varför i så fall begränsa antalet sådana beteckningar, och varför en synbar oöverensstämmelse? Argumenten är motstridiga.

Beträffande författarskapet är åsikterna än mer delade. Överskrifterna i sig är tve tydiga eftersom de hebreiska uttryckssätten användes i generell betydelse, "tillhör", kan också betyda "beträffande" eller "för användning av" eller "tillskrivs till". Namnet kan syfta på en samling psalmer som har samlats under ett specifikt namn (som "av Asaf" eller "av Korachs ättlingar"). Vad Davids författarskap beträffar, kan det inte råda mycket tvivel om att Psaltaren innehåller psalmer skrivna av denne kände sångare och musikanter och att en gång i tiden fanns en "Davids" psaltare. Denna kan dock ha innehållit psalmer skrivna om David, eller om någon senare daviditisk kung, eller t.o.m. psalmer skrivna på samma sätt som David hade skrivit. Traditionen om vilka psalmer som är "daviditiska" förblir något oklar, och några "daviditiska" psalmer tycks klart återspegla en senare tid (se t.ex. Ps. 30:1 – men se även not där; och se inledning till Ps. 69 och not till Ps. 122:1). Till detta kommer att "David" används ibland på annat håll kollektivt om kungar i hans dynasti, och detta kan vara fallet även i psalmernas överskrifter.

Ordet *Sela* förekommer i 39 psalmer, av vilka alla utom två (Ps. 140; 143, båda "daviditiska") återfinns i Första, Andra och Tredje boken. Det förekommer också i Hab. 3, en psalmliknande dikt. Förslag på vad det skulle betyda är många, men i ärlighetens namn måste man medge att man inte vet. Mest sannolikt är det en liturgisk beteckning. De vanliga förslagen att det ger tecken till ett kort musikaliskt mellanspel eller att det uppmanar till ett kort liturgiskt svar från församlingen är möjliga (det första förslaget kan stödjas från Septuaginta). I några fall är dess placering i den hebreiska texten mycket tveksam. [*Bibel 2000* har valt att inte ta med ordet i översättningen. Övers. anm.].

Typer av psalmer

Överskrifterna till psalmerna gör oss bekanta med ett gammalt klassificeringssystem: (1) *mizmor* ("psalm"), (2) *shiggaion* (se not till Ps. 7:1), (3) *miktam* (se not till Ps. 16:1), (4) *shir* ("sång"), (5) *maskil* (se not till Ps. 32:1), (6) *tephillah* ("bön"), (7) *tehillah* ("lovprisning"),

(8) *lehazkir* ("för att bli hågkommen" – dvs. inför Gud, en begäran), (9) *letodah* ("till tacksägelse"), (10) *lelammed* ("till undervisning"), och (11) *shir jedidot* ("kärleksånger" – dvs. sånger vid bröllop). Betydelsen av många av dessa termer är dock osäker. Till detta kommer att några av överskrifterna har två av dessa (särskilt *mizmor* och *shir*) vilket pekar på att de olika typerna har olika grund och överlappar varandra.

Analysen av innehållet har gett upphov till en annorlunda klassificering som har visat sig vara användbar i studiet av psalmerna. Huvudtyperna som kan identifieras är: (1) individens böner (t.ex. Ps. 3; 7-8), (2) individens lovprisning till Guds räddande hjälp (t.ex. Ps. 30; 34), (3) menighetens böner (t.ex. Ps. 12; 44; 79), (4) menighetens lovprisning till Guds räddande hjälp (t.ex. Ps. 66; 75), (5) bekännelse av förtröstan på Herren (t.ex. Ps. 11, 16; 52), (6) hymner av lovprisning av Guds majestät och dygder (t.ex. Ps. 8, 19, 29, 65), (7) hymner för att fira Guds universella styre (Ps. 47, 93-99), (8) sånger om Sion, Guds stad (Ps. 46, 48, 76, 84, 122, 126, 129, 137), (9) kungliga psalmer – av, för och beträffande kungen, Herrens smorde (t.ex. Ps. 2, 18, 20, 45, 72, 89, 110), (10) vallfartssånger (Ps. 120-134); (11) liturgiska sånger (t.ex. Ps. 15; 24, 68) och (12) didaktiska (vägledande) sånger (t.ex. Ps. 1; 73, 112, 119, 128, 133).

Också denna klassificering innebär en viss överlappning. Till exempel kan "individens böner" innefatta kungens böner (i hans speciella egenskap som kung) eller även menighetens böner uttalade kollektivt i första person singular. Hur som helst är det klokt att studera en psalm tillsammans med andra av samma typ. Försök att slå fast en liturgisk ram för de olika typerna har inte lyckats helt. För de psalmer om vilka någonting kan sägas i detta sammanhang se inledningen till de enskilda psalmerna.

Av alla dessa typer av psalmer är böner (både individuella och hela menighetens) de mest komplexa. Flera uttryckssätt samverkar till att forma dessa vädjanden till Gud: (1) riktade till Gud: "O Herre", "Min Gud", "min räddare", (2) inledande vädjan: "vakna", "res dig", "svara mig", "hjälp", "rädda mig", (3) beskrivning av trångmål: många är "mot" mig, de onda "angriper" mig, jag är i "trångmål", (4) klagan mot Gud: varför har du "övergett" mig? Hur länge "döljer [du] ditt ansikte för mig?", (5) bön: "dröj inte långt borta", "skaffa mig rätt", (6) motivation för Gud att höra: "jag flyr till dig", "ditt namn till ära", (7) anklagelser mot motståndare: "I deras mun finns ingen sanning", "våldsmän står efter mitt liv" (uttrycket "de onda" används ofta), (8) uppmaning till att ställa till rätta: "Skam och smälek må drabba alla", "Löna dem för deras ondska", (9) hävdandet av oskuld: "våra steg har inte vikit från din väg", "de som hatar mig utan grund", (10) bekännelse av synd: "jag har syndat mot dig", "jag bekänner min skuld", (11) bekännelse av förtröstan: "Herren är min styrka, min sköld, på honom förtröstar jag", "du svarar mig", (12) löften om lovprisning för räddning: "jag skall sjunga om din styrka", "stiger jublet från mina läppar", (13) uppmaning till lovprisning: "Prisa Herren, ty han är god, lovsjunga hans namn", (14) motivation till lovprisning: "jag var hjälplös, och han räddade mig, Han räddar den fattige som ropar".

Även om allt detta inte förekommer i varje bön beskriver de hur bönerna ser ut i Psaltaren, där själva bönen bara är ett (vanligtvis kort) element bland resten. Som helhet återspeglar de sammankomsterna i rättssalen där psalmist(erna) lägger fram sin sak inför den himmelske Kungen/Domaren. När man är ansatt av onda motståndare, beskriver bönen situationen, den vädjar till oskulden ("rättfärdighet"), den innesluter anklagelser mot hans fiender och vädjar om befrielse och rättmätig gottgörelse. När man ansätts av Gud (när Gud är motståndaren), bekänner man sin skuld och vädjar om nåd. När man ger akt på de olika uttryckssätten i bönerna och deras funktion i rättslig klagan blir de en betydande hjälp för läsaren.

Litterära drag

Psaltaren är från början till slut poesi även om den innehåller många böner, men inte alla böner i GT var poetiska (se 1 Kung. 8:23-53, Esra 9:6-15, Neh. 9:5-37, Dan. 9:4-29) – inte heller var all lovprisning poesi för den delen (se 1 Kung. 8:15-21). Psalmerna är lidelsefulla, livliga och konkreta; de är rika på metaforer, liknelser och bilder. Assonans, alliteration och ordlekar finns i överflöd i den hebreiska texten. Frekvent användning av upprepningar och uppradandet av synonymer och kompletteringar för att fylla upp bilden är karaktäristiska. Nyckelord belyser huvudteman i en bön eller sång. Inneslutningar (upprepningar av ett viktigt ord eller uttryck i slutet som förekommer i början) ramar ofta in ett stycke eller en enhet inom det. Markörerna i de enskilda psalmernas struktur riktar uppmärksamheten på de litterära ramarna i vilka psalmen har satts in.

Den hebreiska poesin saknar slutrim och regelbundna versmått (som fast stavelseräkning). Dess mest utmärkande och genomgående drag är parallellism. De flesta poetiska versraderna är sammansatta av två (ibland tre) balanserade segment (balansen går ofta förlorad då det andra segmentet vanligtvis är kortare än det första). Det andra segmentet är antingen en upprepning (synonym parallellism), en motsats (antitetisk parallellism) eller ett syntaktiskt komplement (syntetisk parallellism) till det första. Dessa tre typer är generaliseringar och är inte helt adekvata för att beskriva den rika variationen som poeternas kreativitet har uppnått inom den grundläggande versstrukturen med två segment. De kan dock tjäna som grova uppdelningardrag som kan hjälpa läsaren. [I *Bibel 2000* motsvarar "[t]vå poesirader ... i allmänhet en hebreisk rad i den valda textutgåvan. Men ibland har det varit nödvändigt att slå samman två hebreiska rader till en svensk. Dessutom har hebreiskan en korthuggenhet som inte går att överföra till begriplig svenska. De svenska raderna blir därför genomgående längre än grundtextens. Översättningen kan således inte återge alla detaljer i det poetiska mönstret; i bästa fall förmår den ge en aning om grundtextens rytmiska helhetsprägel." (*Bibel 2000* uppslagsord *poesi*) Övers. anm.]

Att bestämma var den hebreiska poetiska raden eller radsegmentet börjar eller slutar (radbrytning) är ibland svårt. Även Septuaginta delar ibland in versraderna annorlunda än den hebreiska text som vi har nu. Därför är det inte speciellt överraskande att moderna översättningar skiljer sig här.

Ett närbesläktat problem är poesins extrema korthet, det ofta elliptiska sättet att skriva stundtals. Den syntaktiska bindningen av ord kan ibland bara härledas ur sammanhanget. När det finns mer än en möjlighet, konfronteras översättaren med tvetydighet. Översättaren är då inte alltid säker till vilket versradsegment ett gränsord eller uttryck bör hänföras.

Strofstrukturen är i den hebreiska poesin också en fråga som man har olika åsikter om. Stundvis återkommande refränger markerar strofer som i Ps. 42-43; 57. I Ps. 110 markeras början på två balanserade strofer genom deras inledande orakel (se även inledning till Ps. 132), medan Ps. 119 använder åtta versrader för varje bokstav i det hebreiska alfabetet. För det mesta finns dock inte sådana tydliga indikatorer närvarande i texten.

Ett närmare studium av Psaltaren avslöjar att författarna ofta skrev med ett enhetligt mönster i åtanke. Detta gäller alfabetiska akrostikon där författaren ägnade ett radsegment för varje bokstav i det hebreiska alfabetet (som i Ps. 111-112), eller en enkel rad (som i Ps. 25; 34; 145), eller två rader (som i Ps. 37), eller åtta rader (som i Ps. 119). Till detta kommer att Ps. 33; 38; 103 har 22 rader var, utan tvekan p.g.a. antalet bokstäver i det hebreiska alfabetet (se Inledning till Klagovisorna: litterär struktur). Den ofta upprepade

föreställningen att detta grepp användes som hjälp för att komma ihåg tycks vara en kulturellt betingad förutfattad mening och svår att finna stöd för. Faktum är att människor då var mycket duktigare på att memorera än vad de flesta människor är idag. Det är mycket mera troligt att alfabetet i sig – som var ganska nyligen uppfunnet som ett enkelt symbolsystem som i skrift kunde (en av de största intellektuella prestationerna genom alla tider) återge det rika och komplexa mönstret i människans språk – var ett ramverk på vilket man kunde fästa betydelsefulla uttryck.

Också andra former användes ofta. Ps. 44 är en bön formad som en *ziggurat* (babylonisk trapppyramid; se not till 1 Mos. 11:4). En känsla av symmetri är starkt påtaglig. De finns psalmer som använder lika många versrader i varje strof (som Ps. 12; 41), eller gör så omväxlande bara i inledande eller sammanfattande strofer (som Ps. 38; 83; 94). Andra harmonierar öppnings- och avslutningsstrofen och balanserar stroferna mellan (Ps. 33; 86). Ett särskilt intressant verktyg är att placera en tematisk nyckelrad exakt i mitten, ibland genom att bygga hela eller delar av dikten kring denna mitt (se not till 6:6). Ytterligare andra drag tas upp i fotnoterna. Psalmförfattarna hanterade sina verk varsamt och ofta med stor skicklighet. De var arvtagare till en gammal konst (som i många detaljer visade att de hade ärvt en poetisk tradition som går hundratals år tillbaka) och de utvecklade den vidare till en mycket sofistikerad nivå. Deras verk kan bäst värdesättas när de studeras och begrundas med stor noggrannhet.

Teologi

Psaltaren är till stor del en bok om bön och lovprisning. Den talar till Gud i bön och den talar om Gud i lovprisning – den är även en bekännelse av tro och förtröstan. Om än stundvis undervisande (vägledande) till sin form och sitt syfte (lär vägen till fromhet) är Psaltaren inte en katekes till läran. Dess "teologi" är därför inte abstrakt eller systematisk utan bekännande och doxologisk. Så en summering av denna "teologi" gör den kraftlös när den översätts till ett objektiva tankemönster.

Men varje sådan summering möter ännu större problem. Psaltaren är en stor samlings fristående delar av olika slag, som tjänar olika syften och har skrivits under flera århundraden. Inte bara måste en sådan kort sammanfattning av dess "teologi" bli selektiv och ofullständig; den blir också följdakligen något konstlad. Den antyder att varje psalm reflekterar eller åtminstone förutsätter "teologin" som läggs fram, att det inte finns någon "teologisk" spänning eller progression inom Psaltaren. Uppenbarligen är det inte så.

Likväl var de sista redaktörerna till Psaltaren tydligen inte eklektiska i sitt urval. De visste att många röster från olika tider talade här, men inte någon enligt vad de kunde bedöma var oförenlig med Lagen och Profeterna. Utan tvekan antog de också att varje psalm skulle förstås i ljuset av hela samlingen som helhet. Denna åsikt kan vi dela. Vi kan alltså säga någonting beträffande de centrala teologiska teman, som vi dock måste erkänna är bitvis artificiella, men behöver inte på allvar distrahera oss och kan bli till hjälp för dem som studerar Psaltaren.

Den innersta kärnan av Psaltarens teologi är övertygelsen att det gravitationella centrat i livet (som rätt mänsklig förståelse, förtröstan, hopp, tjänst, moral, tillbedjan), men också i historien och hela skapelsen (himmel och jord), är Gud (*Jahve*, "Herren"). Han är den Store Konungen över allting, Honom till vilken alla ting är underkastade. Han skapade tingen och bevarar dem; de är den härlighets beklädnad han har klätt sig i. Eftersom han ordnade dem, har de en väldefinierad och "sann" identitet (det finns inget kaos där). Eftersom han uppehåller dem upprätthålls de och bevaras från sönderfall, förvirring och utplåning. Eftersom endast Han är en suverän Gud, styrs de

genom hans hand och bevaras för att tjäna ett gudomligt syfte. Under Guds skapelse finns ett kosmos – ett ordnat och systematiskt helt. Vad vi särskiljer som ”natur” och historia var för dem en Herre, under vars styre allting hålls samman. Genom skapelsen har den store majestätiske konungens härlighet blivit uppenbarad. Han är god, vis, rättfärdig, trogen, häpnadsväckande välvillig och nådefull – någonting som skapar förtröstan), och han är stor (hans kunskap, tankar och gärningar är bortom människans fattningsförmåga – någonting som skapar ödmjuk fruktan). Genom sitt goda och värdiga styre visar han sig vara den Helige.

Som den store konungen genom skapelsens rätt och bestående absoluta suveränitet kommer han till slut inte att tolerera någon världslig makt som opponerar sig mot eller ignorerar honom. Han kommer att styra folken så att alla kommer att bli nödgade att erkänna honom. Denna förväntning är utan tvekan grunden till och den huvudsakliga stora spännvidden av psalmisternas syn på framtiden. Eftersom Herren är den store konungen bortom alla utmaningar, kommer hans rättfärdiga och fredliga rike att överväldiga allt motstånd och rensa skapelsen från allt uppror mot hans styre – så kommer det slutliga resultatet av historien att bli.

Som den store konungen som hela skapelsen är beroende av, sätter han sig emot ”stoltheten” hos dem som förlitar sig på sin egen kraft (och/eller gudar de har skapat) att forma sitt eget öde. Det är de som skoningslöst tar till alla medel som de förfogar över för att tillskansa sig världslig rikedom, ställning och säkerhet; de är sin egen lag och exploaterar andra så som de vill. I Psaltaren är denna sorts ”stolthet” roten till allt ont. De som anammar detta kommer, även om de tycks ha framgång, att möta döden, sitt definitiva slut. De ”ödmjuka”, de ”fattiga och behövande”, de som erkänner sitt beroende av Herren i allting –det är de Gud har funnit behag i. Därför: ”frukta Herren” – dvs. förtrösta ödmjukt på Herren och lyd honom – ”Att frukta Herren är vishetens begynnelse” (Ps. 111:10). Ytterst kommer de som omfattas av denna vishet att arva landet. Inte ens döden kan hindra dem från att se Guds ansikte.

Psalmisternas hopp för framtiden - Guds och Guds rikets framtid och de frommas framtid – var säkert om än något generaliserat. Ingen av psalmisterna ger uttryck för en vision om två olika tider (den nuvarande onda tiden som kommer att ge vika för en ny rättfärdig tid av fred på andra sidan den stora eskatologiska skiljelinjen). Ett sådant synsätt började dyka upp i den mellantestamentliga litteraturen – en synsätt som har förebådats i Daniels bok (särskilt 12:2-3) och av Jesaja (se 65:17-25; 66:22-24) - och uttrycks senare fullt ut i Jesu och apostlarnas undervisning. Men denna uppenbarelse var bara en konsekvent utveckling av det hopp psalmisterna hade levt av.

Eftersom Gud är den store konungen, är han den som slutligen inför rättfärdighet bland människorna (att själv hämnas är en handling av ”stolthet”). Gud är den rättsinstans till vilken människan kan vädja när hon hotas eller behandlas fel – särskilt när ingen befintlig jordisk rättinstans har någon fullmakt (som i fråga om internationella konflikter) eller är i stånd att döma (som t.ex. när man behandlas fel genom att bli förtalad offentligt) eller är villig att handla (på grund av rädsla eller korruption). Han är en mäktig och trogen försvarare av de försvarslösa och illabehandlade. Han känner varje gärning och varje hjärtas hemligheter. Det finns ingen plats där man kan undgå hans utforskande blick. Inget falskt vittnesbörd kommer att vilseleda honom i domen. Och han hör varje vädjan som riktas till honom. Som en god och trogen domare befriar han dem som är förtryckta och felaktigt ansatta och ställer allt som har riktats mot dem felaktigt till rätta (se not till 5:11). Det är med denna orubbliga övertygelse som psalmisterna, otåligt, men som ”fattiga och behövande”, ropar till honom, ”varför har du övergivit mig?” ”Hur länge, Herre, skall du hålla dig dold?”

Som den store konungen över hela jorden har Herren valt Israel som sitt folk till att tjäna honom, hans "arvedel" bland folken. Han har räddat dem med sina mäktiga gärningar ur de världsliga makternas händer och gett dem ett eget land (området som han tog från andra folk för att bli hans "egendom" på jorden) och förenat dem med sig själv i förbundet som det inledande förkroppsligandet av hans återlösta kungarrike. På så sätt kom både deras öde och hans egen härlighet att bli bundna till denna relation. Till dem gav han också sitt uppenbarade ord som vittnar om honom, han gav sina löften och förklarade sin vilja. Genom Guds förbund skulle Israel leva bland folken, vara lojala bara till sin himmelske kung. Israel skulle helt förlita sig på hans beskydd, vila i hans löften, leva i enlighet med hans vilja och bara tillbe honom. Israel skulle sjunga hans lov till hela världen – vilket på ett särskilt sätt uppenbarade Israels föregripande roll i evangeliseringen av folken.

Som den store konungen, Herre över Israels förbund, valde Gud David till att bli hans kungliga representant på jorden. I denna egenskap var David Herrens "tjänare" – dvs. en medlem i den store konungens förvaltning. Herren själv smorde honom och upptog honom som sin kunglige "son" till att styra i hans namn. Genom honom gjorde Gud att hans folk fick leva i trygghet i det utlovade landet och underkua alla makter som hotade dem. Dessutom, lovade han bevara den daviditiska dynastin. Härefter var Guds rike på jorden, om än inte beroende av Davids hus, förenat till det genom Guds beslut och överlåtelse. Israels trygghet och hopp låg i dess kontinuitet och styrka när de stod inför en fientlig värld. Och eftersom de daviditiska kungarna var Guds kungliga representanter på jorden och antogs sitta på Guds högra sida (110:1), var omfattningen av deras välde världsvitt§ (se Ps. 2).

Herrens smorde var dock mer än en krigarkung. Han hade fått kraft av Gud att styra sitt eget folk med gudalik rättfärdighet: att befria de förtryckta, försvara de försvarslösa, bekämpa det onda och välsigna landet med fred inom landet och välgång. Han fungerade också som folkets förmedlare inför Gud, byggare och upprätthållare av templet (som Guds jordiska palats och folkets bönehus) och den främsta rösten att uppmana folket att tillbe Herren. Det är kanske i ljuset av de sistnämnda förpliktelserna som han inte bara förklaras vara kung utan också "präst" (se Ps. 110 med noter).

Som den Store Konungen, Israels förbunds Herre (som hade utvalt David och hans dynasti att vara hans kungliga representanter) väljer han också Jerusalem (Davids stad) som sin egen kungliga stad, det jordiska sätet för sin kungliga tron. Sålunda blev Jerusalem (Sion) en jordisk huvudstad (och symbol) för Guds rike. Där, i detta palats (templet), satt han krönt bland sitt folk. Där kunde hans folk möta honom för att framföra sina böner och sin lovprisning till honom, och se hans makt och härlighet. Därifrån utgick hans räddning, fördelade han välsignelser och dömde folken. Och med honom som stadens mäktige försvarare var Jerusalem Guds rikes säkra tillflyktsort, hoppet och glädjen för Guds folk.

Guds vilja och trohet mot sitt folk symboliserades tydligast genom hans garanterade närvaro bland dem i hans tempel i Jerusalem, "den store konungens stad" (Ps. 48:2). Men ingen uppenbarelse av hans kärlek var större än hans vilja att förlåta deras synder som i ödmjukhet bekände dem och vilkas hjärtan visade honom att deras ånger var äkta och att deras bekännelse av lojalitet till honom stod orubbad. När de plågades för sin egen syndfullhet, kom psalmisten ihåg det gamla vittnesbördet från Herrens förbund: Jag är Jahve ("Herren") "en barmhärtig och nådig Gud, sen till vrede och rik på kärlek och trofasthet [som] håller fast vid sin kärlek mot tusenden, han förlåter synd och skuld och brist" (2 Mos 34:6-7). Endast på detta sätt skulle de våga underkasta sig honom som hans folk som "fruktar" honom (se 130:3-4).

Det står utom allt tvivel att Jahves överlägsna kungavälde (i vilket han avslöjar sin transcendenta storhet och godhet) är den mest grundläggande metaforen och det mest bestående teologiska begreppet i Psaltaren – som i GT för övrigt. Den ger oss ett fundamentalt perspektiv i vilket människan bör betrakta sig själv, hela skapelsen, händelser i "naturen" och historien, och framtiden. Hela skapelsen är hans kungadöme. Att vara en skapad varelse i världen är att vara en del av hans kungarike och stå under hans styre. Att vara en mänsklig varelse i världen är att vara beroende av och ansvarig inför honom. Att övermodigt förneka detta faktum är grunden till allt ont – ondskan – som nu tränger in i världen. Guds val av Israel och så småningom David och Sion tillsammans med givandet av sitt ord representerar förnyat inträde av Guds rättfärdiga rike i en värld som präglas av uppror och ondska. Det initierar det stora brottet mellan ett rättfärdigt folk och de onda nationerna, och på ett djupare plan mellan rättfärdighet och ondska, en mer betydande distinktion som även skär genom Israel. Men till slut kommer detta gudomliga uppdrag att segra. Mänsklig stolthet kommer att förödmjukas, och det felaktiga kommer att återgäldas. De ödmjuka kommer att få ära hela jorden och Guds rättfärdiga och fridfulla rike kommer att realiseras. Dessa teologiska teman medför av förståelig anledning betydelsefulla religiösa och moraliska konsekvenser. Om dessa talade psalmisterna också.

En fråga som fortfarande behöver dryftas är: Talade psalmisterna om Kristus? Ja, men på olika sätt – och inte på samma sätt som profeterna gjorde. Psaltaren är inte en bok med profetiska orakel och har aldrig räknats bland de profetiska böckerna.

När psalmerna talar om kungen på Davids tron, talar de om kungen som skall krönas (som i Ps. 2; 72; 110 – även om några tror att 110 är ett undantag) eller regerar (som i Ps. 45) för tillfället. De proklamerar hans ställning som Guds smorde och förkunnar vad Gud kommer att göra genom honom och hans dynasti. De talar också om Davids son som skall komma – och under och efter exilen, när det inte fanns en regerande kung, talade de till Israel om Davids store son i vilken profeterna hade kungjort att Guds förbund med David skulle komma att uppfyllas. Dessa psalmer citeras i NT som vittnesbörd om Kristus, som de på sitt unika sätt är. I honom är de verkligen uppfyllda.

När de rättfärdiga lider i Psaltaren – de som är "rättfärdiga" därför att de är oskyldiga, inte har provocerat eller gjort illa mot sina fiender, och därför att de är "ödmjuka" och förtröstar på Herren – och ropar ut till Gud i sitt trångmål (som Ps. 22; 69) blir de en röst för Guds lidande tjänare i en fientlig och ond värld.

Deras rop blev böner från Guds förtryckta "heliga" böner, och som sådana togs de upp i Israels bönbok. När Kristus blev människa, identifierade han sig själv med Guds "ödmjuka" folk i världen. Han blev för dem Guds oöverträffliga och rättfärdiga tjänare och han delade deras lidanden som orsakats av onda människor. På så sätt blev dessa böner också hans böner – på ett enastående sätt hans böner. I honom har lidande och befrielse om vilka dessa böner talade blivit uppfyllda (även om de fortsätter att vara deras böner som tar upp sitt kors och följer honom).

På samma sätt, när psalmisten talar om Guds förbund med sitt folk och om Guds stad och om templet i vilket Gud är, talar psalmisten ytterst om Kirsti församling. Psaltaren är inte bara en bönbok under det andra templets tid; den är också en bestående bönbok för Guds folk. Nu bör den dock användas i ljuset av en ny återlösningssera som bröt fram som en morgonrodnad i och med Messias första ankomst och kommer att gå mot sin slutgiltiga uppfyllelse vid hans andra tillkommelse.

FÖRSTA BOKEN

Psalm 1

¹Lycklig den som inte följer de gudlösa,
inte går syndares väg
eller sitter bland hädare
²utan har sin lust i Herrens lag
och läser den dag och natt.
³Han är som ett träd
planterat nära vatten —
det bär sin frukt i rätt tid,
aldrig vissnar bladen.
Allt vad han gör går väl.

⁴Inte så med de gudlösa —
de liknar agnar som vinden för
bort.
⁵Därför döms de gudlösa där
rätten råder
och syndarna i de rättfärdigas
krets.
⁶Herren är med på de rättfärdigas
väg,
men de gudlösas väg leder till
intet.

Psalm 2

¹Varför är folken i uppror,

Psalm 1 Vem som har skrivit boken och när är inte känt. Den gudomliga visheten förklarar här den slutgiltiga följden av de två ”vägarna”; ”syndarnas väg” (v. 1) och ”de rättfärdigas väg” (v. 6). Se 34:20-23; 37; Inledning till Ordspr.: vishetslitteratur. Som en inledning till boken påminner denna Psalm läsaren om (1.) att de som psalmisten talar om (genom att använda olika termer) som Guds folk, dem han tar emot i sin närvaro och visar ynnest till med sin frälsning och välsignelse, måste karaktäriseras av rättfärdighet – syndare har ingen del bland dem (v. 5; se Ps. 15; 24) – och (2.) att gudfruktig fromhet som omtalas i Psaltaren är ett troget gensvar på Guds uppenbarade (och skrivna) vilja i ens liv – som är en stig som leder till lycka.

1:1 Talar om ett stegrande samröre med de ogudaktiga och deras ogudaktiga vägar. *Lycklig*. De lyckliga omständigheterna för dem som vördar Herren och hans vilja (se 94:12; 112:1; 119:1-2; Ordspr. 29:18; jfr Ps. 42:1; 106:3; Ordspr. 14:21; Jes. 56:2), som sätter sin tillit till honom (se 40:5; 84:6,13; 144:15; 146:5; Ordspr. 16:20; Jes. 30:18; Jer. 17:7; jfr Ps. 2:12; 34:9), och blir välsignad av Gud (se särskilt 41:2-4; 144:13-15; se även Matt. 5:3-12). Psaltaren börjar med att kungöra de gudfruktigas lycka och slutar med att inbjuda allt levande varelser till att prisa Gud i hans jordiska och himmelska tempel (Ps. 150). *går*. Rätta sitt liv efter. *följer*. Överväganden och råd (se Ordspr. 1:10-19). *sitter*. Placerar sig själv. *hädare*. Se v. 5; de för vilka det onda är vanemässigt, för vilka ondskan är ett levnadssätt. De som hånar Gud och trotsar hans lag (se Ordspr. 1:22).

1:2 *Herrens lag ... läser den*. Söker ledning för livet i Guds lag snarare än i de ondas råd. *dag och natt*. Se Jos. 1:8.

1:3 *som ett träd ... aldrig vissnar*. Se Jer. 17:8; en liknelse om lycka och rättfärdighet. Ett sådant träd klarar både stötar och vind och blir genom att blomstra till välsignelse för människor, djur och fåglar med sin bestående frukt och skugga.

1:4 *liknar agnar som vinden för bort*. En liknelse om de ogudaktigas olycka. Agnar förs bort av minsta vind, och avlägsnandet av dem för med sig rening i och med att det som är ytterst oanvändbart avlägsnas (se not till Rut 1:22).

1:5 *döms de gudlösa*. Kommer inte att bestå under Guds vrede när han dömer (se 76:8; 130:3; Esra 9:15; Mal. 3:2; Matt 25:31-46; Upp. 6:17). *rättfärdigas krets*. Den tillbedjande samlingen i Guds helgedom (som i 22:26; 26:12; 35:18; 40:10-11; 111:1; 149:1; se Ps. 15; 24). *rättfärdiga*. En av flera termer i GT om Guds folk. Den representerar dem som ärar Gud och rättar sina liv i allting enligt hans vilja. I varje mänskligt sammanhang fullföljer de troget de förpliktelser som sammanhanget medför. Man håller i tankarna att makt och auktoritet (må det vara privat, social, politisk, ekonomisk, religiös, intellektuell) skall användas till att välsignas, inte till att utnyttja.

1:6 *väg...väg*. Visar att målet för de två livsstilarna också är målet för dem som väljer dem.

Psalm 2 Författare och tillkomst är okända (Petrus och Johannes tillskriver den David i Apg. 4:25 – möjligen i enlighet med den judiska seden att ära David som den huvudsaklige författaren psalmerna). En kungapsalm som ursprungligen komponerades för att användas i de daviditiska kungarnas kröningsceremonier, i ljuset av Herrens förbund med David (se 2 Sam. 7). Senare profetiska domsord mot Davids hus och tillkännagivandet av Guds framtida återlösning av sitt folk genom en upphöjd kunglig son av David belyste den messianska betydelsen av denna psalm. Som en andra del av en tvådelad inledning till Psaltaren förkunnar den lycka för alla dem som erkänner Guds och hans smordes herravälde och ”flyr till honom” (v. 12; se not till 1:1) – som den gudfruktige som talar i Psaltaren. Denna psalm citeras ofta i NT, där den tillämpas på Kristus som Davids mäktige son och Guds smorde.

varför detta gagnlösa mummel?
²Jordens kungar reser sig
och furstarna gaddar sig
samman
mot Herren och hans smorde.
³Vi sliter sönder deras band
och kastar av oss deras bojor!"
⁴Han som tronar i himlen ler,
Herren ser på dem med löje.
⁵Nu talar han till dem i vrede,
han skrämmer dem i sin harm:
⁶Jag har invigt min konung
på Sion, mitt heliga berg."
⁷Jag vill berätta vad Herren
bestämt.
Han sade till mig: "Du är min son,
jag har fött dig i dag.
⁸Be mig, så ger jag dig folken som arv

och hela jorden som egendom.
⁹Du skall krossa dem med en spira
av järn,
slå sönder dem som lerkärl."
¹⁰Konungar, besinna er,
ta varning, ni jordens härskare!
¹¹Tjäna Herren i fruktan,
hylla honom i bävan!
¹²Annars vredgas han och ni går
under,
ty hans vrede kan lätt blossa
upp.
Lyckliga de som flyr till honom.

Psalm 3

¹En psalm av David när han flydde för

2:1-3 *Folken i uppror.* I det forna Mellanöstern sammanföll kröningen av en ny kung ofta med uppror a de folk och kungar som hade blivit underkastade kronan. Den nyligen smorde kungen avtecknas här som härskare över ett rike.

2:1-2 För nytestamentlig tillämpning se Apg. 4:25-28.

2:1 *Varför...?* En retorisk fråga som antyder "hur vågar de!"

2:2 *Herren och hans smorde.* Att sätta sig mot Herrens smorde är också uppror mot den som har smort honom. *smord.* Psalmen syftar på en daviditisk kung och får sin slutgiltiga uppfyllelse i Kristus. Det svenska ordet "Messias" kommer från hebreiskans "smord" och det svenska ordet "Kristus" från det grekiska ordet för "smord".

2:4-6 *Herren hånar de upproriska.* Med hånfullt skratt möter Herren världens upproriska allianser med den suveräna tillkännagivandet att det är han som har etablerat den daviditiska kungen i sin egen kungliga huvudstad Sion (Jerusalem).

2:4 Se 59:9.

2:5 *vrede ... harm.* Guds vrede är alltid ett uttryck för hans rättfärdighet (se 7:12); se även not till 4:2).

2:6 *heliga berg.* Platsen för Jerusalems tempel (se 2 Krön. 33:15); se även 3:5; 15:1; 43:3 ("heliga berg"); 46:5.

2:7-9 Herrens smorde proklamerar Herrens tronbestigning. För tillämpning i NT på Jesu uppståndelse se Apg. 13:33; för hans överlägsenhet över änglarna se Hebr. 1:5; för hans tillsättande som överstepräst se Hebr. 5:5.

2:7 *min son.* I det forntida Främre Orientens religioner uttrycktes relationen mellan en stor kung och hans vasallkungar, som härskade genom hans auktoritet och visade honom lydnad, inte bara med orden "herre" och "tjänare" utan också "fader" och "son". Den daviditiska kungen var Herrens "tjäna-

re" och hans "son" (2 Sam. 7:5,14).

2:8 *egendom.* Din besittning – som Herrens "egendom" (2 Mos. 15:17; se Jos. 22:19; Ps. 28:9; 79:1; 82:8). *hela jorden.* Ytterst skall Herrens smordes värde sträcka sig så långt som Guds eget värde.

2:9 Enligt Upp. 12:5; 19:15 kommer denna världen att fulländas i Kristi segerrika välde. I Upp. 2:26-27 tillkännager Kristus att han vill utse dem som förblir trogna att tillsammans med honom dela hans segerrika styre över folken. *slå sönder dem som lerkärl.* Se Jer. 19:11.

2:10-12 De upproriska ledarna varnas.

2:11 *hylla.* Ropa i glädje till Herren som kung. *bävan.* Respekt och vördnad.

2:12 [*kyss.* Den första delen av versen har lämnats översatt i *Bibel 2000*. Fotnoten utgår ifrån *Svenska Folkbibeln* där den första delen lyder: "Ge Sonen hyllningskyss...". Övers. anm.] Ett tecken på underdånighet (se 1 Sam. 10:1; 1 Kung. 19:18; Hos. 13:2; se även 1 Mos. 41:40). Underkastelse inför en assyrisk kung uttrycktes genom att kyssa hans fötter. *ni går under.* Se 1:6 med not. *Lyckliga.* Se 1:1 med not. *honom.* Herren.

Psalm 3 Även om psalmisten har blivit angripen av många fiender, ber han med tillförsikt till Herren. Ps. 3 och 4 sammanbinds genom hänvisningar till ära se v. 4 och 4:3 [*kvad* i den hebreiska texten i båda verserna, övers. anm.] och till psalmistens sömn på natten (se v. 6; 4:9). I v. 6 talar David om förvisningen om att få vakna upp på morgonen därför att Herren kommer att beskydda honom när han sover. I 4:9 talar han om den inre friden p.g.a. Herrens omsorg med vilken han lägger sig till vila. Denna plats för bönen med hänvisningen till att vakna (morgon) och sova (kväll) i början av Psaltaren antyder att Guds trofasta omsorg uppehåller den gudfruktige både dag och natt oavsett vad hans behov eller omständigheter är, av

sin son Absalom.

²Herre, mina fiender är många!

Många reser sig mot mig.

³Många säger om mig:

"Han får ingen hjälp av Gud."

⁴Men du, Herre, är min sköld och min ära,

du är den som ger mig seger.

⁵Jag ropar högt till Herren, och han svarar från sitt heliga berg.

⁶Jag lade mig ner, jag sov, jag vaknade — Herren stöder mig.

⁷Jag fruktar ej för de tiotusen, som ansätter mig från alla håll.

⁸Herre, grip in! Rädsla mig, min Gud!

Du slår mina fiender på käken, du krossar de gudlösa tänder.

⁹Hjälpen kommer från Herren. Ge välsignelse åt ditt folk!

Psalm 4

¹För körledaren, till stränginstrument. En psalm av David.

²Svara mig när jag ropar, Gud, du som skaffar mig rätt. Du öppnar vägen när jag är

vilka många nämns i denna böernas bok.

3:1 när han flydde. Se 2 Sam. 15:13-17:22. Hänvisningar till händelser i Davids liv står som överskrift i 13 psalmer (3; 7; 18; 34; 51-52; 54; 56-57; 59-60; 63; 142), alla utom en (Ps. 142) i Första och Andra boken. Se Inledning; författare, titel.

3:2-3 Davids behov; hotad av många fiender.

3:3 Se 22:8-9; 71:10-11. Psalmisten citerar ofta sina onda förtryckare i syfte att framställa hur de hånar (se not till 1:1) Gud och hans tjänare (se not till 10:11). |Sela. Bibel 2000 har utelämnat ordet, se Bibel 82, övers. anm. | Ett ord med osäker innebörd som ofta förekommer i Psaltaren. Möjligen en musikalisk term. Se Inledning; författare, titel.

3:4-5 Davids tillförsikt till Gud som inte glömmat att svara på hans böner.

3:4 sköld. Att ens kung var ens sköld (beskyddare) var en vanlig föreställning i det gamla Israel. Att Herren är sitt folks sköld är ett efterkommande påstående (se 84:12; 91:4; 115:9-11; 5 Mos. 33:29; Ordspr. 30:5) eller anspråk (se 18:3,31; 28:7; 33:20; 119:114; 144:2). min ära. Psalmisten glädjer sig i Herren som sin kungliga försörjare och beskyddare (se not till 2:11). ger mig seger. Seger över hans fiender (se 110:7).

3:5 heliga berg. Platsen för Herrens boning, den jordiska motsvarigheten till hans himmelska tronstol (se not till 2:6).

3:6-7 Davids känsla för säkerhet.

3:6 Även om hans egen vakenhet överges i sömnen, beskyddar den vakande Herren honom (se 4:9).

3:8-9 Davids bön.

3:8 grip in ... rädda mig. Hebreiskan inleder ofta en uppmaning med uppmaningen att stiga upp som inbjuder till omedelbart handlande (se 2 Mos. 12:31, "gå"; 5 Mos. 2:13; Dom. 7:9 "Framåt, gå"). I poesin är de två imperativen ofta uppdelade mellan versradens två halvor. Därför ber psalmisten "grip in (och) rädda mig." Herre, min Gud. Dvs. Herren, min Gud; de två elementen i det sammanförda

gudomliga namnet är också ofta uppdelade mellan versradens två halvor. slå ... på käken. Troligen jämförs fiender med vilda djur (se not till 7:3).

3:9 Hjälpen kommer från Herren. Ett vanligt drag i Psaltarens böner är ett sammanfattande uttryck av förtröstan på att böerna kommer att bli eller har blivit hörda (som i 6:9-11; 7:11-18; 10:16-18; 12:8; 13:5-6 och på andra ställen; se not till 12:6-7). Här blir Davids tillit ett vittnesbörd för Guds folk. Ge välsignelse åt ditt folk! Se 25:22; 28:8-9; 51:20. Psalmisten står inför Gud, den högste Kungen, som hans tjänare som har ansvaret för Guds folks välgång.

Psalm 4 Kanske en bön om lättnad när hungersnöd (möjligen torka; se v. 8) har kommit över och många vänder sig från Herren till kanaaneernas gudar, av vilka de förväntar sig något bättre. Se Ps. 3.

4:1 Se Hab. 3:19. För körledaren. Kanske en liturgisk anmärkning som antingen antyder att psalmen skall infogas i samlingen av de verk som skulle användas av musikledaren i Israels gudstjänst, eller att den skulle reciteras av körledaren i den levitiska kören eller av kören själv när psalmen användes i tempeltjänsten (se 1 Krön. 23:5,30; 25; Neh. 11:17). I denna del av liturgin fungerade leviterna som representanter för hela den tillbedjande församlingen. Folket följde ledaren och svarade "amen" och "prisa Gud" (halleluja); se 1 Krön. 16:36; Neh. 5:13; jfr 1 Kor. 14:16; Upp. 5:14; 7:12; 19:4. till stränginstrument. Se Ps. 6; 54-55; 61; 67; 76:1. Detta liturgiska sätt antyder att leviterna (se föregående not) skulle ackompanjera psalmerna med harpa och lyra (se 1 Krön. 23:5; 25:1,3,6; jfr Ps. 33:2; 43:4; 71:22; se även noter till Ps. 39:1; 42:1).

4:2 En inledande vädjan att bli hörd. rätt. Mycket ofta syftar Guds "rättfärdighet" i psalmerna (och ofta på annat håll i GT) på den trofasthet som han visar. Denna trofasthet står i fullständig överensstämmelse med hans förpliktelse (uttrycklig och antydd) mot hans folk och med hans ställning som

trängd.
 Visa mig nåd och hör min bön.
³Ni mäktiga,
 hur länge skall ni skymfa min
 heder,
 älska tomhet och bruka lögn?
⁴Ni skall veta att Herren har varit
 förunderligt god mot mig,
 han hör när jag ropar till honom.
⁵Upprörs ni, så synda inte.
 Säg där ni ligger på er bädd: "Var
 stilla!"
⁶Ge rätta offer, förtrösta på Herren.
⁷Många säger: "Vem kan ge oss
 lycka?"
 Herre, låt ditt ansikte lysa över
 oss.
⁸Av dig har jag fått en större glädje
 än de som fått korn och vin i
 mängd.
⁹Jag lägger mig ner i frid och sover.
 Du, Herre, låter mig bo i trygghet.

Psalm 5

¹För körledaren, till flöjtspel. En psalm

av David.
²Lyssna på mig, Herre, hör mina
 suckar!
³Ge akt på mitt rop, min konung
 och Gud,
 till dig går min bön.
⁴Herre, om morgonen skall du höra
 min röst,
 då bereder jag mitt offer och
 väntar.
⁵Du är inte en Gud som kan tåla
 brott,
 ingen ond får bo hos dig.
⁶De övermodiga skall skygga för
 din blick,
 du hatar alla ogärningsmän.
⁷Du förgör lögnarna, Herre,
 mördare och bedragare avskyr du.
⁸Men jag får gå in i ditt hus,
 ty din godhet är stor.
 Jag faller ner i vördnad,
 vänd mot ditt heliga tempel.
⁹Herre, led mig rätt,
 jag omges av fiender,
 jämna din väg för mig.
¹⁰I deras mun finns ingen sanning,
 deras inre är fördärv,

gudomlig kung. Honom kan den svage vända sig till för beskydd, den förtryckte för upprättelse och den behövande för hjälp. *öppna vägen*. Ordagrant "göra en rymlig plats för mig" (se 18:20 med not).

4:3-4 David tillrättavisar dem som vänder sig bort från hans Gud för att söka befrielse från falska gudar. Han försäkrar dem att Herren kommer att höra honom.

4:3 *hur länge...?* Se Inledning: teologi; se not till 6:4. *min heder*. Davids speciella förhållande till Herren är en källa till hans heder – eller kanske talar han här direkt till Gud; se även Inledning: författare, titel.

4:4 *Herren har varit förunderlig god mot mig*. [Den hebreiska texten kan översättas på flera sätt, "Herren har utvalt åt sig den fromme." (Bibel 82); "Ni skall veta hur förunderligt Herren tar an den fromme." (Svenska Folkbibeln), övers. anm.] Hebreiskans *hasid* förekommer 26 gånger i Psaltaren (en gång om Gud: 145:17 "kärleksfull"; jfr 18:26). Det är ett av de hebreiska orden som används om Guds folk, och syftar på dem som folk som är eller borde vara hängivna och trogna Gud.

4:5-6 En uppmaning till att inte låta förbittring eller oro (ordagrant "skaka" av vrede eller fruktan) ta över utan se på Herren.

4:5 *Upprörs ni, synda inte*. Paulus använder dessa ord i ett annat sammanhang (se Ef. 4:26).

4:7 Inför en vida utbredd oro ber David till Herren att välsigna. *Vem...?* Vilken av gudarna...? *ansikte lysa över oss*. Se not till 13:2; ett allmänt uttryck för välvilja, påminner om Arons välsignelse (se 4 Mos. 6:25-26).

4:8-9 Davids tillit (se not till 3:9).

4:8 *Av dig har jag fått större glädje*. [Bibel 2000 har översatt hebreiskans hjärta (*lev*) med "jag". Du ger mig glädje i hjärtat...." (Bibel 82); "Du har sänkt mitt hjärta glädje..." (Svenska Folkbibeln), övers. anm.] Hjärta är i bibliskt språkbruk den innersta kärnan i människans ande från vilken känslor, tankar, motivationer, mod och handlingar springer fram – "ty hjärtat styr livet" (Ordsp. 4:23). [jfr Matt. 9:4; 15:19, övers. anm.]

4:9 Se 3:6-7. *i frid*. Utan fruktan.

Psalm 5 Denna morgonbön, som kanske bads vid tiden för morgonoffret, är psalmistens rop på hjälp när hans fiender sprider elaka lögnen i syfte att förgöra slut honom.

5:1 *För körledaren*. Se not till 4:1 *flöjtspel*. Det hebreiska ordet förekommer endast här; betydelsen är osäker.

5:2-4 Inledande vädjan att bli hörd.

en öppen grav är deras strupe,
sin tunga gör de hal.
¹¹Låt dem stå med skuld, o Gud,
låt deras planer falla dem!
Stöt bort dem för deras många
synder —
de trotsar dig!
¹²Men alla som flyr till dig
skall fröjdas och alltid jubla,
du skyddar dem och de höjer
glädjerop,

alla som älskar ditt namn.
¹³Du, Herre, välsignar den
rättfärdige.
Din ynnest täcker honom som en
sköld.

Psalm 6

¹För körledaren, till stränginstrument.
En psalm av David.

5:3 *konung*. Se Inledning; teologi.

5:5-7 En vädjan att Guds rättfärdighet skulle styra över mänskligheten.

5:6 *övermodiga*. Se not till 31:24.

5:8-9 Psalmisten presenterar sin sak för Herren i ödmjuk vördnad (v. 8) och litar på Herrens stora godhet (v. 8) och hans rättfärdighet (v. 9).

5:8 *godhet är stor*. Se not till 6:5.

5:9 *led mig*. Som en herde (se 23:3). *rätt*. Se not till 4:2. *jämna din väg*. Låt den väg du leder mig på vara rak, jämn och fri från hinder och frestelser. Psalmisten ber att Gud så skulle leda honom att hans fiender inte skulle ha några grunder för sina illvilliga anklagelser mot honom (se 25:4; 27:11; 139:24; 143:8-10).

5:10-11 Anklagelse (ett ofta förekommande tema i Psaltarens böner) och uppmaning till återställelse.

5:10 *I deras mun finns ingen sanning*. Det oftast använda vapnet mot psalmisten är tungan (för ett slående exempel se Ps. 12; se också not till 10:7). Psalmisten erfor att tungan är lika dödlig som svärdet (se 57:5; 64:4-5). Kanske förekommer så ofta i Psaltaren vädjan till Gud mot dem som illvilligt använder tungan därför att det endast är i Guds rättsal som en person kan erfarra gottgörelse för sådana angrepp. *inre* [hjärta]. Se not till 4:8. *grav ... strupe*. Se not till 49:15 [jfr Ps. 49:15 i *Bibel 82* och *Svenska Folkbibeln*, övers. anm.] *sin tunga gör de hal*. För fienders handlingar och intriger, vanligtvis innefattande lögnen för att misskreditera kungen och få honom på fall, se Ps. 17; 25; 27-28; 31; 35; 41; 52; 54-57; 59; 63-64; 71; 86; 109; 140-141 – alla tillskrivs David. Ofta kom sådana anfall när kungen var "nere" och till synes övergiven av Gud (som i Ps. 25; 35; 41; 71; 86; 109). I ett sådant fall betraktades han inte längre passa som kung – Gud var inte längre med honom (och så kunde han inte längre garantera nationens säkerhet; se 1 Sam. 8:20; 11:12; 12:12; 25:28; 2 Sam. 3:18; 7:9-11). Hur som helst, var han ett enkelt byte (se 3:3; 22:8-9; 71:11). Se not till 86:17. Se även Paulus användning av denna vers i Rom 3:13.

5:11 Närvaron av s.k. "imprekationer" (förbannelser) i Psaltaren har orsakat ändlösa diskussioner och fått många kristna att rygga tillbaka med tanke på Jesu ord att vända den andra kinden till och att

be för ens fiender (se Matt. 5:39,44), och hans eget exempel på korset (se Luk. 23:34). Faktum är att dessa "imprekationer" inte alls är det; snarare är de vädjan till Gud att ställa till rätta felaktigheter som begåtts mot psalmisten genom att ålägga ett straff proportionellt med det onda de åsamkats (se 28:4) – alltså i enlighet med en normal mänsklig juridisk process (se 5 Mos. 25:1-3). Psalmisten visste att den som råkat ut för illgärningar inte har rätt att själv ge tillbaka utan skall lämna vedergällningen till Herren "tills vedergällningens dag är inne" (5 Mos. 32:35; se Ordspr. 20:22; Rom. 12:19). Därför lämnar de sin sak till den gudomlige Domaren (se Jer. 15:15). *Stöt bort*. Från Guds närvaro och så från källan till välsignelse och liv (se 1 Mos. 3:23). *trotsar dig*. Genom deras attacker mot psalmisten.

5:12 Psalmisten utökar sina böner till att omfatta alla gudfruktiga (se not till 3:9). *ditt namn*. Herrens namn är ett uttryck för hans karaktär (se noter till 2 Mos. 3:14-15; 34:6-7). Det existerar inte skilt från Herren, men är lika med Herren själv i hans nådefulla uppenbarande och tillgängligt för hans folk. Av den anledningen är templet i Jerusalem det jordiska residenset för hans namn bland hans folk (se 74:7; 5 Mos. 12:5,11; 2 Sam. 7:13), och hans folk kan be till honom genom att åkalla hans namn (se 79:6; 80:19; 99:6; 105:1; 116:4,13,17). Herrens namn skyddar (se 20:2; Ordspr. 18:10); Herren räddar genom sitt namn (se 54:3); och hans räddande gärningar vittnar om att hans namn är nära (se 52:11). Därmed "litar" den fromme på hans namn (20:8; 33:21), hoppas på hans namn (se 52:11), "lov-sjunger" han namn (7:18; 9:3; 18:50), och "gläder" sig över hans namn (89:17). Både "kärlek" och "fruktan" som endast tillhör Herren är på liknande sätt riktade mot hans namn (kärlek: 69:37; 119:132; fruktan [vördnad]: 86:11; 102:16).

5:13 Se not till 3:9. *trofast*. [Hebreiskans *tsedeq* kan översättas på flera olika sätt, bl a "rättfärdige" (*Bibel 82*, *Svenska Folkbibeln*), övers. anm.] Se not till 1:5.

Psalm 6 En bön i en tid av allvarlig sjukdom, ett tillfälle som Davids fiender grep för att ge utlopp för sin fientlighet. I tidig kristen liturgisk tradition räknades den bland de sju ångerpsalmerna (de andra är: Ps. 32; 38; 51; 102; 130; 143).

6:1 Se not till Ps. 4:1. [till *Seminit*. (*Bibel 82*),

²Herre, tukta mig inte i din vrede,
straffa mig inte i din harm!
³Förbarma dig, Herre, jag är
kraftlös,
bota mig, Herre, min kropp tvinar
bort
⁴och min själ är fylld av skräck —
o Herre, hur länge?
⁵Kom tillbaka, Herre, rädda mitt liv,
hjälp mig i din godhet,

⁶ty ingen åkallar dig bland de döda.
Vem lovsjunger dig i dödsriket?
⁷Jag är matt av mitt suckande.
Jag dränker min bädd i tårar var
natt,
sängen dryer av gråt.
⁸Mina ögon är skumma av sorg,
mina fiender har fått dem att
åldras.
⁹Gå bort från mig, ogärningsmän,

övers. anm.] Representerar en hebreisk preposition med en vid betydelse. Förekommer också i Ps. 12:1 och i 1 Krön. 15:21 [i *Bibel* 82]. Den syftar kanske på ett åttasträngat instrument.

6:2-4 En inledande vädjan om barmhärtighet. Även om det är Herren som har sänt hans sjukdom för att tukta honom för hans synder (se 32:3-5; 38:2-9,18-19), ber psalmisten att Gud inte ska låta sin vrede drabba honom med hela dess styrka som straff för synden, i så fall kommer han att dö (se v. 6; se även 130:3).

6:2 Ps. 38 börjar på samma sätt. *tukta ... straffa.* (se 39:12; se även not till 3:8). *vrede ... harm.* Se not till 2:5.

6:3 *kropp.* [Hebreiskan har *ben*, övers. anm.] Benen i kroppen representerar hela kroppen.

6:4 *liv.* [Hebreiskans *nefes* kan översättas på olika sätt, "själ", "varelse", "liv", "jag", övers. anm.] *Nefes* är inte en andlig aspekt skild från det fysiska, inte heller är psalmistens "inre" varelse skild från hans "yttre" varelse utan hans verkliga jag som en levande, medveten, personlig varelse. Dess användning tillsammans med "ben" (också i 35:9-10: "hela min varelse") innebar inte för den hebreiska författaren två åtskilda begrepp utan utgjorde för honom två sätt att syfta på sig själv vilket också är fallet med kombinationen "själ" och "kropp" (31:10; 63:2). *hur länge.* Se Inledning: teologi. Ett sådant språk som innehåller otålighet och klagan återkommer ofta i Psaltarens böner (vanligen "hur länge", eller "när" eller "varför"). Det uttrycker vändan inför befrielse som (ännu inte) beviljats och framlägger det mod med vilket psalmförfattarna kämpar med Gud genom att utgå från sin grundläggande relation till honom och sin övertygelse beträffande hans rättfärdighet (se not till 4:2).

6:5-6 Uppriktig bön om att bli räddad från döden.

6:5 *i din godhet.* Det hebreiska uttrycket [*hæsæd* egentligen "nåd", "kärlek", "lojalitet", "trohet", "trofasthet", övers. anm.] antyder vänskap. Vädjan till Guds "godhet, vänlighet, barmhärtighet" förekommer ofta i GT eftersom den sammanfattar allt det som Herren förband sig att visa Israel (se 5 Mos. 7:9,12) så väl som till David och hans dynasti (se 89:25,29,34; 2 Sam. 7:15; Jes. 55:3).

6:6 Psalmisten ivrar för att Guds lov står på spel. Det är de levande, inte döda som kommer ihåg

Guds barmhärtighet och lovprisar hans räddning. Vanligtvis betraktade israeliterna döden som de såg den – den exakta motsatsen till livet. Och uppståndelsen var inte ännu en del av deras gemensamma upplevelse av Gud. Graven möjliggjorde ingen flykt från Gud (se 139:8), men exakt hur de betraktade de gudfruktiga dödas tillstånd är inte klart. (Icke-bibliska dokument från det forna Mellanöstern ger uttryck för en allmän uppfattning att odödligheten bara var reserverad för gudar men att de döda fortsatte att ha någon form av skuggtillvaro i den mörka, dystra undervärlden.) Författarna till GT visste att människan hade skapats för att leva, att Guds vilja för hans folk var liv och att han hade makten över döden. De visste också att döden var varje människas lott, och att när tiden var inne skulle de fromma vila hos Gud och accepterade det med sinnesro (se 1 Mos. 15:15; 25:8; 47:30; 49:33; 1 Kung. 2:2). Döden kunde t.o.m. bli en välsignelse för de rättfärdiga, erbjuda en flykt från större ondska som skulle ta över de levande (se 2 Kung. 22:20; Jes. 57:1-2). Till detta kommer att de rättfärdigas död var enligt allmän mening bättre än de ogudaktigas (se 4 Mos. 23:10). Det verkar stå klart att det också fanns en medvetenhet om att döden (som observerad) inte var slutet för de rättfärdigas hopp, att Gud hade mer i beredskap för dem (se särskilt 16:9-11; 17:15; 49:15-16; 73:24; se även not till 1 Mos. 5:24). Men när psalmisterna kämpade med Gud för sitt liv, var det döden som de stod inför, i dess radikala motsats till livet.

6:7-8 Ängslan under natten p.g.a. den förlängda sjukdomen och fiender som sårar.

6:7 *Jag är matt av suckande.* Diktens kärna – som understryker den bedjandes lidelsefullhet. Detta litterära grepp – att placera en tematisk nyckel i diktens mitt – användes ofta (se not till 8:5, 21:8; 23:4; 34:9-15; 42:9; 47:6-7; 48:9; 54:6; 71:14; 74:12; 76:8; 82:5a; 86:9; 92:9; 97:7; 113:5; 138:4-5; 141:5; Se Inledning: litterära drag).

6:8 *Mina ögon är skumma.* I GT:s livfulla språk blir ögonen skumma när styrkan viker (se 38:11; 1 Sam. 14:27,29; Jer. 14:6), p.g.a. sorg (sammanfaller ofta med hemsökelse: 31:10; 88:10; Job 17:7; Klagov. 2:11) och av längtan efter ouppfylld eller uppskjutet hopp (se 69:4; 119:82,123; 5 Mos. 28:32; Jes. 38:14). *mina fiender.* Se not till 5:10.

6:9-11 Slutats som uttrycker en hoppfull för-

Nya testamentet

DE SYNOPTISKA EVANGELIERNÄ

En omsorgsfull jämförelse av de fyra evangelierna visar att Matteus, Markus och Lukas är anmärkningsvärt lika, medan Johannes skiljer sig från dem. De tre första evangelierna använder till stor del samma språk och material, och presenterar händelser och utsagor om Kristi liv i en ordning som liknar varandra mycket. (Kronologisk ordning tycks dock inte strikt ha följts i något av evangelierna.) P.g.a. den inbördes överensstämmelsen kallas dessa tre böcker för de synoptiska evangelierna (*syn* "tillsammans, gemensam med"; *optisk* "syn", därför "samsyn"). För t.ex. innehållslig överensstämmelse se Matt. 9:2-8; Mark. 2:3-12; Luk. 5:18-26. Ett exempel på lika ordalydelse är Matt. 10:22a; Mark. 13:13a; Luk. 21:17. En matematisk jämförelse visar att 91% av Markusevangeliet finns i Matteus, medan 53% av Markus finns i Lukas. En sådan överensstämmelse väcker frågor om de synoptiska evangeliernas ursprung. Var författarna beroende av samma källa? Av varandra? Frågor som dessa utgör ett så kallat synoptiskt problem. Flera lösningar har föreslagits:

1. *Användning av muntlig tradition.* En del har tänkt att traditionen hade blivit så stereotyp att den utgjorde en gemensam källa från vilken evangelisterna hämtade material.

2. *Användning av ett tidigt evangelium.* En del har förespråkat att de synoptiska författarna alla hade tillgång till ett tidigare, numera förlorat, evangelium.

3. *Användning av skrivna fragment.* En del har antagit att skrivna fragment hade författats om varierande händelser i Kristi liv och att de synoptiska författarna använde sig av dem.

4. *Ömsesidigt beroende.* En del har antagit att synoptikerna använde varandras material med resultatet att det de skrev blev ofta mycket lika.

5. *Användning av två huvudskällor.* Den vanligaste uppfattningen är numera att Markusevangeliet och ett hypotetiskt dokument, kallat *Quelle* (tyska och betyder "källa") eller *Q*, användes av Matteus och Lukas för det mesta som står i deras evangelier.

6. *Matteus prioritet och användning.* Ytterligare ett synsätt föreslår att de två andra synoptikerna använde Matteus som sin huvudkälla.

7. *En kombination av det mesta ovan.* Denna teori antar att författarna till de synoptiska evangelierna använde sig av den muntliga traditionen, skrivna fragment, ömsesidigt beroende av andra synoptiker eller deras evangelier, och ögonvittnesskildringar.

Datering av de synoptiska evangelierna

Antagande A

Matteus och Lukas använde Markus som huvudkälla

Uppfattning nr 1

Markus skrevs på 50- eller tidigt under 60-talet

- (1) Matteus skrevs så sent som på 50- eller på 60-talet
- (2) Lukas skrevs 59-63

Uppfattning nr 2

Markus skrevs 65-70

- (1) Matteus skrevs på 70-talet
- (2) Lukas skrevs på 70-talet

Antagande B

Matteus och Lukas använde inte Markus som källa

Uppfattning nr 1

Markus kunde ha skrivits närsom helst mellan år 50 och 70

Uppfattning nr 2

Markus skrevs 65-70

- (1) Matteus skrevs på tidigt 50-tal (se Inledning till Matteus: Datering och plats för skrivande)
- (2) Lukas skrevs 59-63 (se Inledning till Lukas: Datering och plats för skrivande)

[Det finns forskare som daterar de synoptiska evangelierna ca tio år tidigare, se t.ex. John Wenham, Redating Matthew, Mark & Luke, Hodder & Stoughton, 1991. Övers. anm.]

Evangeliet enligt Matteus

Se ovan: De synoptiska evangelierna.

Författare

De tidiga kyrkofäderna vidhöll enhetligt att Matteus, en av de 12 apostlarna, var författare till detta evangelium. Dock har moderna kritiska studieresultat - speciellt de som betonar Matteus beroende av Markus till en väsentlig del av sitt evangelium - fått en del lärda att förkasta Matteus författarskap. Varför, undrar de, skulle Matteus, ett ögonvittne till händelserna i vår Herres liv, vara så djupt beroende av Markus berättelse? Det bästa svaret tycks vara att han höll med om det och ville visa att det apostoliska vittnesbördet om Kristus var odelat.

Matteus, vars namn betyder "Herrens gåva", var en tulltjänsteman som lämnade sitt arbete för att följa Jesus (9:9-13). I Markus och Lukas kallas han vid ett annat namn, Levi.

Datering och plats för skrivande

Den judiska naturen i Matteusevangeliet kan tyda på att det skrevs i Palestina, även om många anser att det kan ha härstammat från Antiokia i Syrien. En del har p.g.a. dess judiska karaktärsdrag förespråkade att det skrevs under den tidiga kyrkans tid, möjligen under den tidiga delen av 50-talet, när kyrkan till stor del var judisk och evangeliet predikades enbart för judar (Apg. 11:19). Dock dateras det till en senare tid av dem som sluter sig till att både Matteus och Lukas till en stor del hämtade material från Markus - till tiden efter att Markusevangeliet redan cirkulerat en tid. Följaktligen känner en del att Matteus kunde ha skrivits på det sena 50- eller på 60-talet. Andra, som antar att Markus skrevs mellan 65 och 70, placerar Matteus på 70-talet eller t.o.m. senare.

Mottagare

Eftersom hans evangelium skrevs på grekiska var Matteus läsare uppenbarligen grekisktalande. De verkar också ha varit judar. Många element pekar på en judisk läsar-krets: Matteus intresse för GT:s uppfyllelse (han har fler GT-citat och hänvisningar än någon annan NT-författare); han spårar Jesu härstamning från Abraham (1:1-17); han ger inga förklaringar till judiska seder (speciellt i kontrast till Markus); han använder judisk terminologi (t.ex. "himmelriket" och "Fader i himlen", där "himlen" uppenbarar den judiska vördnadsfulla motvilligheten till att använda Guds namn); hans betoning på Jesu roll som Davids son (1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 20:30-31; 21:9,15; 22:41-45). Detta betyder dock inte att Matteus begränsar sitt evangelium till judarna. Han berättar om (de icke judiska) stjärntydnarnas ankomst för att tillbe den nyfödde Jesus (2:1-12), likväl som Jesu utsaga att "åkern är världen" (13:38). Han återger också den fullständiga stora missionsbefallningen (28:18-20). Dessa avsnitt visar att Matteusevangeliet, trots att det är judiskt, är universellt.

Syfte

Matteus huvudsyfte är att visa för sina judiska läsare att Jesus är deras Messias. Han gör det primärt genom att visa hur Jesus i sitt liv och i sin verksamhet uppfyllde GT:s skrifter. Även om alla evangelisterna citerar GT innehåller Matteusevangeliet nio ytterligare textbevis (1:22-23; 2:15; 2:17-18; 2:23; 4:14-16; 8:17; 12:17-21; 13:35; 27:9-10) för att framföra sitt huvudtema: Jesus är uppfyllelsen av GT:s förutsägelser om Messias. Matteus återupptäcker också det gammaltestamentliga gudsfolkets historia rekapitulerad i Jesu liv (se t.ex. hans citat av Hos. 11:1 i 2:15). För att fullfölja sitt syfte betonar Matteus också Jesu daviditiska släktled (se Mottagare ovan).

Struktur

Materialets organisering visar ett konstnärligt drag. Hela evangeliet kretsar kring fem stora tal: (1) kap. 5-7; (2) kap. 10; (3) kap. 13; (4) kap. 18; (5) kap. 24-25. Att detta är medvetet står klart från refrängen som avslutar varje tal: "När Jesus hade avslutat detta tal" eller liknande uttryck (7:28; 11:1; 13:53; 19:1; 26:1). De berättande delarna leder vid varje tillfälle fram till talen. Evangeliet har en lämplig prolog (kap. 1-2) och en utmanande epilog (28:16-20).

Uppdelningen i fem delar kan tyda på att Matteus hade Pentateuken som sin förebild (de fem första böckerna i GT). Han kan möjligen också presentera evangeliet som en ny Torah (lag) och Jesus som en ny och större Mose.

Disposition

- I Jesu födelse och tidiga år (kap. 1-2)
  - A. Hans släkttavla (1:1-17)
  - B. Hans födelse (1:18-2:12)
  - C. Flykten till Egypten (2:13-23)
- II Början av Jesu verksamhet (3:1-4:11)
  - A. Hans föregångare (3:1-12)
  - B. Hans dop (3:13-17)
  - C. Han frestas (4:1-11)
- III Jesu verksamhet i Galileen (4:12-14:12)
  - A. Början av verksamheten i Galileen (4:12-25)
  - B. Bergspredikan (kap. 5-7)
  - C. Flera underverk (kap. 8-9)
  - D. Utsändning av de 12 apostlarna (kap. 10)
  - E. Verksamhet på olika håll i Galileen (kap. 11-12)
  - F. Liknelser om riket (kap. 13)
  - G. Herodes reaktion på Jesu verksamhet (14:1-12)
- IV Jesus lämnar Galileen (14:13-17:20)
  - A. Till östra sidan om Galileiska sjön (14:13-15:20)
  - B. Till Fenikien (15:21-28)
  - C. Till Dekapolis (15:29-16:12)
  - D. Till Caesarea Filippi; Jesu första förutsägelse om sin död (16:13-17:20)
- V Jesu sista verksamhet i Galileen (17:21-18:35)
  - A. Jesu andra förutsägelse om sin död (17:22-23)
  - B. Tempelskatten (17:24-27)
  - C. Tal om livet i riket (kap. 18)
- VI Jesu verksamhet i Judeen och Perea (kap. 19-20)
  - A. Undervisning om skilsmässa (19:1-12)

- B. Undervisning om små barn (19:13-15)
- C. Den rike mannen (19:16-30)
- D. Liknelsen om vingårdsarbetarna (20:1-16)
- E. Jesu andra förutsägelse om sin död (20:17-19)
- F. En mors vädjan (20:20-28)
- G. Blinda utanför Jeriko botas (20:29-34)
- VII Den sista veckan (kap. 21-27)
  - A. Intåget i Jerusalem (21:1-11)
  - B. Rensning av templet (21:12-17)
  - C. De sista kontroverserna med judiska ledare (21:18-23:39)
  - D. Tal på Olivberget om tidens ände (kap. 24-25)
  - E. Jesu fötter blir smorda (26:1-13)
  - F. Jesu gripande, rättegång och död (26:14-27:66)
- VIII Uppståndelsen (kap. 28)

Jesu släkttavla

1 ¹Släkttavla för Jesus Kristus, son av David, som var son av Abraham.

²Abraham var far till Isak, Isak till Jakob, Jakob till Juda och hans bröder, ³Juda till Peres och Serach, vilkas mor var Tamar, Peres till Hesron, Hesron till Ram, ⁴Ram till Amminadav, Amminadav till Nachshon, Nachshon till Salma, ⁵Salma till Boas, vars mor var Rachav, Boas till Oved, vars mor var Rut, Oved till Jishaj ⁶och Jishaj till David, konungen.

David var far till Salomo, vars mor var Urias hustru, ⁷Salomo till Rehabeam, Rehabeam till Avia, Avia till Asa, ⁸Asa till Joshafat, Joshafat till Joram, Joram till Ussia, ⁹Ussia till Jotam, Jotam till Achas, Achas till Hiskia, ¹⁰Hiskia till Manasse, Manasse till Amon, Amon till Josia ¹¹och Josia till Jojakin och hans bröder, vid den tid då folket fördes bort till Babylon.

¹²Efter bortförandet till Babylon blev Jojakin far till Shealtiel, Shealtiel till

Serubbabel, ¹³Serubbabel till Avihud, Avihud till Eljakim, Eljakim till Asor, ¹⁴Asor till Sadok, Sadok till Akim, Akim till Elihud, ¹⁵Elihud till Elasar, Elasar till Mattan, Mattan till Jakob ¹⁶och Jakob till Josef, Marias man; av henne föddes Jesus som kallas Kristus.

¹⁷Antalet släktled är alltså: från Abraham till David fjorton led, från David till fångenskapen i Babylon fjorton led och från fångenskapen i Babylon till Kristus fjorton led.

Jesu födelse

¹⁸Med Jesu Kristi födelse förhöll det sig så: hans mor, Maria, hade blivit trolovad med Josef, men innan de hade börjat leva tillsammans visade det sig att hon var havande genom helig ande. ¹⁹Hennes man Josef, som var rättfärdig och inte ville dra vanära över henne, tänkte då skilja sig från henne i tysthet. ²⁰Men när han hade beslutat sig för det

1:1-16 För jämförelse av Matteus släkttavla med Lukas se not till Luk. 3:23-38. Den sortens människor som finns i denna släkttavla visar den stora spännvidden av dem som utgör Guds folk och Jesu släkt.

1:1 *son av David.* En messiansk titel (se not till 9:27) som flera gånger återfinns i detta evangelium (i 1:20 är det inte en messiansk titel). *son av Abraham.* Eftersom Matteus skrev till judar var det viktigt att identifiera Jesus på detta sätt.

1:4 *Amminadav.* Arons svärfar (2 Mos. 6:23).

1:5 *Rachav.* Se Jos. 2. Eftersom det är ganska långt mellan Rahav och David och eftersom Matteus önskan är att systematisera (se not till v. 17), förutsätts många generationer mellan dessa två, men nämns inte av Matteus.

1:8 *Joram till Ussia.* Matteus antyder att Joram var Ussias far, men från 2 Krön. 21:4-26:23 framstår det klart att flera generationer förutsätts däremellan (Achasja, Joash och Amasja) och att "far" används i betydelsen "förfader". [I grundtexten står det hela vägen *ëgënesen*, "födde", "Abraham födde Isak, Isak födde Jakob, Jakob födde...". Övers. anm.]

1:11 *Josia till Jojakin.* Liknande (se not till v. 8). Se not till v. 8. Josia var faktiskt Jojakims far och Jojakins farfar (2 Krön. 36:1-9).

1:12 *Shealtiel till Serubbabel.* I verkligheten Serubbabels farfar (1 Krön. 3:17-18).

1:16 Matteus säger inte att Josef var Jesu far, bara att han var Marias man och att hon födde Jesus. I sin släkttavla visar Matteus att även om Jesus inte

var Josefs biologiska son är han son i juridisk mening och därför Davids ättling.

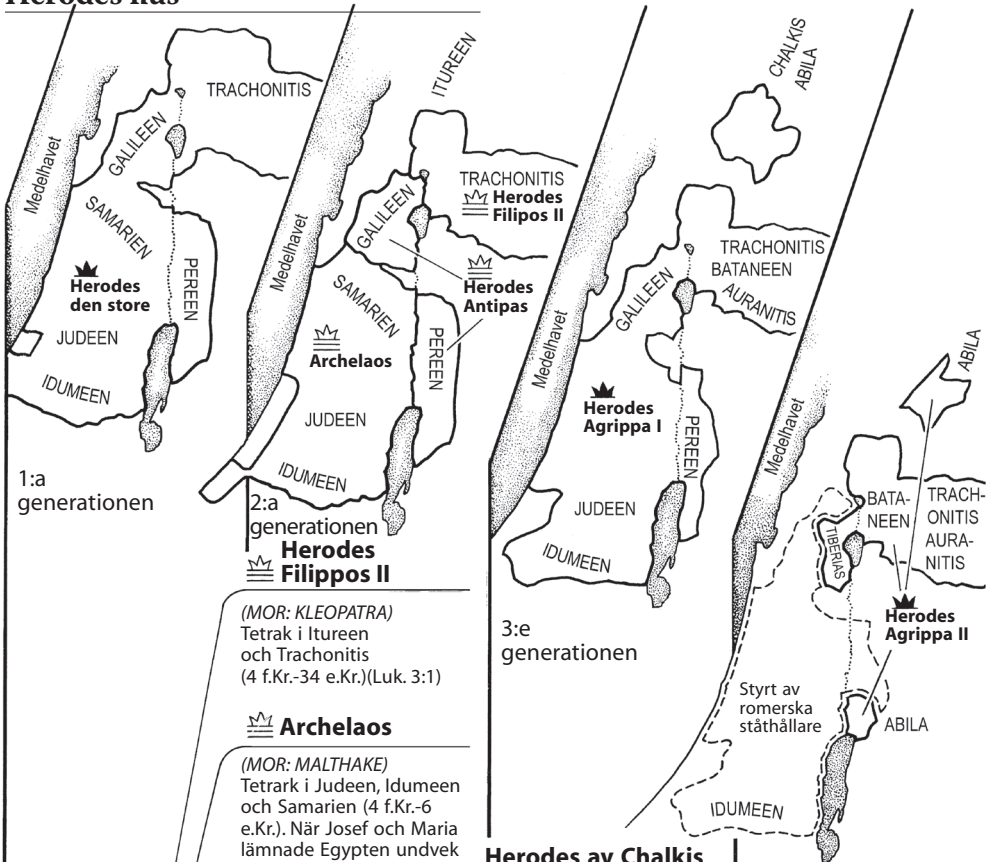
1:17 *fjorton led ... fjorton... fjorton.* Denna sorts uppdelning reflekterar två karaktärsdrag i Matteusevangeliet: (1.) en uppenbar förtjusning över siffror och (2.) viljan till systematisk uppställning. Talet 14 kan ha valts därför att det är två gånger sju (talet för fullhet) och/eller därför att det är det numeriska värdet i Davids namn (se not till Upp. 13:18). [Kristus (grek.), och Messias (hebr.) betyder båda "den smorde". Övers. anm.] För bruket att klämma ihop släkttavlor för att få fram ett önskat antal namn se Inledning till 1 Krönikeboken: släkttavlor.

1:18 *trolovad.* Under den judiska trolovningen hade de trolovade ingen sexuell relation, men den var mycket mer bindande än en modern förlovning och kunde endast brytas genom skilsmässa (se v. 19). I 5 Mos. 22:24 kallas en förlovad kvinna för "en annans kvinna". Matteus använder uttrycket "hennes man" om Josef (v. 19) innan de har gift sig [se not till Joel 1:8, övers. anm.].

1:19 *rättfärdig.* För en jude betydde detta att vara ivrig efter att hålla lagen. *skilja sig från henne i tysthet.* Han kunde skriva på de nödvändiga juridiska handlingarna, men inte låta henne bli offentligt stenad (se 5 Mos. 22:23-24).

1:20 *i en dröm.* Detta uttryck förekommer fem gånger i de två första kapitlen i Matteusevangeliet (här; 2:12-13; 19:22) och indikerar det sätt på vilket Herren talade till Josef. *Davids son.* Kanske en an-

Herodes hus

1:a generationen

2:a generationen
Herodes Filippus II(MOR: KLEOPATRA)
Tetrak i Itureen och Trachonitis
(4 f.Kr.-34 e.Kr.)(Luk. 3:1)**Archelaos**(MOR: MALTHAKE)
Tetrark i Judeen, Idumeen och Samarien (4 f.Kr.-6 e.Kr.). När Josef och Maria lämnade Egypten undvek de Judeen och bosatte sig i Nasaret. (Matt. 2:19-23).

3:e generationen

Herodes av Chalkis

4:e generationen

Felix (Ståthållare i Judeen)

Herodes den store

Kung i Judeen, Galileen, Itureen, Trachonitis (37-4 f.Kr.). Jesu födelse (Matt. 2:1-19; Luk. 1:5).

Kung
Tetrark

BERNIKE kursiva versaler betecknar kvinnor

Antipater fet stil: Herodes den stores blodslinje

Felix tunn stil: ej blodslinje

Aristobulos(MOR: MARIAMNE)
(död 10 f.Kr.) Inte omnämnd i Bibeln**Herodes Antipas**(MOR: MALTHAKE)
Tetrark i Galileen och Perea (4 f.Kr.-39 e.Kr.) (Luk. 3:1). Herodias andre make. Dömde Johannes döparen till döden (Matt. 14:1-12; Mark. 6:14-29). Pontius Pilatus sände Jesus till honom (Luk. 23:7-12).**Herodes Filippus I**(MOR: MARIAMNE)
Var inte regent. Herodias förste make (Matt. 14:3; Mark. 6:17).
(död ca 34 e.Kr.)**Antipater**

(MOR: DORIS)

Herodes Agrippa I

Kung i Judeen (37-44 e.Kr.). Lät döda Jakob och sätta Petrus i fängelse. Slagen av en ängel (App. 12:1-24).

HERODIAS

Gift med sin farbror Herodes Filippus I, sedan med sin farbror Herodes Antipas (Matt. 14:3; Mark. 6:17)

..... Visar Herodias giftemål med Herodes Antipas

--- Visar Herodias giftemål med Herodes Filippus och deras dotter

DRUSILLA

Gift med Felix, ståthållare i Judeen (52-59 e.Kr.). Felix rannsakade Paulus (App. 24:24).

Herodes Agrippa II

Kung i Judeen; Paulus försvarar sig inför honom (App. 25:13-26:32).

BERNIKE

Var med sin bror vid Paulus försvar (App. 25:13).

SALOME

Dotter till Herodias och Herodes Filippus I. Dansade för att få Johannes döparens huvud (Matt. 14:1-12; Mark. 6:14-29).

uppenbarade sig Herrens ängel för honom i en dröm och sade: ”Josef, Davids son, var inte rädd för att föra hem Maria som hustru, ty barnet i henne har blivit till genom helig ande. ²¹Hon skall föda en son, och du skall ge honom namnet Jesus, ty han skall frälsa sitt folk från deras synder.” ²²Allt detta skedde för att det som Herren hade sagt genom profeten skulle uppfyllas: ²³*Jungfrun skall bli havande och föda en son, och man skall ge honom namnet Immanuel* (det betyder: Gud med oss). ²⁴När Josef vaknade gjorde han som Herrens ängel hade befallt och förde hem sin trolovade. ²⁵Han rörde henne inte förän hon hade fött en son. Och han gav honom namnet Jesus.

De österländska stjärntydarna

2 ¹När Jesus hade fötts i Betlehem i Judeen på kung Herodes tid kom några österländska stjärntydare till Jerusalem ²och frågade: ”Var finns judarnas nyfödde kung? Vi har sett hans stjärna gå upp och kommer för att hylla honom.” ³När kung Herodes hörde detta blev han oroad, och hela Jerusalem med honom. ⁴Han samlade alla folkets överstepräster och skriftlärda och frågade dem var Messias skulle födas. ⁵De svarade: ”I Betlehem i Judeen, ty det står skrivet hos profeten: ⁶*Du Betlehem i Juda land är ingalunda ringast bland hövdingar i Juda, ty från dig skall det komma en hövding, en*

tydan att ängels budskap relaterar till den förväntade Messias. *Maria som hustru*. De var juridiskt bundna till varandra, men levde ännu inte ihop som man och hustru. *har blivit till genom helig ande*. Detta överensstämmer helt med kungörelsen till Maria (Luk. 1:35) bortsett från att Lukas är mer specifik (se not till Luk. 1:26-35).

[1:21] *Jesus*. Namnet är en grekisk form av *Josua*, som betyder ”Herren (Jahve) är frälsningen (räddningen)”. Övers. anm.]

1:22 *uppfyllas*. Tolv gånger (här; 2:15,23; 3:15; 4:14; 5:17; 8:17; 12:17; 13:14,35; 21:4; 27:9 talar Matteus om att GT blir uppfyllt, dvs. händelserna i NT som förutsagts i GT – ett mäktigt vittnesbörd om Skriftens gudomliga ursprung och dess exakthet även i små detaljer. I uppfyllelsen ser vi också författarens intresse att förena evangeliet med GT.

1:23 Se not till Jes. 7:14. Detta är det första av minst 47 citat, huvudsakligen messianska, som Matteus hämtar från GT. [*Immanuel* är den grekiska formen av det hebreiska uttrycket *Immanu el* som betyder ”Gud (är) med oss”; se Jes. 7:14. Övers. anm.]

2:1 *Betlehem i Judeen*. En by omkring 8 kilometer söder om Jerusalem, Matteus säger ingenting om händelserna i Nasaret (jfr Luk. 1:26-56). Kanske därför att han vill poängtera Jesu daviditiska bakgrund börjar han med händelser som äger rum i Davids stad. Den kallas ”Betlehem i Judeen”, inte för att särskilja den från en stad med samma namn som låg ca 11 kilometer nordväst om Nasaret, utan för att understryka att Jesus kommer från den släkten och från det området som gett kungar i den daviditiska tronföljden. Det faktum att judarna förväntade sig att Messias skulle födas i Betlehem och vara av Davids släkt framgår klart i Joh. 7:42. *kung Herodes*. Herodes den store (37-4 f.Kr.) som ska hållas isär från andra Herodes som nämns i Bibeln. Herodes var inte jude, utan kom från Idumeen och hade tillsatts av

den romerska senaten år 40 f.Kr. som kung i Judeen och fick makten år 37 f.Kr. Som de flesta ledare på den tiden, var han våldsam, mördade sin egen hustru, tre söner, styvmor, svåger, farbror och många andra – för att inte nämna barnen i Betlehem (v. 16). Hans styre utmärktes också av prakt, vilket visar sig i många teaterbyggnader, amfiteatrar, minnesmärken, hedniska altaren, fästningar och andra byggnader han lät bygga eller renovera – inklusive det största av alla verk, återuppbyggandet av Jerusalems tempel som påbörjades år 20 f.Kr. och avslutades 68 år efter hans död. *stjärntydare*. Troligen astrologer, kanske från Persien eller från södra Arabien, som båda låg öster om Palestina. *Jerusalem*. Eftersom de sökte efter ”judarnas ... kung” (v. 2) var det naturligt för dem att komma till judarnas huvudstad.

2:2 *judarnas ... kung*. Tyder på att stjärntydarna var hedningar. Matteus visar att människor från alla folk erkände Jesus som ”judarnas kung” och kom att tillbe honom som Herre. *stjärna*. Troligen inte en vanlig stjärna, planet eller komet, även om några lärda har identifierat den som Jupiter och Saturnus i konjunktion. [Planeternas konjunktion äger rum så långt borta i rymden (Jupiter befinner sig ca 780 miljoner kilometer från Jorden och Saturnus dubbelt så långt borta) att det är svårt – för att inte säga omöjligt – att utifrån en sådan konjunktion kunna lokalisera en bestämd plats på jorden (se v. 9). Bakom ”stjärnan” finns Bileams vision i 4 Mos. 24:17. Kanske är det bäst att tolka ”stjärnan” som ett övernaturligt fenomen likt Jesu födelse. Övers. anm.]

2:4 *överstepräster*. Saddukeer (se not till 3:7) som hade ansvaret för tempelgudstjänsten. *skriftlärda*. Dåtida judiska lärda, utbildade i att utveckla och undervisa i tillämpningen av den gemmaltestamentliga lagen. Deras auktoritet var strikt mänsklig och bunden av traditioner.

2:6 Denna förutsägelse av Mika hade uttalats ca

herde för mitt folk Israel.”

⁷Då kallade Herodes i hemlighet till sig stjärntydarna och förhörde sig noga om hur länge stjärnan hade varit synlig. ⁸Sedan skickade han dem till Betlehem. ”Bege er dit och ta noga reda på allt om barnet”, sade han, ”och underrätta mig när ni har hittat honom, så att också jag kan komma dit och hylla honom.” ⁹Efter att ha lyssnat till kungen gav de sig i väg, och stjärnan som de hade sett gå upp gick före dem, tills den slutligen stannade över den plats där barnet var. ¹⁰När de såg stjärnan fylldes de av stor glädje. ¹¹De gick in i huset, och där fann de barnet och Maria, hans mor, och föll ner och hyllade honom. De öppnade sina kistor och räckte fram gåvor: guld och rökelse och myrra. ¹²I en dröm blev de sedan tillsagda att inte återvända till Herodes, och de tog en annan väg hem till sitt land.

Flykten till Egypten

¹³När de hade gett sig av visade sig Herrens ängel i en dröm för Josef och sade: ”Stig upp och ta med dig barnet och hans mor och fly till Egypten och stanna där tills jag säger till dig, ty Herodes kommer att söka efter barnet för att döda det.” ¹⁴Josef steg upp och tog om natten med

sig barnet och hans mor och begav sig till Egypten, ¹⁵och där stannade han tills Herodes hade dött, för att det som Herren hade sagt genom profeten skulle uppfyllas: *Från Egypten har jag kallat min son.*

¹⁶När Herodes märkte att han hade blivit lurad av stjärntydarna blev han ursinnig, och han lät döda alla gossar i Betlehem och dess omnejd som var två år eller därunder; det var den tid han hade fått fram genom att fråga ut stjärntydarna. ¹⁷Då uppfylldes det som sagts genom profeten Jeremia: ¹⁸*Rop hörs i Rama, gråt och högljudd klagan: Rakel begråter sina barn, hon låter inte trösta sig, ty de finns inte mer.*

Återkomsten till Israel

¹⁹När Herodes hade dött visade sig Herrens ängel i en dröm för Josef i Egypten ²⁰och sade: ”Stig upp och ta med dig barnet och hans mor och bege dig till Israels land. De som ville ta barnets liv är döda.” ²¹Josef steg upp och tog med sig barnet och hans mor och flyttade tillbaka till Israels land. ²²Men när han hörde att Archelaos var kung i Judeen efter sin far Herodes vågade han inte återvända dit. I en dröm blev han tillsagd att dra sig undan till Galileen, ²³och där bosatte han

700 år tidigare.

2:11 *huset.* I motsats till traditionen besökte stjärntydarna inte Jesus när han låg i en krubba på natten då han föddes så som när herdarna besökte honom. De kom några månader senare och besökte honom som ett ”barn” i ”huset”. *guld och rökelse och myrra.* De tre gåvorna som kanske skapade legenden om att det var tre ”vise män”. Bibeln säger dock ingenting om antalet stjärntydare, och de var nästan säkert inga kungar. *myrra.* Se not till 1 Mos. 37:25.

2:15 *Herodes hade dött.* År 4 f.Kr. *Från Egypten har jag kallat min son.* Detta citat från Hosea 11:1 syftar ursprungligen på Guds kallelse till Israel att komma ut ur Egypten under Moses tid. Matteus tillämpar den, genom den heliga Andens inspiration också på Jesus. Han ser Israels historia (Guds barn) rekapitulerad i Jesu liv (Guds unike Son). På samma sätt som Israel som ett just nyfött folk gick till Egypten, så gjorde Jesus. Hur länge Jesus och hans föräldrar stannade i Egypten är inte känt.

2:16 *döda alla gossar ... två år eller därunder.* Antalet döda har ofta blivit överdrivet som om det skulle ha varit tusentals. I en så liten stad som Betlehem (också med den nära omgivningen medräknad) var antalet inte speciellt stort – men illdådet var för den skull inte mindre brutalt.

2:18 Se not till Jer. 31:15.

2:22 *Archelaos.* Herodes den stores son som härskade över Juda och Samaria under endast tio år (4 f.Kr. – 6 e.Kr.). Han var ovanligt grym och tyrannisk och avsattes. Juda blev en romersk provins som administrerades genom ståthållare som tillsattes av kejsaren. *Galileen.* Den norra delen av Palestina under Jesu tid.

2:23 *Nasaret.* En ganska okänd stad, nämns ingens instans i GT. Det var Jesu hemstad (13:54-57; se Luk. 2:39; 4:16-24; Joh. 1:45-46). *Han skall kallas nasaré.* De exakta orden finns inte i GT och syftar därför troligen på flera förebilder (profeter) och/eller förutsägelser (obs. plural ”profeterna”) om att Messias skulle bli ringaktad (t.ex. Ps. 22:7;

sig i en stad som heter Nasaret, för att det som sagts genom profeterna skulle uppfyllas: Han skall kallas nasaré.

Johannes döparen

3 ¹Vid den tiden uppträdde Johannes döparen i Judeens öken ²och förkunnade: "Omvänd er. Himmelriket är nära." ³Det är om honom det heter hos profeten Jesaja: *En röst ropar i öknen: Bana väg för Herren, gör hans stigar raka.* ⁴Johannes bar kläder av kamelhår och hade ett läderbälte om livet. Hans föda var gräshoppor och vildhonung. ⁵Folket i Jerusalem och hela Judeen och trakten kring Jordan kom ut till honom, ⁶och de bekände sina synder och döptes av honom i Jordan.

⁷När han såg att många fariseer och saddukeer kom för att bli döpta sade han till dem: "Huggormsyngel, vem har sagt er att ni kan slippa undan den kommande

vreden? ⁸Bär då sådan frukt som hör till omvändelsen. ⁹Och tro inte att ni bara kan säga er: Vi har Abraham till fader. Jag säger er att Gud kan uppväcka barn åt Abraham ur dessa stenar. ¹⁰Redan är yxan satt till roten på träden. Varje träd som inte bär god frukt skall huggas bort och kastas i elden. ¹¹Jag döper er med vatten för omvändelsens skull. Men han som kommer efter mig är starkare än jag, och jag är inte värdig att ta av honom hans sandaler. Han skall döpa er med helig ande och eld. ¹²Han har kastskoveln i handen och skall rensa den tröskade säden och samla vetet i sin lada, men agnarna skall han bränna i en eld som aldrig slocknar."

Jesu dop

¹³Sedan kom Jesus från Galileen till Johannes vid Jordan för att döpas av honom. ¹⁴Men Johannes ville hindra honom

Jes. 53:3), för under Jesu tid betraktades "Nasaret" bokstavligen som synonym till "ringaktning" (Se Joh. 1:45-46). Några menar att när Matteus talar om Jesus som "nasaré", syftar han framför allt på ordet "skott" (på hebreiska *nešer*) i Jes. 11:1.

3:1 *Johannes döparen.* Han som skulle gå före Jesus föddes ca 7 f.kr. till Sakarias, en präst, och hans hustru Elisabet (se Luk. 1:5-80). *Judeens öken.* Ett område som sträckte sig drygt 30 kilometer från höglandet vid Jerusalem-Betlehem ner till Jordanfloden och Döda havet, kanske området där Johannes levde (jfr Luk. 1:80).

3:2 *Omvänd.* Göra en radikal förändring av sitt liv i dess helhet. *Himmelriket.* Ett uttryck som bara finns hos Matteus, där det förekommer 33 gånger (24 gånger i *Bibel 2000*). Markus och Lukas använder uttrycket "Guds rike", ett uttryck som Matteus bara använder fyra gånger (se not till Mark. 11:30). Himmelriket uttrycker Guds styre som är en närvarande realitet och ett framtida hopp. Tanken om Guds rike är central i Jesu undervisning och förekommer bara i Matteus 50 gånger.

3:3 Alla tre synoptiska [synoptisk betyder "samsynt", Matteus, Markus, Lukas] evangelier (citerar Jes. 40:3 (Lukas citerar ytterligare två verser) och tillämpar det på Johannes döparen. *gör hans stigar raka.* Betyder detsamma som "bana väg för Herren" (se not till Luk. 3:4).

3:4 *gräshoppor och vildhonung.* En man som levde i öken tvekade inte att äta insekter, och gräshoppor var ren mat (3 Mos. 11:21-22). Johannes enkla mat, klädsel och livsstil var en synlig protest mot

njutningslystnad.

3:6 *Jordan.* Se not till Matt 1:5.

3:7 *fariseer och saddukeer.* Fariseerna (se noter till Mark. 2:16; Luk. 5:17) var en legalistisk och separatistisk grupp som höll sig strängt, men ofta hycklande, till Moses lag och "fädernas" oskrivna "regler" (15:2). Saddukeerna (se noter till Mark. 12:18; Luk. 20:27; Apg. 4:1) var mer världsligt och politiskt orienterade och var teologiskt mindre renlärliga – bl.a. förnekade de uppståndelsen, änglar och andar (Apg. 23:8).

3:9 *Vi har Abraham till fader.* Se Joh. 8:39. Frälsningen kommer inte som födslorätt (inte ens för judar) utan genom tron på Kristus (Rom. 2:28-29; Gal. 3:7,9,29).

3:10 *Redan är yxan satt till roten på träden.* Domen är nära.

3:11 *med vatten för omvändelsens.* Johannes dop förutsatte omvändelse och därför kunde han inte döpa fariseer och saddukeer, eftersom de inte visade några tecken på omvändelse (v. 7-8). *med helig ande och eld.* Dramatiskt visat på pingstdagen (Apg. 1:5,8; 2:1-13; 11:16), även om "elden" här kan syfta på den kommande domen (se v. 12). Utgjutandet av helig Ande över allt Guds folk utlovades i Joel 2:28-29.

3:12 *Han har kastskoveln.* För användning av kastskoveln se not till Rut 1:22. Här används den bildligt om domens dag vid Kristi andra tillkommelse. GT:s profeter och NT:s författare komprimerade ibland Jesu första och andra tillkommelse så att de verkade vara en och samma händelse.

och sade: "Det är jag som behöver döpas av dig, och nu kommer du till mig."¹⁵ Jesus svarade: "Låt det ske. Det är så vi skall uppfylla allt som hör till rättfärdigheten." Då lät han det ske.¹⁶ När Jesus hade blivit döpt steg han genast upp ur

vattnet. Himlen öppnade sig, och han såg Guds ande komma ner som en duva och sänka sig över honom.¹⁷ Och en röst från himlen sade: "Detta är min älskade son, han är min utvalde."

3:15 Denna händelse utmärkte början av Jesu messianska uppgift. Det fanns flera skäl till hans dop: (1.) Det första anges här att "uppfylla allt som hör till rättfärdigheten". Döpet indikerade att han var helgad åt Gud och offentligt godkänd av honom så som det speciellt visas genom att helige Anden sänkes över honom (v. 16) och av Faderns ord (v. 17; jfr Ps. 2:7; Jes. 42:1). Alla Guds rättfärdiga krav för Messias blev uppfyllda i Jesus. (2.) Vid Jesu dop kungör Johannes offentligt Messias ankomst och början av hans verksamhet (Joh. 1:31-34). (3.) Genom sitt dop identifierar Jesu sig själv

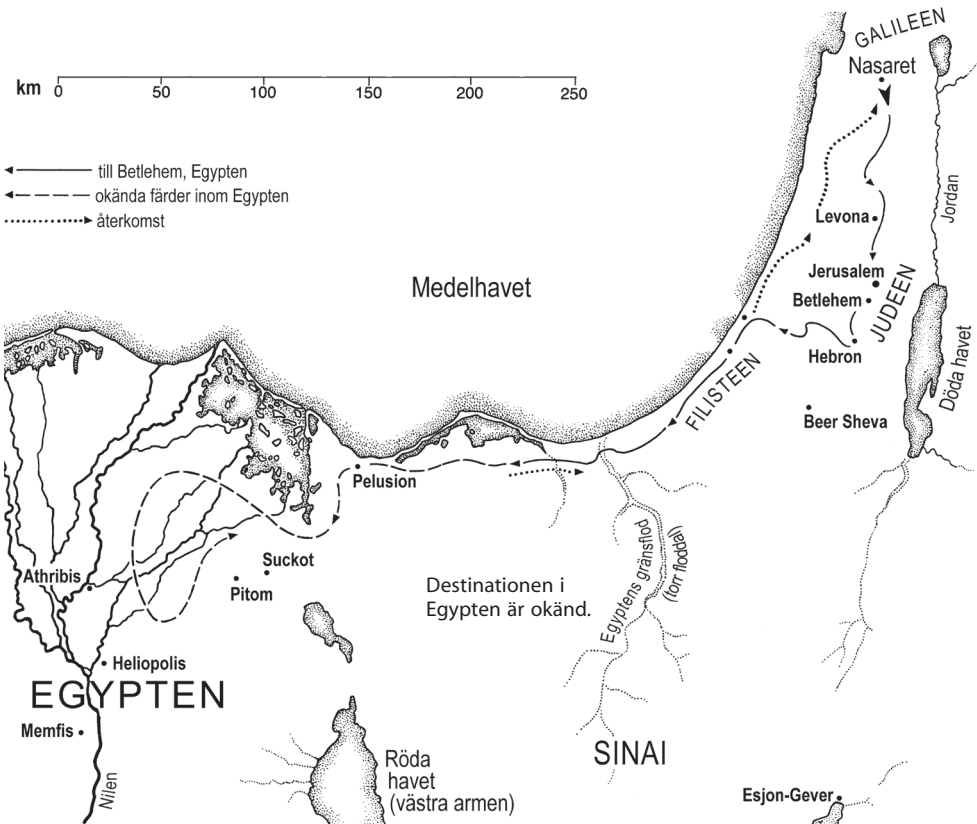
med människans synd och misslyckanden (även om han själv inte behövde omvändelse eller rening från synden), och blir vår ställföreträdare (2 Kor. 5:21). (4.) Hans dop var ett exempel för hans efterföljare.

3:16-17 Alla tre personer i treenigheten är här klart synliga.

3:16 *Guds ande*. Den helige Anden kom över Jesus inte för att övervinna synden (han var ju syndfri), utan för att utrusta honom (se not till Dom. 3:10) för hans uppgift som gudomlig-mänsklig Messias.

3:17 En anspelning på Ps. 2:7 och Jes. 42:1.

Resan till Betlehem, flykten till Egypten och återkomsten till Nasaret

Jesus frestas

4 ¹Sedan fördes Jesus av Anden ut i öknen för att sättas på prov av djävulen.

4:1-11 Det utmärkande i Jesu prövningar, särskilt eftersom de äger rum vid inledningen till hans offentliga verksamhet, kan bäst förstås utifrån vilken sorts Messias han skulle bli. Han skulle inte fullfölja sin uppgift genom att använda sin övernaturliga kraft för egna behov (den första prövningen), eller genom att använda sin kraft till att vinna stora skaror av efterföljare genom mirakel eller magi (den andra prövningen) eller genom att kompromissa med satan (den tredje prövningen). Jesus hade ingen inre önskan eller fallenhet till att synda eftersom dessa redan i sig är synd (Matt. 5:22,28). Eftersom han var Gud skulle han ändå inte synda, varken i handlingar eller i ord eller i inre längtan (2 Kor. 5:21; Hebr. 7:26; 1 Petr. 2:22; 1 Joh. 3:5). Ändå var Jesu prövningar verkliga och inte bara symboliska. Han "har prövats på allt sätt och varit som vi men utan synd" (Hebr. 4:15). Han konfronterades av frestaren med verklig möjlighet till att synda. Även om Jesus var Guds son övervann han satan genom att använda ett vapen som alla har till sitt förfogande: Andens vapen som är Guds ord (Ef. 6:17). Han mötte alla tre prövningar med Skriftens sanningar (v. 4,7,10) från 5 Mosebok.

4:1 *fördes Jesus av Anden ... att sättas på prov.* Jesu test som kom från Gud hade sin primära bakgrund i 5 Mos. 8:1-5), varifrån Jesus citerar i sin första replik till djävulen. Där påminner Mose israeliterna om hur Herren ledde Israel i öknen i

vulen. ²När han hade fastat i fyrtio dagar och fyrtio nätter blev han till slut hungrig. ³Då kom frestaren och sade till honom: "Om du är Guds son, så befall att de här

40 år "för att tukta dig och sätta dig på prov, för att utröna om du är beredd att hålla hans bud eller inte". Här i början av sin uppgift blir Jesus objekt för en liknande test och visar sig vara en sann israelit som lever "av alla ord som utgår från Herren". Och medan Adam misslyckades i det stora provet och störtade hela släktet i synden (1 Mos. 3) var Jesus trogen och demonstrerade sålunda sina kvalifikationer att bli Frälsaren för alla som tar emot honom. Vidare var det viktigt att Jesus testades/prövades som Israel och vi för att han skulle kunna bli "en barmhärtig och trogen överstepräst" (Hebr. 2:17) och så vara i stånd att "hjälpa dem som prövas" (Hebr. 2:18; se Hebr. 4:15-16). Och slutligen som en som förblev trogen i prövningen blev han ett exempel för alla troende som prövas. *sätts på prov av djävulen.* Det är sant att Gud prövar sitt folk, men det är med säkerhet djävulen som lockar till synd (se not till 1 Mos. 22:1; se även 1 Joh. 3:8; Upp. 2:9-10 med noter; Upp. 12:9-10).

4:2 *fyrtio dagar och fyrtio nätter.* Antalet påminner om Moses (2 Mos. 24:18; 34:28) och Elias (1 Kung. 19:8) erfarenhet, så väl som Israels 40-åriga prövning i öknen (5 Mos. 8:2-3).

4:3 *Om du är Guds son.* I betydelsen "eftersom du är". Djävulen försöker inte ifrågasätta Jesu gudomliga sonskap utan prövar honom för att få honom att använda sina övernaturliga krafter som Guds Son för sina egna syften.

Jesu dop och frestelse

De händelser som utspelade sig kring Jesu dop avslöjar den intensiva religiösa iver och den sociala oron under den första tid då Johannes döparen verkade. Herodes hade varit rovgirig och slösaktig, och romarnas ockupation var hårdför. En del oro uppstod vid bytet av ståthållare från Gratus till Pontius Pilatus 26 e.Kr. Majoriteten av befolkningen hoppades på en religiös lösning till sin egen politiska fördel, och när de hörde om en ny profet, samlades de i öknen för att höra honom. Den religiösa sekten i Qumran (esseerna) hade en liknande lära om ånger och dop. Jesus döptes vid Betania på andra sidan Jordan (se Joh. 1:28). Johannes döpte också vid "Ainon nära Salim" (Joh. 3:23).

Frestelsen ägde rum (1) i ökenområdet i den lägre delen av Jordandalen, (2) på ett högt berg (möjligen en av de branta klipporna nära Jeriko med en oöverträffad utsikt) och (3) högst upp på tempelmuren, varifrån prästerna blåste i hornet för att påkalla stadens uppmärksamhet vid viktiga händelser.

stenarna blir bröd.”⁴ Jesus svarade: ”Det står skrivet: *Människan skall inte leva bara av bröd, utan av varje ord som utgår ur Guds mun.*”

⁵Sedan tog djävulen honom med sig till den heliga staden och ställde honom högst uppe på tempelmuren ⁶och sade: ”Om du är Guds son, så kasta dig ner. Det står ju skrivet: *Han skall befalla sina änglar och de skall bära dig på sina händer så att du inte stöter foten mot någon sten.*”
⁷Jesus sade till honom: ”Det står också

skrivet: *Du skall inte sätta Herren, din Gud, på prov.*”

⁸Nu tog djävulen honom med sig upp på ett mycket högt berg och visade honom alla riken i världen och deras härlighet ⁹och sade: ”Allt detta skall jag ge dig om du faller ner och tillber mig.”
¹⁰Då sade Jesus till honom: ”Gå din väg, Satan. Det står ju skrivet: *Herren, din Gud, skall du tillbe, och endast honom skall du dyrka.*”
¹¹Då lät djävulen honom vara, och änglar kom fram och betjänade honom.

4:4 På samma sätt som Gud gav Israel manna på ett övernaturligt sätt (5 Mos. 8:3) måste också människan förlita sig på Gud för andlig näring. Jesus satte sin lit till sin Fader, inte till sina egna undergörande krafter för att skaffa sig mat.

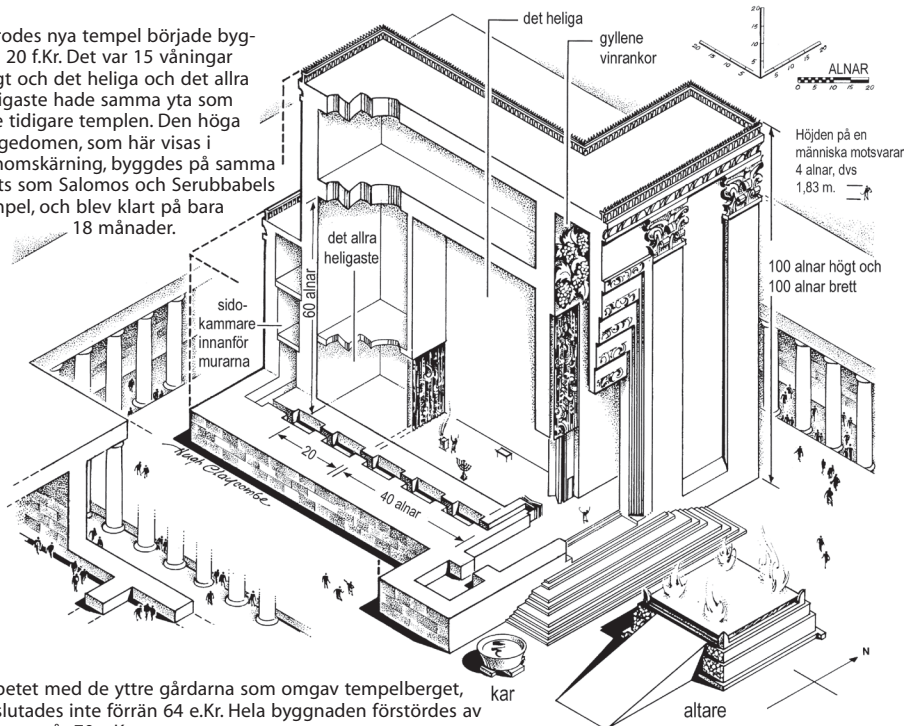
4:5 Se not till Luk. 4:2. *högst uppe på tempelmuren.* Se not till Luk. 4:9. *tempel.* Templet, som innefattade hela tempelområdet, hade byggts av

Herodes den store (se not till 2:1; se även Joh. 2:20). Förgården hade man utökat ordentligt, till ca 300 x 450 meter. För att verkställa detta hade man rest en enorm plattform för att kompensera markens branta lutning mot sydväst. En enorm stödmur av massiva stenar byggdes till stöd för plattformen. Själva tempelbyggnaden, ingångar och förgården med den vackra pelarallén stod på plattformen.

Herodes tempel

20 f.Kr.–70 e.Kr.

Herodes nya tempel började byggas 20 f.Kr. Det var 15 våningar högt och det heliga och det allra heligaste hade samma yta som i de tidigare templen. Den höga helgedomen, som här visas i genomskärning, byggdes på samma plats som Salomos och Serubbabels tempel, och blev klart på bara 18 månader.

Arbetet med de yttre gårdarna som omgav tempelberget, avslutades inte förrän 64 e.Kr. Hela byggnaden förstördes av romarna år 70 e.Kr.

Dimensionerna beträffande rummen, trappstegen, ingångarna, taklisterna och utsidans mått är belagda historiskt (Josefus och Mishna), men är föremål för tolkning, och alla avbildningar skiljer sig från varandra.

Jesus uppträder i Galileen

¹²När han hörde att Johannes hade blivit fångslad vände han tillbaka till Galileen. ¹³Han lämnade Nasaret och slog sig ner i Kafarnaum, som ligger vid sjön, i Sebulons och Naftalis land, ¹⁴för att det som sagts genom profeten Jesaja skulle uppfyllas: ¹⁵*Sebulons land och Naftalis land ner mot sjön, på andra sidan Jordan, hedningarnas Galileen* — ¹⁶*folket som bor i mörker har sett ett stort ljus, och för dem som bor i dödens land och skugga har ljuset gått upp.* ¹⁷Från den tiden började Jesus förkunna: "Omvänd er. Himmelriket är nära."

De första lärjungarna

¹⁸När han vandrade utmed Galileiska sjön fick han se två bröder, Simon som kallas Petrus och hans bror Andreas. De stod vid sjön och fiskade med kastnät, för de var fiskare. ¹⁹Han sade till dem: "Kom

och följ mig. Jag skall göra er till människofiskare", ²⁰och de lämnade genast sina nät och följde honom. ²¹När han gick vidare fick han se två andra bröder, Jakob, Sebedaios son, och hans bror Johannes, sitta tillsammans med sin far Sebedaios i båten och göra i ordning sina nät. Jesus kallade på dem, ²²och genast lämnade de båten och sin far och följde honom.

Jesus förkunnar och botar

²³Han vandrade omkring i hela Galileen och undervisade i synagogorna, förkunnade budskapet om riket och botade alla slags sjukdomar och krämpor bland folket. ²⁴Ryktet om honom spred sig i hela Syrien, och man förde till honom alla som led av olika sjukdomar och plågor, besatta, fallandesjuka och förlamade, och han botade dem. ²⁵Och stora skaror följde honom, folk från Galileen och Dekapolis, från Jerusalem och Judeen och från andra sidan Jordan.

4:12 *Johannes hade blivit fångslad.* Se Mark. 1:14 och not till Luk. 3:20. Orsaken till Johannes fångslande ges i 14:3-4.

4:13 *Kafarnaum.* Även om det inte nämns i GT var det tydligen en ganska stor stad under Jesu tid. Petrus hus där i staden blev basen för Jesu växande verksamhet i Galileen (se Mark. 2:1; 9:33). En basilika från 400-talet står nu på den plats, där man tror att Petrus hus stått, och en synagoga från 300-talet ligger på bara ett kort avstånd därifrån.

4:15-16 Ytterligare en messiasprofetia från Jesaja. Jesus tillbringade det mesta av sin tid i offentlig verksamhet "i Sebulons och Naftalis land" (v. 13), som ligger nordväst om Galileiska sjön.

4:17 *Omvänd.* Jesus börjar sin verksamhet med samma budskap som Johannes Döparen (3:2). Folket måste omvända sig, eftersom Guds rike hade kommit nära i Jesu person och verksamhet.

4:18 *Galileiska sjön.* Se not till Mark. 1:16. *kastnät.* Ett runt kastnät användes antingen från båten eller stående i grunt vatten.

4:20 Se not till Mark. 1:17.

4:21 *göra i ordning sina nät.* Genom att tvätta, laga och hänga upp näten för att torka inför följande dags arbete.

4:23 *undervisade ... förkunnade ... botade.* Jesu trefaldiga verksamhet. Synagogan (se not till Mark. 1:21) gav honom en plats för att undervisa på sab-

aten. Under veckodagarna predikade han för större folkmängder ute i det fria.

4:24 *Syrien.* Området norr om Galileen och mellan Damaskus och Medelhavet. *fallandesjuka.* Det grekiska ordet här betydde ursprungligen "månadrasande" och reflekterar en gammal vidskepelse att fallandesjuka orsakades av månens faser. *förlamade.* De grekiska läkarna var bland de främsta i forna tider, och många av våra medicinska termer kommer från grekiskan.

4:25 *Dekapolis.* Ett förbund mellan tio fria städer, som karaktäriserades av en hög grekisk kultur. Alla utom en, Skytopolis (Bet-Shean), låg öster om Galileiska sjön och Jordanfloden. Förbundet sträckte sig från Galileiska sjöns nordligaste punkt söderut till Filadelfia (nuv. Amman).

5:1-7:29 Bergsbredikan är den första av fem stora tal i Matteus (kap. 5-7; 13; 18; 24-25). Den innehåller tre typer av material: (1.) saligprisningar (5:1-12) (2.) etiska förmaningar (5:13-20; 6:1-7:23) och (3.) kontrasten mellan Jesu undervisning i etiska frågor och judisk legalistisk tradition (5:21-48). Predikan slutar med en kort liknelse som understryker betydelsen av att praktisera det man just har blivit undervisad i (7:24-27) och folkmängdens uttryck av förvåning över den auktoritet Jesus talade med (7:28-29).

Åsikterna om bergspredikan skiftar däri om den kan betraktas som sammanfattning av vad

BERGSPREDIKAN (kap. 5–7)

Saligprisningar

5 ¹När han såg folkskarorna gick han upp på berget. Han satte sig ner, och hans lärjungar kom fram till honom.

²Han började undervisa dem och sade:

³Saliga de som är fattiga i anden, dem tillhör himmelriket.

⁴Saliga de som sörjer, de skall bli tröstade.

⁵Saliga de ödmjuka, de skall ära landet.

⁶Saliga de som hungrar och törstar efter rättfärdigheten, de skall bli mättade.

⁷Saliga de barmhärtiga, de skall möta barmhärtighet.

⁸Saliga de renhjärtade, de skall se Gud.

⁹Saliga de som håller fred, de skall kallas Guds söner.

¹⁰Saliga de som förföljs för rättfär-

dighetens skull, dem tillhör himmelriket.

¹¹Saliga är ni när man skymfar och förföljer er och på allt sätt förtalar er för min skull. ¹²Gläd er och jubla, er lön blir stor i himlen. På samma sätt förföljdes ju profeterna före er tid.

¹³Ni är jordens salt. Men om saltet mister sin kraft, hur skall man få det salt igen? Det duger inte till annat än att kastas bort och trampas av människorna.

¹⁴Ni är världens ljus. En stad uppe på ett berg kan inte döljas, ¹⁵och när man tänder en lampa sätter man den inte under sädesmättet utan på hållaren, så att den lyser för alla i huset. ¹⁶På samma sätt skall ert ljus lysa för människorna, så att de ser era goda gärningar och prisar er fader i himlen.

Jesus och lagen

¹⁷Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har

Jesus lärde vid ett och samma tillfälle eller som en samling av undervisningsmaterial från flera tillfällen. Det kan vara så att Matteus tog en enstaka predikan och utökade den med annan relevant undervisning av Jesus. Trettiofyra av verserna i Matteus text förekommer i andra sammanhang i Lukas än i den tydligen parallella predikan på slätten (Luk. 6:17-49).

Bergspredikans utmaning till en så hög moral och etisk livsföring gör att en del har avfärdat den som fullständigt orealistisk eller projicerat dess uppfyllelse på det kommande riket. Det finns dock ingen tvekan om att Jesus (och Matteus) gav predikan som en grund för alla kristna, men är samtidigt fullt medveten om att dessa krav inte kan fullföljas i vår egen kraft. Det är också sant att Jesus ibland använde överdrifter för att markera det han ville säga (se t.ex. not till 5:29-30).

5:1 *upp på berget.* Den exakta platsen är okänd. Det kan ha varit den mjukt lutande bergssluttningen i nordvästra hörnet av Galileiska sjön, inte långt från Kafarnaum (se not till Luk. 6:20-49). Den nya lagen, liksom den gamla (2 Mos. 19:3), gavs från ett berg. *satte sig ner.* Det var en sed bland judiska rabbiner att sitta under tiden man undervisade (se Mark. 4:1; 9:35; Luk. 4:20; 5:3; Joh. 8:2). *lärjungar.* [Den grekiska ordet, *mathētes*, betyder "elev", "lärjunge". Övers. anm.]

5:3 *Salig.* Ordet betyder "lycklig", eftersom lyckan är en känsla som ofta beror på yttre omständigheter. "Salig" syftar här på det välmående och på den distinkta andliga glädje hos dem som delar frälsningen i Guds rike. Se noter till Ps. 1:1; Upp. 1:3. *fattiga i anden.* I motsats till andlig stolthet och självtillräcklighet. *dem tillhör himmelriket.* Riket är inte något man förtjänar. Det är mer en gåva än en förtjänst.

5:5 *ödmjuka.* Denna salighetsprisning har hämtats från Ps. 37:11 och syftar inte så mycket på människans attityd som ens överlåtelse inför Gud, nämligen ödmjukhet.

5:8 *hjärta.* Det mest centrala i ens väsen, innefattande sinne, vilja och känslor (se not till Ps. 4:8).

5:13 *salt.* Användes som krydda och för förvaring.

5:15 *lampa.* Under Jesu tid använde folket små lerlampor i vilka man brände olivolja som sögs upp av en veke. *sädesmättet.* Ett matkärl på ungefär nio liter, där man förvarade mjöl.

5:16 *fader i himlen.* Matteus använder uttrycket "fader i himlen" eller "himmelske fader" 17 gånger [Bibel 2000 14 gånger, övers. anm.], medan Markus och Lukas bara använder termen en gång och Johannes inte använder den alls.

5:17 *lagen.* De första fem böckerna i den judiska Skriften (vårt GT). *profeterna.* Inte bara de senare

inte kommit för att upphäva utan för att uppfylla. ¹⁸Sannerligen, innan himlen och jorden förgår skall inte en enda bokstav, inte minsta prick i lagen förgå; inte förrän allt har skett. ¹⁹Den som upphäver ett enda av buden, om så det allra minsta, och undervisar människorna så, han skall räknas som den minste i himmelriket. Men den som handlar och undervisar efter dem skall räknas som stor i himmelriket. ²⁰Jag säger er att om inte er rättfärdighet överträffar de skriftlärdas och fariseernas, så kommer ni inte in i himmelriket.

Jesus skärper lagens bud

²¹Ni har hört att det blev sagt till fäderna: *Du skall inte dräpa*; den som dräper undgår inte sin dom. ²²Men jag säger er: den som blir vred på sin broder undgår inte sin dom, och den som okvädar sin broder undgår inte att ställas inför rådet, och den som förbannar honom und-

går inte helvetets eld. ²³Om du bär fram din gåva till offeraltaret och där kommer ihåg att din broder har något otalt med dig, ²⁴så låt din gåva ligga framför altaret och gå först och försona dig med honom; kom sedan tillbaka och bär fram din gåva. ²⁵Skynda dig att komma överens med din motpart medan ni ännu är på väg, så att han inte överlämnar dig åt domaren och domaren lämnar dig åt vakten och du sätts i fängelse. ²⁶Sannerligen, du slipper inte ut förrän du har betalt till sista öret.

²⁷Ni har hört att det blev sagt: *Du skall inte begå äktenskapsbrott*. ²⁸Men jag säger er: den som ser på en kvinna med åtrå har redan i sitt hjärta brutit hennes äktenskap. ²⁹Om ditt högra öga förleder dig, så riv ut det och kasta det ifrån dig. Det är bättre för dig att en del av din kropp går förlorad än att hela kroppen kastas i helvetet. ³⁰Och om din högra hand förleder dig, så hugg av den och kasta den ifrån dig. Det är bättre för dig att en del av din kropp går förlorad än att hela kroppen kommer till helvetet.

profeterna – Jesaja, Jeremia och Hesekiel som vi kallar för stora profeter och de 12 mindre profeterna (som judarna buntade ihop som "Boken av de tolv" – utan också de s.k. tidigare profeterna (Josua, Domar-, Samuels- och Kungaböckerna). Tillsammans syftade "lagen" och "profeterna" på hela GT, inkluderande skrifterna, den tredje delen i den hebreiska Bibeln. Se 13:35 där Matteus citerar från skrifterna (Ps. 78:2), "som sagts genom profeten". *uppfylla*. Jesus uppfyllde lagen i betydelsen att han gav den dess fulla mening. Han poängterade dess djup, underliggande principer och total överlättelse till den snarare än bara yttre beaktelse och lydnad.

5:18-20 Jesus talar inte mot att hålla alla lagens krav, utan mot hyckleri, fariseisk legalism. Sådan legalism var inte att hålla alla lagens detaljer, utan att ett ihåligt hycklande av att hålla lagen till det yttre för att vinna meriter inför Gud medan man bröt mot den invärtens. Det var att följa lagen till dess bokstav medan man ignorerade dess anda. Jesus förkastade fariseernas tolkning av lagen och deras syn på rättfärdighet genom gärningar. Han predikade en rättfärdighet som endast kommer genom tron på honom och hans gärning. I de verser som följer ger han sex exempel på fariseisk externalism.

5:18 *minsta prick*. [Ordagrant. *iota*. Övers. anm.] Det är den närmaste motsvarigheten till hebreiskans

jod, den minsta bokstaven i det hebreiska alfabetet.

5:21 *det blev sagt*. Kontrasten Jesus ställer upp (v. 21,27,31,33,38,43) är inte mellan GT och hans undervisning (han har strax innan bekräftat den gammaltestamentliga lagens giltighet i v. 17). Det är snarare mellan externalistisk tolkning av den rabbiniska traditionen å ena sidan och Jesu rätta tolkning av lagen å andra. *dräpa*. Flera hebreiska och grekiska verb betyder "döda". Det som används här och i 2 Mos. 20:13 betyder uttryckligen "mörda".

5:22 *okvädar*. Ordet i grundspråket, *raca*, kan ha samröre med ett arameiskt ord för "tomhet" och kan betyda "tomhuvud". *rådet*. Se not till Mark. 14:55. *helvetets*. Det grekiska ordet är *ge(h)enna*, en djup ravin söder om Jerusalem, "Hinnoms (söners) dal" (*ge hinnom* på hebreiska). Under Achas och Manasses regeringar offrade man där människoffer till ammoniternas gud Molok. Josia ohelgade dalen genom avgudadyrkan (2 Kung. 23:10; se Jer. 7:31-32; 19:6). Den kom att bli ett slags ständigt brinnande soptipp i staden och senare en bild på platsen för den slutgiltiga domen.

5:26 *öret*. Motsvarar det minsta av romerska mynt.

5:29-30 Jesus lär inte självstympning, för även en blind kan ha lust. Poängen är att vi borde ta hand om synden så drastiskt som det är nödvändigt.